

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

EVELINA PUSVAŠKYTĖ
Teisės fakulteto
Magistrantūros dieninių studijų
Verslo teisės specializacijos
VRTmd 6-01 grupės studentė

NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – lekt. dr. Živilė Skibarkienė

Vilnius, 2007

TURINYS

IVADAS.....	3
1. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO INSTITUTO PRIGIMTIS	7
1.1. „Neturtinė žala“ – definicijos kontraversiškumas	7
1.2. Pinigai: tinkama kompensacija už patirtą neturtinę žalą ar asmens orumo žeminimas?.....	9
1.3. <i>Restitutio in integrum</i> principo taikymo problematika nustatant neturtinės žalos dydį	11
1.4. Neturtinės žalos dydžio nustatymo istorinė raida: šiuolaikinio požiūrio gimimas.....	14
1.5. Ar yra galimas neturtinės žalos dydžio nustatymo instituto suvienodinimas Europoje?	15
1.6. Neturtinės žalos dydžio nustatymo disputas: kas, ką, kaip ir koku būdu turėtų įvertinti?.....	16
2. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA.....	17
2.1. Kas gali nustatyti teisingą ir sąžiningą neturtinės žalos dydį?	17
2.2. Būdų, neturtinės žalos dydžio apskaičiavimui, įvairovė: bandymai išspręsti įvertinimo problemą ..	21
2.3. Nukentėjusiojo asmenybės įtaka neturtinės žalos dydžiui: protingo asmens koncepcijos ir individualumo santykis.....	25
2.4. Neturtinės žalos dydžio ribojimas - nukentėjusiojo teisių pažeidimas?.....	28
2.5. Kokie kriterijai gali padėti tiksliausiai nustatyti kompensacijos už neturtinę žalą dydį ?	31
2.6. Neturtinės žalos dydžio įrodinėjimo problematika.....	37
2.7. Vienkartinė išmoka – teisės į teisingą neturtinės žalos kompensaciją pažeidimas?	41
3.NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	42
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	53
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	57
SANTRAUKA	67
ZUSAMMENFASSUNG	68

IVADAS

Temos aktualumas. Šiandien vis labiau pastebima tendencija kreiptis į teismą dėl neturtinės žalos atlyginimo, reikalaujant priteisti milijonines sumas. Kuo toliau, tuo mažiau stebina žiniasklaidos pranešimai: „*Ieškovų apetitui nėra ribų*“, „*Sveikatą praradęs kalinyš negaus 6 milijonų litų*“, „*Už nuplautą reputaciją - litas*“¹ ir t. t. Tai, kas seniai yra įprasta JAV, Didžiojoje Britanijoje ar kitose užsienio valstybėse, Lietuvoje pradeda žengti savo pirmuosius žingsnius. Ilgą laiką Lietuvos teisė nepripažino galimybės nukentėjusiajam atlyginti neturtinės žalos, todėl negalime pasigirti giliomis šio instituto teisinio reglamentavimo ir praktinio taikymo tradicijomis. Tik naujasis Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – LR CK)² neturtinės žalos atlyginimą įtvirtino kaip vieną iš lygiaverčių civilinių teisių gynimo būdų. Nekvestionuojama, kad „neturtinės žalos atlyginimo įteisinimas labai svarbus visuomenei ir patvirtina jos pretenzijas į atitinkamą kultūrinės raidos lygį“³. Tačiau ne mažiau reikšmingas efektyvus šio instituto veikimas, t.y. logiškai pagrįstas ir nuoseklus neturtinės žalos atlyginimo mechanizmas, kuris galėtų garantuoti objektyvius neturtinės žalos nustatymo kriterijus, sąžiningą ir teisingą kompensaciją nukentėjusiajam. Paradoksalu, tačiau net ir tose valstybėse, kuriose neturtinės žalos atlyginimo institutas įtvirtintas gana seniai, vis dar netyla diskusijos, koku būdu teisinė sistema turėtų garantuoti atlyginimą už neturtinius praradimus, koks tokios žalos dydžio nustatymo metodas yra pats efektyviausias. Atsižvelgiant į prieštarinę šio instituto prigimtį, nestebina, kad daugiausiai ginčų kyla būtent dėl neturtinės žalos dydžio. Akivaizdi *restitutio in integrum* principo taikymo specifika, nustatant kompensaciją už neturtinius praradimus. Juk kas gali nustatyti, kokio dydžio kompensacija yra teisinga asmeniui, kuris dėl kaltininko veiksmų tapo neįgalus ir pan.? Pinigais turime įvertinti tokius, regis, neįvertinamus dalykus, kaip fizinis skausmas ir kančia dėl patirtos fizinės traumos, emocinis stresas dėl savęs ar artimo sužalojimo, nusivylimas ir nepasitenkinimas pasikeitusia išvaizda, galimybių užsiimti mėgstama veikla sumažėjimas ir pan. Tokia subjektyvi, „neapčiuopama“ prigimtis *a priori* nesuderinama su tikslu perkelti minėtus vidinius išgyvenimus į objektyvią piniginę išraišką.

Būtent šios aukščiau minėtos aplinkybės paskatino šio magistro baigiamojo darbo autorę nagrinėti neturtinės žalos dydžio nustatymo ypatumus. Tik teisingo dydžio ir adekvati kompensacija gali užtikrinti, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą, įtvirtinta konstituciniu⁴ lygiu, netaps tik teisine fikcija, bet pasieks jai keliamus tikslus. Tačiau Lietuvos teisės doktrinos ir teismų praktikos

¹ Žr. http://www.lrytas.lt/search_rez.asp?kur=2; prisijungimo laikas: 2007 11 20.

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000. Nr. 74 -2262.

³ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 2.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje nustatyta, kad „asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

analizė parodė, kad trūksta sisteminio, konceptualaus požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą, prieštaringa ir nenuosekli kompensacijų dydžio nustatymo praktika.

Mokslinė problema – sisteminės neturtinės žalos dydžio nustatymo teisinio reglamentavimo ir praktinio pritaikymo analizės stoka.

Problemų ištirimo lygis ir darbo naujumas. Atsižvelgiant į tai, kad neturtinės žalos atlyginimo institutas dar yra gana naujas ir neįprastas mūsų visuomenėje, mokslinių publikacijų nėra daug. Galime paminėti S. Cirtautienę, nagrinėjusią neturtinės žalos atlyginimą kaip neturtinių vertybių gynimo būdą⁵ bei neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybę sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju⁶. Aktualūs šiame kontekste yra A. Rudzinsko tyrimai, nagrinėjantys neturtinės žalos atlyginimą naujajame civiliniame kodekse⁷, neturtinės žalos sampratą bei jos kompensavimo problemas civilinėje bei baudžiamojo proceso teisėje⁸, taip pat nusikalstant padarytos bei dėl nesutartinių prievolių atsiradusios neturtinės žalos apskaičiavimo metodikos problemas⁹. D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas¹⁰ istoriniu – lyginamuoju metodu atskleidė požiūrio į neturtinės žalos kompensavimą kaitą skirtingais istoriniais laikotarpiais skirtinguose regionuose, analizavo neturtinės žalos dydžio nustatymo ypatumus. Neturtinės žalos atlyginimo institutas taip pat yra aptariamas V. Mikelėno monografijoje¹¹, kaip vienas iš autorių teisių gynimo būdų nagrinėjamas V. Mizaro monografijoje¹² bei nelieta nepastebėtas L. Meškauskaitės monografijoje¹³, aptariant neturtinės žalos atlyginimą žiniasklaidos teisės srityje. Didelės praktinės reikšmės yra R. Volodko mokslinis straipsnis¹⁴, apžvelgiantis neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumus, remiantis Lietuvos teismų praktikos analize. Atsižvelgiant į negausius aukščiau minėtus neturtinės žalos atlyginimo instituto tyrimus Lietuvoje, būtina paanalizuoti užsienio valstybių praktiką šioje srityje, ir pirmiausia – tokių valstybių, kur neturtinės žalos atlyginimo institutas buvo tobulinamas dešimtmečiais. Galime išskirti šiuos autorius: N. J. Mullany, P. R. Handford, B. Markesinis, M. Coester, G. Alpa, A. Ullstein, B. A. Koch, H. Koziol, G. Comannde, R. Cooter, P. Giliker, R. Lewis, D. Brahams, F. H. Poletiek, C. J. J. M. Stolker, F. A. Sloan ir kt.

⁵ S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas//Jurisprudencija. 2005, t. 71(63).

⁶ S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju// Justitia. 2006, Nr. 2(60).

⁷ A. Rudzinskas. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame civiliniame kodekse//Jurisprudencija. 2002, t. 28(20).

⁸ A. Rudzinskas. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje bei baudžiamojo proceso teisėje//Jurisprudencija. 2001, t. (21)13.

⁹ A. Rudzinskas. Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai//Jurisprudencija. 2003, t. 37(29); A. Rudzinskas. Nusikalstant padarytos moralinės (neturtinės) žalos apskaičiavimo metodikos problemos//Jurisprudencija. 1999, t. 12(4); A. Rudzinskas. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/ Lietuvos teisės universitetas.- Vilnius, 2001.

¹⁰ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2-3.

¹¹ V. Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai.- Vilnius: Justitia, 1995.

¹² V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003.

¹³ L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

¹⁴ R. Volodko. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika// Teisė. 2007, Nr. 63.

Aukščiau paminėti tyrimai arba kompleksiskai nagrinėja neturtinės žalos atlyginimo institutą, apsiribodami tik bendromis žalos dydžio nustatymo nuostatomis, arba analizuoja kurį nors vieną neturtinės žalos dydžio nustatymo metodą. Šio magistro baigiamojo darbo autorės duomenimis, nėra atlikto tokio tyrimo, kuris visapusiškai ištirtų būtent neturtinės žalos dydžio nustatymo institutą, įvertinant prieštarinę prigimtį, galimus dydžio nustatymo metodus, įvardijant jų privalumus ir trūkumus, o ypač praktinio taikymo problematiką Lietuvoje. Šiame magistro baigiamajame darbe koncentruojamasi į kompleksiską neturtinės žalos dydžio nustatymo instituto ištyrimą, atsakant į klausimus: kas, kokių būdu ir ką turėtų vertinti. Pabrėžtina, kad dėl ribotos apimties analizuojama neturtinės žalos atlyginimo tik fiziniams asmenims problematika, kadangi būtent šis aspektas, ne tik dėl piniginių įvertinimo sunkumo, bet ir dėl moralinių principų, kelia daugiausiai diskusijų.

Pažymėtina **teorinė** šio magistro baigiamojo darbo **reikšmė**, kadangi pateikiama išsami mokslinės literatūros analizė, atskleidžiami įvairūs nagrinėjamos problemos aspektai, analizuojami galimi problemos sprendimo būdai ir jų praktinio pritaikymo galimybė. Ypatingai aktuali yra šio darbo **praktinė reikšmė**, kadangi pateikiama šio, dar gana naujo Lietuvos teisinėje sistemoje, instituto taikymo teismų praktikoje analizė, nagrinėjamos suformuluotos teisės aiškinimo taisyklės, vertinamas jų taikymas nuoseklumo, teisingumo, pagrįstumo požiūriu.

Šiame magistro baigiamajame darbe sieksime patvirtinti arba paneigti tokias **hipotezes**:

1. Neturtinės žalos dydžio nustatymo mechanizmas garantuoja *restitutio in integrum* principo taikymą.
2. Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai yra nuosekliai, logiškai pagrįstai ir teisingai taikomi Lietuvos teismų praktikoje.

Taigi, magistro baigiamojo **darbo objektas** - neturtinė žala kaip viena civilinės teisės pažeidimu padarytų žalos rūšių, **darbo dalykas** - neturtinės žalos dydžio nustatymo problematika.

Darbo tikslas yra atskleisti neturtinės žalos dydžio nustatymo problematiką, pateikiant teisinio reglamentavimo, teisės doktrinos ir teismų praktikos analizę bei galimus problemos sprendimo variantus. Tikslui pasiekti keliama šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti neturtinės žalos sampratą, įvertinant jos ypatingą prigimtį ir apžvelgiant neturtinės žalos dydžio reglamentavimo istorinę raidą.
2. Išnagrinėti ir įvertinti neturtinės žalos dydžio nustatymo proceso probleminius aspektus, t. y. subjektus, dydžio nustatymo metodus, kriterijus, dydžio įrodinėjimo problematiką.
3. Išanalizuoti neturtinės žalos dydžio nustatymo problemas, kylančias Lietuvos teismų praktikoje.
4. Lietuvos teisinio reguliavimo tradicijų ir užsienio šalių patirties pagrindu pateikti galimus

neturtinės žalos dydžio nustatymo problemų sprendimo variantus.

Darbe naudojami įvairūs mokslinių tyrimų **metodai**:

1. **Abstrakcijos metodu** buvo siekiama išskirti bei atrasti esmingiausius neturtinės žalos dydžio nustatymo principus, nustatyti jų tarpusavio ryšius, kurie leistų išgryninti neturtinės žalos atlyginimo procese kylančias problemas.
2. **Lyginimo metodas** pasitelktas siekiant atskleisti neturtinės žalos nustatymo reglamentavimo įvairovę bei galimas alternatyvas, taip pat tam tikrus ydingus šio klausimo reglamentavimo Lietuvoje aspektus. Tuo tikslu autorė lygino Lietuvoje galiojančias teisės normas su atitinkamomis užsienio šalių nacionalinėmis bei regioninėmis teisės normomis. **Istorinis lyginamasis** metodas naudojamas siekiant giliau pažvelgti į atskirus neturtinės žalos nustatymo reglamentavimo aspektus, pateikti neturtinės žalos nustatymo reglamentavimo istorinę raidą ir jos įtaką dabartiniam reglamentavimui.
3. Naudojant **teleologinį** metodą atskleidžiami neturtinės žalos atlyginimo instituto tikslai ir jų įtaka neturtinės žalos dydžiui.
4. **Loginis analitinis** metodas padėjo išnagrinėti iškeltas problemas bei pateikti galimas jų sprendimo alternatyvas.
5. **Sisteminės analizės** metodas naudotas siekiant atskleisti pagrindinius neturtinės žalos atlyginimo principus, sistemiškai analizuojant ne tik atitinkamas Civilinio kodekso normas, bet ir jų taikymo praktiką.
6. Tiriant neturtinės žalos nustatymo reglamentavimą Lietuvos ir užsienio teisėkūroje, Lietuvos bei užsienio teismų praktikoje naudojamas **teisinių dokumentų analizės metodas**.

Darbo struktūra. Ši magistro baigiamąjį darbą sudaro trys skyriai. Pirmajame skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo prigimtis, definicijos prieštaringumas, įvertinamas piniginės kompensacijos už neturtinius praradimus santykis su *restitutio in integrum* principu, analizuojama istorinė šio instituto genezė. Antrajame skyriuje pateikiama kompleksinė neturtinės žalos dydžio nustatymo problematikos analizė: nagrinėjami subjektai, atskiri žalos dydžio nustatymo metodai, įvertinami kriterijai, nukentėjusiojo asmenybės įtaka kompensacijos dydžiui, taip pat apžvelgiama neturtinės žalos dydžio įrodinėjimo problematika. Trečiajame skyriuje analizuojamas neturtinės žalos dydžio nustatymo praktinis taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Pabaigoje pateikiamos darbo išvados bei pasiūlymai.

Darbe naudojami sutrumpinimai: *c. b.* – civilinė byla;

CBS – Civilinių bylų skyrius;

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;

PETL – Europos deliktų teisės principai;

PIT – Pirmos instancijos teismas, *ETT* – Europos Teisingumo Teismas.

„Teisė nepateikia jokių specialių formulių (metodų), kurių pagalba būtų galima įvertinti nukentėjusiojo patirtą žalą (neturtinę-E.P.)... Tai yra Jūsų pareiga įvertinti, kas yra sąžininga, teisinga ir adekvatu. Jūs turite panaudoti savo išmintį ir sveiką protą, teisės pagrindų suvokimą perkelti į dolerius ir centus - sumą, kuri visiškai, sąžiningai ir pagrįstai kompensuotų giminėms už mirusiojo mirtį. Jūs, remdamiesi Jūsų bendru suvokimu ir Jūsų sąžine, turite įvertinti įrodymus...“¹⁵.

1. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO INSTITUTO PRIGIMTIS

Žala¹⁶ civilinėje teisėje yra suprantama kaip teisės saugomų turtinių ir neturtinių vertybių sunaikinimas ar pažeidimas. Nepaisant to, ar pažeidus asmens subjektyvias teises pakenkiama turtiniams ar neturtiniams interesams, taikant civilinę atsakomybę žalos atlyginimas visada yra turtinio pobūdžio¹⁷. Taigi, „nors žala padaroma vertybėms, kurios neturi piniginės išraiškos, tačiau civilinė teisė jas gina turtiniais būdais“¹⁸. Šis teiginys *a priori* atskleidžia neturtinės žalos dydžio nustatymo problematiškumą: juk reikia turtine išraiška įvertinti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą. Norint vaizdžiai atskleisti šio teiginio prieštarumą, būtina išanalizuoti, kas yra „neturtinė žala“ ir kodėl ji gali būti atlyginama **tik** turtine forma, nustačius jos dydį pinigais¹⁹.

1.1. „Neturtinė žala“ – definicijos kontraversiškumas

LR CK 6.250 str. 1 d. pateikia neturtinės žalos²⁰ sampratą²¹: „neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais“²². Panaši neturtinės žalos samprata yra taikoma kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Vokietijoje neturtinei žalai įvardinti teisės doktrinoje yra vartojama sąvoka „skausmo pinigai“ (vok. *Schmerzensgeld*)²³. Neturtinės žalos atlyginimą garantuojantis Vokietijos Federacinės Respublikos Civilinio kodekso²⁴ 253 paragrafas numato galimybę kompensuoti *nematerialią žalą* (vok. *immaterieller Schaden*). Rusijos Federacijos Aukščiausiojo teismo plenumas 1994 m. gruodžio 20

¹⁵ R. Cooter. Hand Rule Damages for Incompensable Losses: http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter; prisijungimo laikas: 2007 11 24.

¹⁶ Neturtinės žalos atlyginimui už neturtinių vertybių pažeidimus yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys, žala. Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėsime „žalos“ kriterijų, jos dydžio nustatymo kontekste.

¹⁷ Pasikėsinimas į neturtines vertybes neretai pasireiškia ir turtinių interesų pažeidimu. Pavyzdžiui, jei nukentėjusiajam yra amputuojama ranka, jis netenka darbingumo ir galbūt net galimybės užsidirbti. Tačiau turtinė žala, kaip neturtinių vertybių pažeidimo pasekmė, skiriasi nuo turtinės žalos, pakenkiant tiesiogiai turtiniams interesams. Pirmu atveju, pažeidimo objektu yra asmens vidinis pasaulis.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, T. 1./V. Mikelėnas.-Vilnius: Justitia, 2003. P. 344.

¹⁹ Remiantis Lietuvos teismų praktika, „vienintelis tinkamas šios žalos įvertinimo ir kompensavimo kelias yra įvertinti ją pinigais“. Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 08 28 nutartis c. b. E. K. v. N. B., Nr. 2A-362/2007.

²⁰ Šiame magistro baigiamajame darbe nenagrinėsime diskusijos dėl sąvokų „neturtinė žala“ ir „moralinė žala“ taikymo pagrįstumo.

²¹ Tik sąlygiškai galime teigti, kad ši LR CK nuostata yra neturtinės žalos sąvoka, kadangi šiame LR CK straipsnyje įstatymų leidėjas įvardija aplinkybes, kuriomis gali pasireikšti neturtinė žala.

²² Tai nebaigtinis sąrašas.

²³ A. Rudzinskas. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/Lietuvos teisės universitetas.- Vilnius, 2001. P. 31.

²⁴ Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland: http://www.buergerliches-gesetzbuch.info/_buch/bgb_schuldverhaeltnisse.htm; prisijungimo laikas: 2007 11 12.

d. nutarime Nr. 10 „Kai kurie įstatymo taikymo dėl moralinės žalos kompensacijos klausimai“²⁵ pateikė neturtinės žalos sampratą: dvasinės arba fizinės kančios, sukeltos veiksmų (neveikimo), kuriais kėsiniama į žmogui nuo gimimo priklausančias arba įstatymo suteiktas nematerialines vertybes arba kuriais pažeidžiamos jo asmeninės neturtinės teisės. Apibendrinus, galime teigti, kad neturtinė žala yra pakenkiama neturtinėms, **neturinčioms ekonominio ekvivalento**, neatskiriama susijusioms su jų turėtoju, vertybėms.

Taigi, sąvoka „neturtinė žala“²⁶ atspindi du aspektus: tam tikrus **neturtinius nuostolius** ir **turtinę** šių nuostolių **kompensaciją**. Dėl šio prieštaravimo definicija „neturtinė žala“ skamba prieštaringai. „Vis dėlto, ji vienija, iš vienos pusės tam tikrą materialinę išraišką, iš kitos - emocijas, kurių neįmanoma įvertinti pinigais“²⁷. Dėl šios priežasties neturtinės žalos dydžio nustatymui būdingos vertinimo problemos, kadangi „fizinis skausmas“, „dvasinės kančios“ ir „pinigai“ yra skirtingoms substancijoms priklausančios kategorijos, kurių neįmanoma sujungti, kadangi neįmanoma pirkti ir parduoti sveikatos, garbės, reputacijos ir kitų neturtinių vertybių. Vertinant sąvokos „neturtinė žala“ vidinį prieštarumą, aktuali šiame kontekste Europos Tarybos seminarui rengta apžvalga²⁸, kurioje siūloma nevartoti kai kurių netikslių sąvokų. R. Gravenison teigia, jog sąvoka „non pecuniary loss“ (liet. *neturtinė žala*) yra neįprasta lingvistiškai, kadangi kompensacija yra mokama pinigais. Teiginys „*pecuniary compensation for non - pecuniary loss*“ (liet. *piniginė kompensacija už nepiniginę žala*) virsta alogizmu²⁹.

Mūsų nuomone, sąvokos „neturtinė žala“ prieštaravimas padeda atskleisti neturtinės žalos instituto prigimtinių problematiškumą. Ir sąvokos pakeitimas šios problemos neišspręs. Tiek „moralinė žala“, tiek „nemateriali žala“, tiek „asmninė žala“ ir pan. yra skirtos įvardinti vidinių išgyvenimų atlyginimą pinigais. Kyla klausimas, ar tai yra įmanoma???

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 d. nutarime³⁰ konstatavo, kad „*moralinė (neturtinė - E.P.)³¹ žala yra dvasinio (neturtinio) pobūdžio skriaudos (jas gali sukelti ir fizinis skausmas), kurias tik sąlygiškai (paryškinta autorės – E. P.) galima įvertinti ir*

²⁵ Žr. A. Rudzinskas. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/ Lietuvos teisės universitetas.- Vilnius, 2001. P. 33.

²⁶ Bendrosios teisės šalyse - Didžiojoje Britanijoje, Jungtinėse Amerikos valstijose - nevartojama sąvoka „neturtinė žala“, ją atitinka kitos definicijos, tokios kaip *psychological injury (psichologinė žala)*, *psychiatric damage (psichiatrinė žala)*, *nervous shock (nervinis šokas)*, *ordinary shock (paprastas šokas, sukrėtimas)*. Šios sąvokos atskleidžia skirtingą prievolių, kylančių dėl neturtinių vertybių pažeidimo, reguliavimą, pavyzdžiui, nervinis šokas (*nervous shock*) vartojamas pareiškiant ieškinį dėl neatsargaus delikto, padaryto dvasinio sužalojimo. Žr. A. Rudzinskas. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje bei baudžiamojo proceso teisėje//Jurisprudencija. 2001, t. 21(13). P. 72.

²⁷ F. H. Poletiek yra psichologijos mokslų daktarė, o C. J. J. M. Stolker Olandijos Leideno universiteto Teisės fakulteto dekanė. F. H. Poletiek, C. J. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the monetary Value of Nonmonetary Damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

²⁸ Žr. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 5.

²⁹ Dėl šio prieštaravimo yra siūloma naudoti sąvoką „nemateriali žala“, kadangi žala iš esmės padaroma nematerialioms vertybėms.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 08 19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

³¹ Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas vartoja sąvoką „moralinė žala“, ši sąvoka yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Šiame magistro baigiamajame darbe laikysime, kad ši sąvoka yra tapati sąvokai „neturtinė žala“.

kompensuoti materialiai“³². F. H. Poletiek ir C. J. J. M. Stolker klausia, ar „kas gali įvertinti, kiek kainuoja koja ar ranka?“³³ Jau *a priori* akivaizdu, kad pinigai negali atstatyti *status quo*, buvusios iki pažeidimo padarymo momento. Ar tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių įstatymų leidėjai teisingai pasirinko civiliniuose kodeksuose ar kituose teisės aktuose įtvirtindami neturtinės žalos dydžio nustatymą pinigais?

1.2. Pinigai: tinkama kompensacija už patirtą neturtinę žalą ar asmens orumo žeminimas?

Šiandieniniame pasaulyje pinigai, kaip atsiskaitymo forma, yra neatsiejama mūsų civilizacijos dalimi. „Pinigai atspindi prekių ir paslaugų mainų vidutinę vertę“³⁴. Tačiau neturtinės žalos objektas - neturtinės vertybės, kurios nedalyvauja rinkos santykiuose³⁵. Todėl iškyla konceptuali problema: kaip nustatyti neturtinių vertybių rinkos kainą ir ar tai įmanoma? Neturtinės žalos atlyginimo instituto pripažinimas ir patirtos neturtinės žalos dydžio įvertinimas pinigais ignoruoja faktą, kad rinkoje nėra patirtų išgyvenimų substituto: mes neperkame ir neparduodame gyvenimo džiaugsmo, sveikatos, vaiko gyvybės ir pan. „Neturtinė žala neapima jokio turinio elemento, pasireiškia tik kančiomis, ar fizinėmis, ar dvasinėmis“³⁶. Neturtinių praradimų „neapčiuopamumas“ ilgą laiką buvo pagrindine tokios žalos neatlyginimo priežastimi Prancūzijoje³⁷.

Neturtinės žalos dydžio įvertinimas pinigais yra ne tik teisės, bet ir filosofijos mokslo problema. Kiek aš tau turiu sumokėti, kad tu mylėtum mane už mano kaltę? Tai nekorektiškas klausimas, nes atleidimas siejamas su pinigais, o mūsų psichologija draudžia pirkti - parduoti meilę, susižavėjimą ir pan. Jei aš tikiu, kad kažką pirkti ir parduoti yra amoralu, tuomet moralė užkerta kelią piniginiam neturtinės žalos įvertinimui. Jei mano moralinės nuostatos neleidžia parduoti savo kūno jokia kaina, tai klausimas - kiek aš tau turiu sumokėti už tavo akį - yra nekorektiškas, kadangi leidžia manyti, kad mano kūno pardavimas yra tik kainos klausimas. „Jei asmuo laikosi nuomonės, kuri eliminuoja tam tikrų vertybių rinkos vertę, tada ta vertybė tam žmogui yra neatlyginama“³⁸.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 08 19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

³³ F. H. Poletiek, C. J. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the Monetary Value of Nonmonetary Damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

³⁴ G. Comandé. Towards a global model for adjudicating personal injury damages: bridging Europe and the United States: http://www.liderlab.org/Coppermine/albums/userpics/10058/Comandé_InjuryDamages.pdf; prisijungimo laikas: 2007 10 08.

³⁵ Remsimės prielaida, jog draudimas prekiauti žmonėmis, jų organais ir kt. yra visuotinai vykdomas. LR CK 2. 25 str. nustato, kad „žmogaus kūnas, jo dalys ar organai ir audiniai negali būti komercinių sandorių dalyku“.

³⁶ С. А. Белякин. Возмещение морального (нематериального) вреда. - Москва, 1996. С. 15.

³⁷ Žr. D. Fairgrieve. State Liability in Tort. A Comparative Law Study. - Oxford: University Press, 2003. P. 212. Didžiojoje Britanijoje ilgą laiką buvo laikomasi pozicijos, jog mirus vaikui gali būti atliginami tik turtiniai nuostoliai, nes emociniai praradimai tokiu atveju neturi ribų. Žr. G. Kasmauskaitė. Can Damages be recovered for the Loss of Services of a minor Child?:

<http://www.cccol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=2bbcfaff-b970-4415-8084-993c5cad28c8>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

³⁸ R. Cooter. Hand Rule Damages for Incompensable Losses: http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter; prisijungimo laikas: 2007 11 24.

Taigi, remiantis šiuo požiūriu, iš esmės yra paneigiamas neturtinės žalos atlyginimo institutas, atsižvelgiant į neturtinės žalos dydžio įvertinimo pinigais prieštarumą.

Nenuostabu, kad neturtinės žalos įvertinimui pinigais prieštaravo daugelis teisės autoritetų, ypačiai Rusijoje. Štai G. F. Šeršenevič teigia, jog „asmens įžeidimas neleidžia jam suteikti jokios piniginės vertės, nes jis, visų pirma, padarytas pažeidžiant neturtinius interesus,<...> ar koks nors kultūringas žmogus pasinaudotų 670 str. (įtvirtinančiu teisę kreiptis dėl neturtinės žalos atlyginimo - E.P.) tam, kad savo orumo kainą gautų žalos atlyginimą“³⁹. Mūsų nuomone, šis teiginys nėra pagrįstas, kadangi valstybė, garantuodama asmeniui teises, turi užtikrinti tinkamą šių teisių apsaugą. Neturtinės žalos atlyginimas negali būti paneigtas vien tik todėl, kad negalimas tokios žalos įvertinimas pinigais. Kaip teisingai pastebėjo V. Mikelėnas, „kiltų dviguba neturtinė žala, jeigu teisė į neturtinių vertybių pažeidimą iš viso nereaguotų“⁴⁰. Tokioje situacijoje teisė turi pateikti priemones, galinčias kiek įmanoma teisingiau atlyginti neturtinę žalą. Taigi, ar pinigai gali būti tinkama priemonė?

Visų pirma, reikia atsakyti į klausimą, kas yra neturtinės žalos atlyginimo objektas? Kieno dydį (piniginę vertę) mes turime nustatyti? Neturtinės vertybės? O gal kompensacijos už šios vertybės pažeidimą? Mūsų nuomone, atlyginant neturtinę žalą turime kalbėti apie **kompensaciją**, bet ne neturtinės vertybės, bet už jos pažeidimu ar sunaikinimu sukeltas pasekmes. Pritariame S. A. Beljackin, jog „žalos atlyginimo institute svarbu ne vertybės, kurios yra pažeidžiamos, bet pažeidimo rezultatas, kokia jo įtaka turtinėje ar asmeninėje nukentėjusiojo interesų erdvėje“⁴¹. Būtina akcentuoti, kad, kalbant apie neturtinės žalos dydžio nustatymą, reikia atskirti du dalykus: pažeista neturtinė vertybė ir kompensacija nukentėjusiajam už jos pažeidimą, bet jokių būdų ne neturtinės vertybės kaina ar rinkos vertė. Atlyginant neturtinę žalą, nesiekama nustatyti pažeistų neturtinių vertybių rinkos vertės⁴², bet piniginės kompensacijos⁴³ dydį. Kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo paskirtis pripažįstama Lietuvos teismų praktikoje⁴⁴. Pripažinę šį faktą, galime nagrinėti tokio pobūdžio kompensacijos piniginio įvertinimo klausimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 d. nutarime konstatavo, kad „padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (inter alia jokia materiali kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės,

³⁹ Д. И. Гущин. Юридическая ответственность за моральный вред. - СПб:Юридический центр Пресс, 2002. С. 102.

⁴⁰ V. Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 191.

⁴¹ С. А. Беляцкий. Возмещение морального (нематериального) вреда. - Москва, 1996. С. 15.

⁴² Didžiojoje Britanijoje atlyginimas už *nominal damages* buvo kompensuojamas nukentėjusiajam pripažinus jo pažeistą teisę ir priteisiant jam simbolinę turtinę kompensaciją. Ši net ir kelių šilingų kompensacija turėjo liudyti aukai, kad teisė gina jos pažeistas vertybes ir kad kaltininkas pripažintas pažeidėju (*angl. wrongdoer*). Žr. С. А. Беляцкий. Возмещение морального (нематериального) вреда. - Москва, 1996. С. 20.

⁴³ Teisės doktrinoje aktuali diskusija, kieno kompensaciją (dydį) turime nustatyti: ar už pažeidimu sukeltas pasekmes (konceptualus požiūris), ar už galimas teigiamas emocijas (funkcinis požiūris). Šių požiūrių takoskyrą akivaizdžiai atskleidžia neturtinės žalos dydžio nustatymas, kuomet nukentėjęs yra nesąmoningas asmuo, kadangi jis negali patirti teigiamų emocijų, todėl funkcinio požiūrio atveju neturtinė žala nebus atlyginama, o taikant konceptualų požiūrį ši aplinkybė neturės įtakos. Žr. D. Benedek. Non-Pecuniary Damages: Defined, Assessed and Capped. <http://www.themis.umontreal.ca/pdf/rjtvol32num3/benedek.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

⁴⁴ „Teismo funkcija – remiantis įstatyme nustatytais kriterijais kiek įmanoma teisingiau kompensuoti <...>“. Žr. LAT CBS 2004 02 09 nutartis c. b. J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-91/2004.

emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti - tokią būseną kai kada galima tik iš naujo sukurti panaudojant inter alia materialią (**pirmiausia pinigine**) (paryškinta autorės – E. P.) kompensaciją už tą moralinę žalą“⁴⁵. Taigi, sąvoka „neturtinė žala“ remiasi teisine fikcija, kad „pinigai gali kompensuoti skausmą. Mes jai pritariame žinodami, kad pinigai nepalengvins skausmo ir nesugrąžins gebėjimų“⁴⁶. Teisės mokslininkai ir praktikai teigia, kad „nėra jokio kito substituto, kurio pagalba aukai būtų galima kompensuoti patirtą žalą“⁴⁷. Šiuolaikinės teisės sistemos pripažįsta neturtinės žalos įvertinimą pinigais⁴⁸ ne dėl jų bendro panaudojimo, bet dėl jų reikšmės mūsų kultūroje ir dėl svarbos, kurią mes jiems priskiriame⁴⁹.

Pripažinus kompensacinę neturtinės žalos atlyginimo paskirtį, aktualių tampa klausimas: **kokio dydžio** pinigine kompensacija kiekvienu konkrečiu atveju suteiks nukentėjusiajam adekvatų pasitenkinimą?

1. 3. *Restitutio in integrum* principo taikymo problematika nustatant neturtinės žalos dydį

LR CK 6.251 str. 1 d. nustato, kad *padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai*, t.y. atstatyta *status quo*, buvusi iki pažeidimo padarymo momento. Nuostolių kompensacija turi būti lygi nukentėjusiojo patirtai žalai. Turtinių praradimų atlyginimo atveju šis teisės principas nekelia abejonių: pažeidejas atlygina padarytą žalą pagal pateiktas sąskaitas (gydymosi, remonto ir pan.), kvitus ir t. t. Akivaizdu, jog apskaičiuoti patirtą turtinę žalą nėra sudėtinga, kadangi galime remtis prekių, paslaugų kainomis ir kiekiais. Problemų kyla siekiant įvertinti ir atlyginti neturtinę žalą, kuri nėra tokia akivaizdi. „Patenkinti nukentėjusįjį, patyrusį neturtinę žalą, yra painus bei sunkiai įgyvendinamas teisės pažadas“⁵⁰.

Kompensacinių nuostolių paskirtis: patenkinti nukentėjusįjį ar atstatyti *status quo*. Egzistuoja du nuostolių kompensavimo idealai: **rinkos vertės** kompensavimas yra idealus, kai nuostoliai yra adekvatūs substituto kainai, ir **subjektyvios vertės** kompensavimas yra idealus, kai priteisiama tokio dydžio kompensacija, kai aukai yra nesvarbu tarp „nėra žalos“ ir „žala plus kompensacija“⁵¹. Tam tikromis aplinkybėmis ideali kompensacija yra nepasiekiamą. Pavyzdžiui, kai avarijoje miršta

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 08 19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁴⁶ R. A. Epstein. Cases and materials on torts. Fifth edition.-USA: Little, Brown & Company (Canada) Limited, 1990. P. 735.

⁴⁷ Law Reform Commission of British Columbia. Report on compensation for non-pecuniary loss: [http://www.bcli.org/pages/publications/lrcreports/reports\(html\)/lrc76index.html](http://www.bcli.org/pages/publications/lrcreports/reports(html)/lrc76index.html); prisijungimo laikas: 2007 10 06.

⁴⁸ Šalims susitarus, neturtinė žala gali būti atlyginama kitais būdais - prekėmis ar paslaugomis. D. I. Gušin teigia, jog įstatymų leidėjas privalo nustatyti galimybę atlyginti neturtinę žalą ne tik pinigais, bet ir kita forma. Žr. Д. И. Гушин. Юридическая ответственность за моральный вред.- Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. С. 163.

⁴⁹ Žr. D. G. Owen. Philosophical Foundations of Tort Law.- Oxford: Clarendon Press, 1995. P. 424.

⁵⁰ B. A. Koch, H. Koziol. Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective.-NewYork: Springer Wien, 2003. P. 205.

⁵¹ Žr. R. Cooter. Hand Rule Damages for Incompensable Losses. http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter; prisijungimo laikas: 2007 11 24.

vaikas. Teismas negali įvertinti neturtinės žalos dydžio, remdamasis vaiko rinkos verte, nes tokia rinka yra nelegali, taip pat negali remtis subjektyvia verte, nes yra neįmanoma rasti pinigų sumą, kuomet tėvams būtų nesvarbu, ką turėti, ar mirusį vaiką ir pinigus ar gyvą vaiką ir neturėti pinigų⁵².

Jei suabsoliutintume *restitutio in integrum* principo taikymą, atlyginant neturtinę žalą, t.y. atlygintinos neturtinės žalos dydis turi būti adekvatus padarytai žalai⁵³ (patirtoms fizinėms ar dvasinėms kančioms), susidurtume su problema - neturtinė žala yra neatlyginama. Skausmas, žmogaus psichinė būklė ir pan. nėra teisėtų sandorių objektu, todėl jų rinkos vertė negali būti identifikuojama. Ypatingai sunku rasti vidinių psichinių išgyvenimų piniginių ekvivalentą. Kiekviena auka yra individuali ir gali skirtingai reaguoti į tuos pačius pažeidimus. „*Lindal v Lindal* byloje buvo patvirtinta, jog atlyginant neturtinę žalą yra galimas tik ribotas principo *restitutio in integrum* taikymas“⁵⁴. Tokios pozicijos laikomasi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikoje, kurio nutartyse ne kartą buvo pažymėta, kad visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, todėl teismo funkcija yra **kiek įmanoma teisingiau kompensuoti** nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt⁵⁵. Atlyginant turtinius nuostolius, turinčius rinkos kainą, pasiekiamas idealus nuostolių atlyginimas, bet neturtinės žalos atlyginimo atveju pasiekama ne restitucija, o kompensacija. „*Restitutio in integrum* neturtinės žalos atlyginimo santykiams taikytinas tiek, kiek pinigai yra pajėgūs tą padaryti, t.y. kiek pinigai gali atkurti tokia nukentėjusiojo padėtį, kokia būtų buvusi, jeigu jis nebūtų patyręs žalos“⁵⁶.

S. A. Beljackin teigia, jog „nėra būtinybės garantuoti visiškos lygybės tarp pažeistų neturtinių vertybių ir piniginių ekvivalento“⁵⁷. Tačiau tai nereiškia, jog neturtinės žalos atlyginimo atveju šis principas (*restitutio in integrum*) galėtų būti visiškai netaikomas. Svarbu paminėti, kad teisės doktrinoje kai kurie autoriai mano, kad visiško nuostolių atlyginimo principas turėtų būti taikomas nepriklausimai nuo atlygintinos žalos rūšies⁵⁸. Žala turi būti atlyginta visiškai visų teisės pažeidimų atveju, nepaisant to, ar atlyginama turtinė ar neturtinė žala⁵⁹. Reikia pažymėti, jog UNIDROIT Principles for International Commercial Contracts (2004)⁶⁰ 7. 4. 2. straipsnyje nurodyta, jog tiek turtiniai, tiek neturtiniai nuostoliai turi būti atlyginami visiškai. Mūsų nuomone, šie teiginiai

⁵² R. Cooter. Hand Rule Damages for Incompensable Losses. http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter; prisijungimo laikas: 2007 11 24.

⁵³ Šio magistro baigiamojo darbo 1.2. poskyryje pripažinome, kad kompensuojama ne už pažeistą neturtinę vertybę, bet už jos pažeidimu sukeltas neigiamas pasekmes.

⁵⁴ D. Benedek. Non-Pecuniary Damages: Defined, Assessed and Capped: <http://www.themis.umontreal.ca/pdf/rjt/vol32num3/benedek.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

⁵⁵ Žr. LAT CBS 2003-03-26 nutartis c.b. N. Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003, LAT CBS 2004 02 09 nutartis c. b. J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-91/2004; LAT CBS 2004-02-18 nutartis c.b. O. Rysis, M. Rysytė, V. Rysytė, J. Komarova ir N. Komarovas v. VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, Nr. 3K-3-16/2004.

⁵⁶ Halsbury's Laws, Vol 12, para. 1129//Ulrich Magnus. Non-Economic Loss in German Tort Law. International and Comparative Law Quarterly, Vol. 39, 1990, July. P. 676. Op. cit. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 23.

⁵⁷ С. А. Белякин. Возмещение морального (нематериального) вреда. - Москва, 1996. С. 17.

⁵⁸ Žr. Th. Schobel. Der Ersatz frustrierter Aufwendungen: Vermögens- und Nichtvermögens Schaden im oesterreichischen und deutschen Recht. - Wien, New York: Springer- Verlag, 2003. S. 28-29, 63.

⁵⁹ M. Cannarsa. Compensation for Personal Injury in France: <http://www.jus.unitn.it/cardoza/Review/2002/Cannarsa.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

⁶⁰ Žr. UNIDROIT Principles for International Commercial Contracts (2004): <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1>; prisijungimo laikas: 2007 11 29.

įvertinant neturtinės žalos dydį, turėtų būti sukonkretinti, nustatant, kad *restitutio in integrum* principo taikymas šiuo atveju yra specifiškas, atsižvelgiant į žalos dydžio nustatymo problematiką. Pritariame Lietuvos Apeliacinio teismo pozicijai, kad neturtinė žala „*taip pat turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, nes tokia materialinė kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos, kuri buvo padaryta ir už kurią yra kompensuojama, turinio ir dėl to pagal savo prigimtį negali (arba ne visada gali) atstoti patirtos dvasinės skriaudos*“⁶¹.

Mūsų nuomone, *restitutio in integrum* principo taikymas nustatant neturtinės žalos dydį turi pasireikšti teisingo dydžio kompensacija, kuomet nukentėjusiajam atlyginama už tiek, kiek iš tikrųjų prarasta, t. y. pabrėžiama kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo paskirtis.

Neturtinės žalos atlyginimo tikslų santykis su *restitutio in integrum* principu

Reikia pastebėti, kad, nustatant neturtinės žalos dydį, galima situacija, kuomet bus priteisiama net didesnė suma negu kompensacija, kuri galėtų tinkamai kompensuoti už tai, ką prarado nukentėjęs asmuo. Štai Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas pripažino dvejopą neturtinės žalos paskirtį, t. y. „neturtinės žalos atlyginimu turi būti ne tik kompensuota nukentėjusiajam žala, padaryta neturtinio pobūdžio gyvenimo sukrėtimais (vok. *Ausgleichfunktion*), bet ir atlyginta tai, ką pažeidėjas padarė nukentėjusiajam (vok. *Genugtuungsfunktion*)“⁶². Tiesa, šiuo atveju neaišku, kas yra kompensacija ir kas yra atlyginimas. Remiantis šiuo požiūriu turi būti atlyginta ne tik faktiškai padaryta žala, tačiau ir įvertintos kitos svarbios aplinkybės (pažeidėjo kaltės laipsnis, neteisėtų veiksmų pobūdis ir kt.). Tokiu būdu šalia faktiškai patirtos žalos nukentėjusiajam gali būti atlyginta daugiau, suteikiant satisfakciją, nusiramšinimą, kuris pasireiškia pažeidimo atpirkimu⁶³. Šalia šių tikslų Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas *Caroline von Monaco* byloje⁶⁴ pabrėžė, kad neturtinės žalos atlyginimas yra reikšmingas ir teisės pažeidimų prevencijai⁶⁵.

Nors yra įvairių nuomonių⁶⁶ dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų, tačiau, manome, neturtinės žalos atlyginimo dydis neturėtų būti didesnis negu kompensacija už faktiškai patirtą neturtinę žalą, užtikrinant *restitutio in integrum* principo taikymą ir apsaugant nuo nepagrįsto nukentėjusiojo praturtėjimo. Priešingu atveju, turėtume kalbėti apie baudą kaltininkui, bet ne apie kompensaciją nukentėjusiajam ir neturtinės žalos atlyginimo instituto evoliucijos eigoje pasiektas civilinės atsakomybės atskyrimas nuo baudžiamosios netektų savo principinės reikšmės. Verta

⁶¹ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 01 02 nutartis c. b. V. M. v. I. M., UADB „Ergo Lietuva“, Nr. 2A-92/2007.

⁶² Žr. V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 127.

⁶³ Žr. Ten pat. P. 126.

⁶⁴ BGH Urteil vom 15. 11. 1994, VI ZR 56/94.

⁶⁵ Taip pat žr. LG Köln Urteil vom 26. 11. 2003, 28 O 706/02. Tiesa, ši pozicija yra diskutuotina. Štai Šveicarijos teismai mano, jog neturtinės žalos atlyginimu neturėtų būti siekiama prevencijos, o pašalinti pažeidimo pasekmes.

⁶⁶ L. Meškauskaitė teigia, jog neturtinės žalos atlyginimo dydis garbės ir orumo gynimo bylose turėtų būti didesnis, nes nesulaiko finansiškai stiprių visuomenės informavimo priemonių nuo neskelbtinos informacijos platinimo. Žr. L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. Civilinės teisės bendrosios dalies vadovėlyje teigiama, jog nustatant neturtinės žalos dydį būdingas „ryškus nubaudymo elementas – ir dėl jos nustatymo kriterijų, ir dėl procedūros - visais atvejais suprantamas kaip represinė teisinė sankcija (nubaudimas) taikytina asmeniui, sąmoningai ir tikslingai pasinaudojusiam savo teisėmis uždraustu ir kitiems pavojingu būdu“. Žr. L. V. Papirtis, E. Baranauskas, J. Kiršienė ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas/ Vadovėlis.- Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 135.

paminėti, kad skirtingais istoriniais laikotarpiais, kintant neturtinės žalos paskirties suvokimui, neturtinės žalos atlyginimo kompensacija pasireiškė skirtingomis formomis (pavyzdžiui, bauda), buvo taikomos skirtingos neturtinės žalos dydžio nustatymo taisyklės. Šios istorinės raidos metu buvo siekiama rasti būdą, padėsiantį nustatyti teisingą neturtinės žalos dydį. Vis dėlto, patirtis parodė, kad net ir XXI amžiuje ši problema vienareikšmiškai nėra išspręsta.

1.4. Neturtinės žalos dydžio nustatymo istorinė raida: šiuolaikinio požiūrio gimimas

Neturtinės žalos kompensavimo užuomazgų galime rasti jau Taliono principu „akis už akį, dantis už dantį“. Kerštas buvo pagrindinis žalos atlyginimo matas to laikmečio visuomenėje. Taliono principo taikymas nereikalauja įvertinti padarytos neturtinės žalos dydžio. „Atsilyginant tuo pačiu“ nekildavo su žalos nustatymu ir apskaičiavimu susijusių problemų. Vis dėlto, toks atlyginimo būdas netapo etalonu. Akivaizdu, kad „nors kerštas gali būti malonus ir kankinantis, bet tai nekeičia fakto, kad auka yra be akies“⁶⁷.

Romos deliktų teisėje neturtinės žalos atlyginimo nebuvo⁶⁸. Gajaus Digesta (*Digesta Gaius*) rėmėsi principu, jog nėra tinkamo kriterijaus, kuris galėtų padėti įvertinti patirtą neturtinę žalą pinigais. Be to, jeigu ir būtų tokia galimybė, tuomet ji būtų nepageidaujama, kadangi pažemintų tas neturtines vertybes, kurias iš principo turėtų apginti⁶⁹. Tokiu būdu jau romėnų teisėje buvo pripažinta neturtinės žalos dydžio nustatymo problematika. *Lex Aquilia* didžiausią dėmesį skyrė turtinės žalos atlyginimui, bet „po truputį dėmesio centras persikėlė nuo daikto prie asmens, buvo atlyginama *damnum iniuria datum*“⁷⁰. Šiuo atveju teisėjas atsižvelgdavo į pažeidėjo kaltę ir nukentėjusiojo suinteresuotumą dėl prarasto ar sugadinto daikto. Pirmiausia, už neturtinio pobūdžio pažeidimus teisėjas skirdavo Dvylikos lentelių įstatyme (450 m. pr. Kr.) nustatytą konkretaus dydžio baudą⁷¹. Nustatytas piniginės baudos dydis už konkrečius pažeidimus atliko dvejopą funkciją - ir nubausdavo žalą padariusį asmenį, ir kompensuodavo padarytą žalą. O dar vėliau įsitvirtino *actio iniuriarum aestimatoria*, Vakarų Europoje išlikęs iki pat XIX amžiaus. Šiuo ieškiniu buvo suteikta galimybė prisiteisti žalą pinigais už asmeninių interesų pažeidimą. Įvertinęs visas bylos aplinkybes, konkrečią padarytos žalos sumą nustatydavo teisėjas. XIX amžiuje Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos teismuose paplito praktika atlyginti neturtinę žalą pinigais⁷².

Kuomet buvo atribotos civilinė ir baudžiamoji atsakomybės, atskyrus bausmę, kaip baudžiamosios atsakomybės formą, ir kompensaciją, kaip civilinės atsakomybės formą, tapo

⁶⁷ Law Reform Commission of British Columbia, Report on compensation for non-pecuniary loss: <http://www.bcll.org/pages/publications/lrcreports/reports/html/lrc76index.html>; prisijungimo laikas: 2007 10 06.

⁶⁸ Žr. V. Mizaras, Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P.126.

⁶⁹ Žr. И. А. Покровский. Основные проблемы гражданского права.- СТАТУТ: Москва. С. 139.

⁷⁰ С. А. Беляцкий. Возмещение морального (ненатурального) вреда.- Москва, 1996. С. 22.

⁷¹ Pavyzdžiui, sulaužytas vergo kaulas buvo „ikainotas“ 150 esų, o laisvo žmogaus 300 esų, už įžeidimą – 125 esai. Žr. Там же. С. 23.

⁷² Ж. И. А. Покровский. Основные проблемы гражданского права.- СТАТУТ: Москва. С. 139.

visuotinai pripažinta kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija. „Kol atsakomybė už padarytą neturtinę žalą pasireiškė baudos taikymu, tol neturtinės žalos dydžio klausimas nebuvo aktualus“⁷³. Kiekvienu žalos atlyginimo atveju tapo būtina tiksliai apskaičiuoti padarytos neturtinės žalos dydį pinigais, kad, atsižvelgiant į *restitutio in integrum* principą, nukentėjusysis būtų grąžintas į *status quo*, kurioje jis buvo iki žalos padarymo momento. Štai nuo tada įvairių valstybių teisės teorijoje, teismų praktikoje, teisės mokslininkų darbuose bandoma išspręsti neturtinės žalos dydžio nustatymo problemą: kas, koku būdu, kokiais kriterijais remiantis galėtų tiksliai apskaičiuoti ir įvertinti neturtinės žalos dydį pinigais. „Laikas parodė, kad net ir pripažįstant, kad nėra universalios vertybės, galinčios būti visuotinio neturtinės žalos įvertinimo kriterijumi, skirtingos teisės sistemos vis dėlto išsprendė neturtinės žalos atlyginimo klausimus, nors ir nevienodai“⁷⁴.

1.5. Ar yra galimas neturtinės žalos dydžio nustatymo instituto suvienodinimas Europoje?

Skirtinga įvairiose Europos valstybėse paplitusi neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo praktika⁷⁵ sukėlė sunkumų ir iš esmės paneigė galimybę unifikuoti šį institutą Europos Sąjungos lygiu. Jau 1969 metais Europos Taryba, apžvelgdama valstybių narių neturtinės žalos atlyginimo praktiką, atkreipė dėmesį, kad neturtinės žalos atlyginimą reguliuojančių teisės normų unifikavimą stabdo skirtingas valstybių ekonominis lygis. „Aukštesnio ekonominio, taigi ir gyvenimo, lygio valstybės gali „sau leisti“ nustatyti platesnį neturtinės žalos atlyginimo spektrą liberalesnėmis sąlygomis, o to, deja, negali mažiau ekonomiškai išsivysčiusios valstybės“⁷⁶. Žaliojoje knygoje „Kompensacija nusikaltimų aukoms“ (2001) Europos Sąjungos Komisija vaizdžiai atskleidė sunkumus harmonizuojant „neturtinės žalos“ koncepciją: „neįmanoma nustatyti bendrų principų ar kriterijų, apibrėžiančių konkretų kompensacijos už tokius nuostolius, dydį. Toks įvertinimas vis dėlto turi būti paliktas kiekvienai valstybei narei“⁷⁷. Šis teiginys pagrindžia specifinę neturtinės žalos dydžio nustatymo padėtį, atsižvelgiant į Europoje vyraujančias tendencijas unifikuoti deliktų teisę⁷⁸.

⁷³ D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė/Vadovėlis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 195.

⁷⁴ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 5.

⁷⁵ JAV lyginamosios teisės profesorius S. D. Sugarman teigė, kad Skandinavijos valstybėse dėl gerai išplėtos socialinės apsaugos sistemos, germanų valstybėse dėl prigimtinio griežtumo atlygintinos neturtinės žalos sumos yra mažesnės, palyginti su bendrosios teisės sistemos valstybėmis, kurios teismų precedentų pagrindu išplėtojo individualizuotą žalos dydžio nustatymo procesą, bei katalikų valstybėmis (Belgija, Liuksemburgu, Italija), kurioms būdingas prigimtinis gailestingumas ir dosnumas. Žr. S. D. Sugarman. Comparative Law Look at Pain and Suffering Awards: <http://www.law.berkeley.edu/faculty/sugarmans/Depaul%202%20clean.doc>; prisijungimo laikas: 2007 10 12. Užsienio valstybėse taikomos praktikos apskaičiuojant neturtinės žalos dydį konkretūs pavyzdžiai yra pateikti kituose šio magistro baigiamojo darbo skyriuose.

⁷⁶ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 3. P. 8.

⁷⁷ COM (2001) 536 final. Op. cit. M. Bona. Towards the “Europeanisation” of personal injury compensation? Contexts, tools, projects, materials and cases on Personal Injury Approximation in Europe: <http://www.jus.unitn.it/cardoza/Review/2005/Bona1.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

⁷⁸ Žr. S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju// Justitia. 2006, Nr. 2(60). P. 30 - 31.

Vis dėlto, minimalių bandymų⁷⁹ šioje srityje yra. Pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucija Nr. (75) 7⁸⁰ „Dėl fizinės žalos ir mirties nuostolių kompensavimo“ (toliau - Rezoliucija), kuri įtvirtina kai kuriuos neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus. Tačiau ji daugiau rekomendacinio pobūdžio, teisiškai neįpareigojantis dokumentas, turintis labiau politinę reikšmę. Vienu iš ryškiausių bandymų harmonizuoti deliktų teisę yra Europos deliktų teisės principai⁸¹ (toliau - PETL), parengti Europos deliktų teisės grupės, kurių 10:301 straipsnis yra skirtas neturtinės žalos atlyginimui. Tačiau tai taip pat teisiškai neįpareigojantis dokumentas. PETL komentaro autoriai teigia, jog negalima atsisakyti neturtinės žalos atlyginimo instituto vien dėl to, kad ją sunku įvertinti ir pateikia rekomendacinio pobūdžio kriterijus, į kuriuos teismai turėtų atsižvelgti nustatydami neturtinės žalos dydį⁸².

1.6. Neturtinės žalos dydžio nustatymo disputas: kas, ką, kaip ir koku būdu turėtų įvertinti?.....

Praktika rodo, jog neturtinė žala yra atlyginama vis dažniau, nukentėjusiesiems atlyginamos vis didesnės kompensacijos. Tokia situacija⁸³ lėmė didėjančią šio instituto vaidmenį kiekvienoje demokratinėje visuomenėje, gerbiančioje ir ginančioje žmogaus teises ir laisves, bei neišvengiamai paskatino teisininkų diskusijas. F. A. Sloan⁸⁴ teigia, jog „kompensacijos (neturtinės žalos - *E.P.*) yra neadekvačios ir pernelyg didelės, **turėtų būti** (paryškinta mano – E. P.) galimybė apskaičiuoti neturtinę žalą daug geriau“⁸⁵. Daugiausiai ginčų kyla dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo mechanizmo: mokslininkai ginčijasi, kuri institucija turėtų nustatyti neturtinės žalos dydį ir koku būdu, kokį vaidmenį atlieka pati auka ir kokia jos individualių savybių įtaka žalos dydžio nustatymo procese, kaip įrodyti neturtinės žalos dydį ir kt. Visi šie klausimai bus aptarti tolesniuose šio magistro baigiamojo darbo skyriuose.

⁷⁹ Kai kurios Europos Sąjungos direktyvos, pavyzdžiui 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB, nustato pareigą valstybėms narėms nacionalinėse sistemose numatyti priemones, kurios būtinos užtikrinti realią ir veiksmingą kompensaciją. Tačiau šios direktyvos nedetalizuoja neturtinės žalos dydžio nustatymo, apsiribodamos tik bendro pobūdžio nuostata.

⁸⁰ Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75) 7 „On compensation for Physical Injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers' Deputies): http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%20_75_7%20e.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

⁸¹ Principles of European Tort Law: <http://www.eftl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2007 11 12.

⁸² Žr. Ibid.

⁸³ Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu neturtinė žala yra atlyginama už tokius neturtinių vertybių pažeidimus, už kuriuos anksčiau būdavo atlyginami tik turtiniai nuostoliai. Neturtinių nuostolių subjektyvumas lėmė tai, kad šio instituto taikymo ribos buvo labai ribotos. „Atsižvelgiant į negalimumą priskirti ekonominės vertės netekus bendravimo galimybės su vaiku šiam mirus, ši aplinkybė nebėgi daugiau pateisinti tokios situacijos. Neturtiniai nuostoliai turi būti atlyginami nepaisant šių sunkumų“. Žr. B. A. Myers. Torts - Damages- Under New Jersey's Wrongful Death Act, an Award of the Pecuniary Value of the Parents' Loss of their Child's Companionship, Advice and Guidance Is Appropriate: <http://heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/vllar127&id=242&print=section§ion=16&ext=.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

⁸⁴ F. A. Sloan yra sveikatos politikos ir vadybos mokslų profesorius, taip pat ekonomikos mokslų profesorius.

⁸⁵ F. A. Sloan. Limiting Damages for „Pain and Suffering“ in Medical Malpractice: <http://www.ncmedicaljournal.com/jul-aug-03/ar070309.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

2. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA

2.1. Kas gali nustatyti teisingą ir sąžiningą neturtinės žalos dydį?

*„Skausmas yra testinis dalykas, sekundė po sekundės, minutė po minutės, ..., metai po metų. Jūs turite įvertinti vieną sekundę, minutę, ..., skausmo ir kančios, doleriais ir centais“⁸⁶.
Melvin Belli apie teisininkų uždavinį.*

LR CK 6.250 str. 1 d. numato, jog įvertinti neturtinės žalos dydį pinigais yra teismo prerogatyva. Teisėjas kiekvienu konkrečiu atveju turi nustatyti, kiek skausmo ir kančių patyrė auka, kokią įtaką pažeidėjo veiksmai turės jos tolesniame gyvenime. Teismo užduotis: šių ir kitų reikšmingų aplinkybių fone apibrėžti pinigų sumą, kuri, teisėjo nuomone, būtų teisinga ir sąžininga. LR CK nurodo tik neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, tačiau nedetalizuoja, kokią įtaką šie kriterijai galėtų turėti kompensacijos dydžiui, nenurodo, kaip teisėjui vertinti tokias kategorijas kaip „fizinis skausmas“, dvasiniai išgyvenimai“, „nepatogumai“ ir kt., kurios akivaizdžiai reikalauja platesnio, nei tik teisės normų, vertinimo. Neturtinės žalos specifika leidžia suabejoti, ar tik teisinį išsilavinimą turintis asmuo gali tinkamai vertinti vidinius išgyvenimus, kurie dažnai būna išoriškai nematomi, nesant konkrečių vertinimo standartų. Šią problemą patvirtina žemiau pateiktų tyrimų rezultatai.

F. H. Poletiek ir C. J. Stolker⁸⁷ metodų, skirtų įvertinti asmens sveikatos būklės naudingumą⁸⁸, pagalba atskleidžia skirtingą „potencialių aukų“ ir teisėjų neturtinės žalos dydžio nustatymą. Jei šis teiginys yra pagrįstas, tuomet paneigiama pati neturtinės žalos atlyginimo paskirtis - teisinga, pagrįsta ir sąžininga kompensacija, suteikianti aukai tinkamą satisfakciją. Kitas metodas, atskleidžiantis teisėjų ir „potencialių aukų“ vertinimo nesutapimą, yra WTP (*Willingness to pay Method*) metodas⁸⁹. Respondentų atsakymai į klausimą, kiek jie sutiktų sumokėti, kad būtų apsaugoti nuo ligos ar sužalojimo, atskleidžia „kančios įvertinimą“ pinigais. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad teisėjų nustatytos neturtinės žalos kompensacijos, ypatingai sunkiuose neturtinių vertybių pažeidimuose, skiriasi nuo „potencialių aukų“ įvertinimo. „Žalą yra tuo sunkiau įvertinti pinigais, kuo ekstremalesnis gyvenimo džiaugsmo praradimo laipsnis“⁹⁰. Šį teiginį patvirtina tai, kad respondentai vertindami ypač žiaurius pažeidimus, tokius kaip artimo mirtis, paralyžius, visiškai

⁸⁶ R. A. Epstein. Cases and materials on torts. Fifth edition.-USA: Little, Brown & Company (Canada) Limited, 1990. P. 741.

⁸⁷ F. H. Poletiek, C. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the Monetary value of Nonmonetary damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

⁸⁸ Tokio metodo pagrindas: nustatyti konkrečių sužalojimų naudingumą potencialioms „aukoms“, palyginant „teisės neprofesionalų“ ir „teisės profesionalų“ standartus. Minėti teisės mokslininkai atliko 91 respondento apklausą, paremtą klausimynu, kurį sudarė 19 konkrečių teisės pažeidimų. Dalyvavusieji tyrime turėjo įvertinti šių atvejų įtaką jų gyvenimo kokybei nuo 0 (nėra poveikio) iki 9 (didelis poveikis). Gauti įvertinimai analizuojami remiantis Thurstone (angl. *Thurstone Method*) metodu. Žr. F. H. Poletiek, C. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the Monetary value of Nonmonetary damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

⁸⁹ F. H. Poletiek, C. J. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the monetary Value of Nonmonetary Damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

⁹⁰ Ibid.

negalia ir kt., negalėdavo įvertinti konkrečia pinigų suma, o tik „viskuo, ką turi“. Kaip teisėjui nustatyti neturtinės žalos dydį tokiu atveju, kai net pats nukentėjęs to negali padaryti? F. H. Poletiek ir C. J. J. M. Stolker pateikia dar kelis argumentus, kodėl teisėjai negali nustatyti neturtinės žalos dydžio: visų pirma, teisėjas remiasi savo subjektyviu įvertinimu, gyvenimo patirtimi⁹¹, intuicija. Kaip skirtingai į tą patį pažeidimą gali reaguoti skirtingos aukos, taip skirtingai jį gali įvertinti skirtingi teisėjai. Tokiu atveju teisingos ir pagrįstos kompensacijos galimybė tampa akivaizdžiai abejotina, nes jos dydį gali lemti ne tik aplinkybės, susijusios su konkrečiu pažeidimu, bet ir su teisėjo pasaulėžiūra. Antra, teisėjai gali ne visiškai įvertinti padarytos žalos sunkumą, siekdami išvengti didelių atlygintinų sumų ir nedidinti besikreipiančių dėl neturtinės žalos atlyginimo nukentėjusiųjų skaičiaus⁹².

Mūsų nuomone, aukščiau minėtų tyrimų rezultatai ne tik atskleidžia nevienareikšmišką žalos dydžio nustatymą, bet ir leidžia suabejoti, ar kiti subjektai nesusidurtų su tomis pačiomis vertinimo problemomis. F. H. Poletiek ir C. J. J. M. Stolker siūlo, kad patys nukentėjusieji nustatytų patirtos neturtinės žalos dydį, kuri būtų atlyginta⁹³. Mūsų nuomone, diskutuotinas tokio vertinimo pagrįstumas, kadangi negalime pamiršti šališkumo ir pasipelnymo tikimybės, nepaisant to, kad tik pats nukentėjusysis tiksliai žino, kokią žalą jis patyrė. Kita galima alternatyva – „potencialių aukų“ vertinimas. Vidinių išgyvenimų specifika neišvengiamai suponuoja subjektyvaus vertinimo tikimybę. Net „potencialių aukų“ pateikti vertinimai skirsis, kadangi didelį vaidmenį vaidina individualios nukentėjusiojo (šiuo atveju vertintojo) savybės, tokios kaip amžius, lytis, socialinis statusas ir kt.⁹⁴ Dėl šios priežasties mes nekvestionuojame teisėjo vaidmens neturtinės žalos dydžio nustatymo procese. Be to, juk Konstitucijos 109 str. numato, kad „*teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai*“. Tačiau manome, kad šis klausimas yra vertas detalesnio aptarimo, ypatingai nustatant teisėjo savarankiškumo ribas.

Palyginkime, kuo teisėjo vaidmuo skiriasi nustatant turtinės ir neturtinės žalos dydį. Štai turtinės žalos dydžio nustatymo metu teismai gali pasinaudoti turto vertintojų paslaugomis. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas⁹⁵ nustato reikalavimus, kuriuos turi atitikti turto vertintojas: turėti nustatyta tvarka išduotą turto vertintojo kvalifikacijos pažymėjimą ir verstis turto vertinimo veikla. Taigi, turtinė žala vertinama tos srities profesionalų, turinčių specialių žinių. Be abejo, jų pateikiama išvada nėra galutinė. Teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes ir ekspertų nustatytas sumas, nusprendžia dėl atlygintinos turtinės žalos dydžio. A.

⁹¹ Tai, kad ilgą laiką mirus vaikui buvo atlyginami tik turtiniai nuostoliai, priklausė nuo dviejų faktorių, t.y. nuo tokių praradimų subjektyvumo bei nuo baimės, kad užjaučiantys teisėjai gali priteisti pernelyg dideles sumas. Žr. B. A. Myers. Torts-Damages- Under New Jersey's Wrongful Death Act, an Award of the Pecuniary Value of the Parents' Loss of their Child's Companionship, Advice and Guidance Is Appropriate: <http://heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/vllar127&id=242&print=section§ion=16&ext=.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

⁹² Žr. F. H. Poletiek, C. J. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the monetary Value of Nonmonetary Damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

⁹³ Žr. Ibid.

⁹⁴ Išsamiau apie nukentėjusiojo savybių reikšmę žr. šio magistro baigiamojo darbo 2.3. poskyryje.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1999. Nr. 52 - 1672.

Rudzinsko⁹⁶ nuomone, teismui tikslinga nustatyti tikslų fizinių skausmų, dvasinių išgyvenimų, dvasinio sukrėtimo, emocinės depresijos dydį, o tam būtinos specialios žinios, ir, atsižvelgiant į dalyvaujančių byloje asmenų nuomonę, paskirti psichologinę arba psichiatrinę ekspertizę. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK)⁹⁷ 212 str. 1. d. nustatyta, kad *išaiškinti nagrinėjant bylą kylančius klausimus, reikalaujančius specialių mokslo, medicinos, meno, technikos ar amato žinių, teismas gali skirti ekspertizę*. Taigi, teismai tokią galimybę turi ir ja naudojami. Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 04 25 nutartyje c. b. O. A. v. VŠĮ „Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras“ pabrėžė, kad „teismas, nebūdamas sveikatos priežiūros specialistas, pagrįstai rėmėsi minėtos Lietuvos teisės universiteto Teismo medicinos instituto Vilniaus ekspertinio skyriaus ekspertizės aktu, kuriame konstatuota, jog nėštumo nutraukimo procedūra yra savaime moters organizmą ir psichiką žalojantis faktorius“⁹⁸.

Neginčytinas faktas, kad ekspertizės metu taikomi metodai bei specialios žinios leidžia adekvačiau įvertinti patirtų išgyvenimų mastą. Ekspertizės reikšmę iliustruoja ši Vokietijos teismo byla, kurioje remdamasis eksperto išvada teismas nustatė, kad ieškovas pernelyg dramatizavo savo išgyvenimus⁹⁹. Bet negalime suabsoliutinti tokios ekspertizės reikšmės. Dvasiniai išgyvenimai dėl jų vidinio pobūdžio yra sunkiai įvertinami net psichologų ar psichiatrų pagalba, ypač tada, kai jie nepasireiškia konkrečia psichine liga, todėl net psichologai ar psichiatrai negalėtų nustatyti konkrečių sumų. Pavyzdžiui, Prancūzijoje yra skiriamas medicininis ir teisinis įvertinimas, nustatant neturtinės žalos dydį. Medicinos ekspertų funkcija: nurodyti reikšmingas faktines aplinkybes ir jų įvertinimą, bet ne vertinti pažeidimą konkrečiomis sumomis¹⁰⁰. Mūsų nuomone, teisingam neturtinės žalos dydžio apskaičiavimui yra **naudingas** ekspertų įvertinimas, padėsiantis suformuoti galutinę poziciją teisėjui, tačiau galutinį sprendimą dėl konkretaus dydžio vis dėlto turėtų priimti teismas. Todėl nepritariame prof. R. Avraham siūlymui sudaryti specialius profesionalius teismus, kuriuose dalyvautų gydytojai ir teisininkai¹⁰¹.

Apibendrinus aukščiau išdėstytas mintis, mūsų nuomone, neturtinės žalos dydžio nustatymas turėtų remtis teisiniu - medicininio įvertinimu, kuomet teisėjas, įvertinęs visas bylos aplinkybes ir, jei būtina, medicinos ekspertizės išvadas, nustato neturtinės žalos dydį. Teisėjo subjektyvumas tiesiogiai priklauso nuo teisėjo diskrecijos ribų neturtinės žalos dydžio nustatymo procese.

⁹⁶ A. Rudzinskas. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse//Jurisprudencija. 2002, t. 28(20). P. 122.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁹⁸ Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 04 25 nutartis c. b. O. A. v. VŠĮ „Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 2A-352/2007.

⁹⁹ Žr. OLG München Urteil vom 21. 12. 2000, A2 1U 3807/00.

¹⁰⁰ Žr. M. Cannarsa. Compensation for Personal Injury in France: <http://www.jus.unitn.it/cardoza/Review/2002/Cannarsa.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

¹⁰¹ Žr. R. Avraham. Putting a Price on Pain and Suffering Damages: Critique of the Current Approaches and a Preliminary Proposal for Change: <http://www.law.northwestern.edu/lawreview/v100/n1/87/LR100n1Avraham.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 05.

Teisėjo diskrecijos ribos, nustatant neturtinės žalos dydį

*„Diskrecija yra esminė teisės dalis,
nes teisės normų įgyvendinimas yra procesas,
kuriam reikia interpretacijos ir pasirinkimo“¹⁰².
J. Gumbis*

Atsižvelgiant į subjektyvų atlygintinos neturtinės žalos pobūdį, kyla klausimas dėl teisėjo diskrecijos ribų nustatant neturtinės žalos dydį. Minėta, kad neturtinės žalos dydis labiausiai priklauso nuo teismo įvertinimo, kurį „visais atvejais atidavus į teisėjų rankas, reikėtų atiduoti pavojingą „suverenitetą““¹⁰³. Todėl kai kuriose valstybėse¹⁰⁴ teisėjų diskrecijos teisė yra ribojama nuo kriterijų, reikšmingų neturtinės žalos dydžio nustatymui, iki minimalios teisėjo įtakos, įvertinant aukos patirtą žalą (tarifinės lentelės, formulės ir kt.). Be to, prof. Gabba teigia, jog yra būtina riboti teisėjų diskreciją nustatant neturtinės žalos dydį, ir kaip pavyzdį pateikia baudžiamąją teisę, kuri nustato minimalias ir maksimalias bausmes kaltininkams¹⁰⁵.

Visuomeninių santykių dinamika ir įvairiapusiškumas sąlygoja tai, kad teisės aktais neįmanoma detalai reglamentuoti visų gyvenimo situacijų, kadangi visada yra tikimybė, jog atsitiks tai, ko įstatymų leidėjas nenumatė. „Diskrecija leidžia atsižvelgti į visas turinčias reikšmės specifines aplinkybes, o tai nėra įmanoma kuriant bendras taisykles“¹⁰⁶. Mūsų nuomone, ypatingai detalus reglamentavimas, kaip ir neribota diskrecija, gali išsikreipti ir nepatenkinti visuomenės intereso garantuoti teisingą ir pagrįstą neturtinės žalos kompensaciją. Būtinai optimalus diskrecijos ir ją varžančių taisyklių santykis. Negalima nei padidinti, nei sumažinti teisėjo vaidmens nustatant neturtinės žalos dydį. Šiuo tikslu įstatymų leidėjas nustato tam tikras gaires, principus, jų taikymo taisykles, įtvirtina kontrolės galimybę (apeliacinis, kasacinis procesas), palikdamas „erdvės“ individualiam įvertinimui. Todėl negalime kalbėti apie aukščiau minėtą teismų „suverenitetą“, kadangi teismai nenustato teisės normų, o tik vertina žinomas faktines aplinkybes¹⁰⁷.

Minėta, kad, nustatant neturtinės žalos dydį, teismas vaidina svarbiausią vaidmenį. „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad neturtinė žala yra bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas. Jis pagal teisiškai reikšmingų kriterijų visumą yra nustatomas teismo“¹⁰⁸. Būtent šis neturtinės žalos specifiškumas pagrindžia sąlyginai platesnes teisėjo diskrecijos ribas. S. A. Beljackin teigia, jog „galima neigiamai žiūrėti į plačią teisėjų diskreciją, nustatant padarytą turtinę žalą (kurios tikslus dydis visada turi būti įrodytas), ir tuo pačiu metu pripažinti diskrecijos būtinybę, nustatant neturtinės žalos dydį“¹⁰⁹. Mūsų nuomone, būtinybė įvertinti visas reikšmingas bylos aplinkybes, atsižvelgti į individualias nukentėjusiojo asmens

¹⁰² J. Gumbis. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris// Teisė. 2004, t. 52. P. 11.

¹⁰³ И. А. Покровский. Основные проблемы гражданского права.- СТАТУТ: Москва. С. 142.

¹⁰⁴ Pavyzdžiui, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje. Žr. D. Mikėlėnienė, V. Mikėlėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 25.

¹⁰⁵ Ж. С. А. Беляцкий. Возмещение морального (нематериального) вреда.- Москва, 1996. С. 65.

¹⁰⁶ J. Gumbis. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris// Teisė. 2004, t. 52. P. 11.

¹⁰⁷ Ж. И. А. Покровский. Основные проблемы гражданского права.- СТАТУТ: Москва. С. 142.

¹⁰⁸ S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas//Jurisprudencija. 2005, t. 71(63). P. 11.

¹⁰⁹ С. А. Беляцкий. Возмещение морального (нематериального) вреда.- Москва, 1996. С. 47.

savybes neleidžia nustatyti universalios neturtinės žalos dydžio nustatymo modelio, todėl teisėjo diskrecija yra būtina priemonė, garantuojanti kiekvienam nukentėjusiajam teisingą kompensaciją.

2.2. Būdų, neturtinės žalos dydžio apskaičiavimui, įvairovė: bandymai išspręsti įvertinimo problemą

F. A. Sloan teigia, jog, nustatant neturtinės žalos dydį, „teisė nepateikia tinkamų metodų, kaip tai padaryti“¹¹⁰. Neturtinės žalos dydžio nustatymo problematiškumą pagrindžia tas faktas, kad per visą instituto evoliucijos laikotarpį vis dar nėra rastas vienareikšmiškas šios problemos sprendimo būdas. Teisės doktrinoje, o kai kuriose valstybėse ir teismų praktikoje yra pateikta nemažai metodų, rekomendacijų, skirtų tobulinti šį institutą. Nei vienas jų nėra be trūkumų. Pateiksime keletą labiausiai paplitusių metodų (standartinių (tarifinių) lentelių ir formulių) ir atskleisime jų taikymo problemas

Neturtinės žalos dydžio nustatymo standartizavimas

Siekiant „įveikti“ neturtinės žalos įvertinimo neapibrėžtumą ir užtikrinti žalos dydžio nustatymo procedūros vienodumą, sąžiningumą, daugelio valstybių praktikoje ir teisės mokslininkų darbuose gausu siūlymų, koku būdu standartizuoti neturtinės žalos dydžio nustatymo procesą. Vienas iš pavyzdžių - tarifų lentelės, kuriose pateikiami dažniausiai pasitaikantys neturtinės žalos atlyginimo atvejai ir atlygintinos žalos dydis. N. J. Mullany ir P. R. Y. Handford¹¹¹ siūlo nustatyti atlygintinos neturtinės žalos dydžio vidurkius už konkrečius sužalojimus, ligas, pažeidimus, kartu numatant maksimalų pinigines kompensacijos už konkretų įvykį dydį. Pagrindinis šio būdo pranašumas: galimybė išvengti teisėjų įvertinimo subjektyvumo, išlaikant teisėjo diskrecijos teisę. Teisėjas, vertindamas konkretų įvykį, gali atsižvelgti į visas faktines aplinkybes ir įvertinti neturtinę žalą, daugiau ar mažiau nukrypstant nuo pateikto vidurkio. Ieškovas turi pareigą pateikti įrodymus, kad žala jam padaryta didesnė, o atsakovas turi įrodyti priešingai, t.y. bandyti sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tokiu atveju, kaip teigia minėti autoriai, galutinė nustatyta kompensacija nebus per didelė ar per maža. Nepaisant šių privalumų, reikia pripažinti, jog teisinga kompensacija vis dėlto nėra užtikrinta. Abejonių kelia šio metodo pritaikymas praktikoje, t.y. tokių vidurkių nustatymo procesas. Prisiminkime jau minėtą R. Cooter iškeltą retorinį klausimą: kas gali įvertinti, kiek kainuoja koja ar ranka¹¹²? Todėl negalime sutikti su teiginiu, kad „nėra sunku“¹¹³ nustatyti tarifų už „aiškius“ praradimus, tokius kaip ranka ar akis¹¹⁴ ir turime pritarti, kad „ši užduotis pasirodys

¹¹⁰ F. A. Sloan. Limiting Damages for „Pain and Suffering“ in Medical Malpractice: <http://www.nemedicaljournal.com/jul-aug-03/ar070309.pdf>, prisijungimo laikas: 2007 11 02.

¹¹¹ N. J. Mulanny yra teisės mokslų profesorius, advokatas, P. R. Y. Handford yra asocijuotas teisės mokslų profesorius, advokatas. N. J. Mulanny, P. R. Y. Handford. Tort liability for psychiatric damage. The law of „Nervous Shock“.- London: Sweet&Maxwell, 2002. P. 276.

¹¹² R. Cooter. Hand Rule Damages for Incompensable Losses: http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter, prisijungimo laikas: 2007 11 24.

¹¹³ Diskutuotina, nes tiek akis, tiek koja ir pan. neturi rinkos vertės.

¹¹⁴ N. J. Mulanny, P. R. Y. Handford. Tort liability for psychiatric damage. The law of „Nervous Shock“.- London: Sweet&Maxwell, 2002. P. 279.

daug sunkesnė, kuomet reikės vertinti kompleksinius psichiatrinius pažeidimus ir bus pasunkinta dar labiau, atsižvelgiant į tai, kad psichiatrinės ligos sukelia įvairaus laipsnio kančias¹¹⁵. Taigi, nustatytų tarifų „teisingumas“ diskutuotinas.

Kitas ne mažiau svarbus tarifinių lentelių taikymo klausimas: kas turėtų nustatyti šiuos tarifus? Atsižvelgiant į dažnai pasitaikančius neturtinės žalos dydžio nustatymo neatitikimus tarp teisėjų ir taip vadinamų „potencialių aukų“¹¹⁶, abejotina, kad šie tarifai galėtų būti nustatyti teismų precedentų pagrindu. Atsižvelgiant į vertinimo subjektyvumą, abejotina įstatymų leidėjo kompetencija šioje srityje. Reikia pastebėti, kad teisės doktrinoje yra pateikta įvairių šios problemos sprendimo būdų. „Viena iš galimybių būtų surengti konferenciją¹¹⁷, kurioje dalyvautų teisėjai, teisės ekspertai praktikai, akademikai ir kitų sferų ekspertai (įskaitant psichiatrus, psichologus, ekonomistus, asociacijų atstovus ir asmenis, susipažinusius su problemomis, susijusiomis su psichiniais pažeidimais) ir pateiktų įvertinus visas nuomones, labiausiai tinkamus tarifus“¹¹⁸. N. N. Chip DipEd¹¹⁹ siūlo remtis Amerikos psichiatrų organizacijos psichinių ligų diagnostikos ir statistikos žinyne (DSM-III-R) ar Pasaulio sveikatos organizacijos tarptautine ligų klasifikacija (ICD), kurie galėtų atspindėti santykinį sužalojimų sunkumą, atsižvelgiant į jų trukmę, gydymą ir pan.

Neginčijamas tarifinės sistemos privalumas yra tas, kad ji ne tik palengvina teisėjų darbą, nustatant neturtinės žalos dydį, bet ir užtikrina, kad tiek nukentėjęs, tiek kaltininkas visais atvejais būtų traktuojami **vienodai**. Be to, neturtinės žalos dydžio nustatymas tarifinių lentelių pagrindu garantuoja **nuoseklumą ir sąžiningumą**. Pagrindinis šio neturtinės žalos dydžio nustatymo modelio, kuris transformuoja *ex ante* neįvertinamą žalą į apčiuopamus nuostolius, privalumas yra tas, kad garantuojamas **proceso informuotumas**, t.y. ginčo šalims ši informacija suteikia būsimo teismo sprendimo nuspėjamumo tikimybę ir galimybę išvengti bylinėjimosi išlaidų, draudimo kompanijos gali pasinaudoti šia informacija, siekdamos geriau įvertinti prisiimamą riziką. „Priimti teismų sprendimai tampa efektyviu substitutu tiek hipotetiniam *ex ante* įvertinimui, tiek *ex post* analizei, kai tokios galimybės paprastai neturi nei „potencialios aukos“, nei „faktinės aukos“,

¹¹⁵ Vis dėlto, Anglijos teisės komisija (angl. *English Law Commission*) laikosi nuomonės, kad kompleksinių sužalojimų problema nėra neišsprendžiama ir nereikalauja atsisakyti tarifų lentelių. Šiuo atveju padaryta žala turi būti vertinama kaip visuma, naudojant artimiausią tarifą, bet ne kiekvienas sužalojimas vertinamas atskirai. Žr. N. J. Mulanny, P. R. Y. Handford. Tort liability for psychiatric damage. The law of „Nervous Shock“. - London: Sweet&Maxwell, 2002. P. 279.

¹¹⁶ Žr. šio magistro baigiamojo darbo 2.1. poskyrį.

¹¹⁷ Negalime vienareikšmiškai vertinti tokių konferencijų reikšmės, kadangi, kaip parodė kitų valstybių praktika, jos dažnai nepasiekia susitarimo, kuriam buvo sušauktos. Pavyzdžiui, tokios praktikos buvo atsisakyta Didžiojoje Britanijoje, remiantis nepavykusiais bandymais rasti bendrą sprendimą Vakarų Australijos trečiųjų šalių skundų tribunole, kurį Transporto priemonių draudikų biuras sušaukė 1967 ir netrukus paleido. Žr. N. J. Mulanny, P. R. Y. Handford. Tort liability for psychiatric damage. The law of „Nervous Shock“. - London: Sweet&Maxwell, 2002. P. 279.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Žr. N. N. Chin DipEd. A Remedy for Nervous Shock or Psychiatric Harm – Who Pays?..

http://www.austlii.edu.au/au/journals/MurUEJL/2002/46.html#Quantum%20of%20Damages_T; prisijungimo laikas: 2007 11 24.

norinčios įvertinti neturtinės žalos dydį¹²⁰. Įvertinus minėtus privalumus, kyla klausimas, gal šis metodas tikrai yra tinkamiausias, nustatant neturtinės žalos dydį?

Standartinių (tarifinių) lentelių metodo trūkumai

Nepaisant aukščiau minėtų šio neturtinės žalos dydžio nustatymo metodo privalumų, būtina atskleisti kelis probleminius aspektus. Visų pirma, negalime pamiršti, jog neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, bet ne baudinė, o tikslus tarifinėse lentelėse nustatytas žalos dydis sukelia aliuzijas apie kaltininko nubaudimą. Antra, infliacijos problema. Konkrečių sumų nurodymas, pasikeitus ekonominėms aplinkybėms, kintant infliacijos rodikliui, gali nebetekti prasmės. Jei šios vertės bus dažnai keičiamos, gali kilti tam tikrų psichologinių problemų, suteikiant aliuziją apie tai, kad „sveikata“ ir kitos tokio pobūdžio vertybės gali nuvertėti, „atpigti“. Be to, tokios kategorijos kaip „skausmas“ ir „kančia“ negali būti preciziškai matematiškai išmatuotos¹²¹. Kitas, būtinas paminėti aspektas yra tas, kad standartizuotas procesas iki minimumo sumažina šalių vaidmenį procese, apribodamas galimybę nukentėjusiajam atskleisti dėl neturtinės žalos kilusius vidinius išgyvenimus. R. Lewis teigia, jog lentelės atima galimybė individualizuoti kompensacijos už neturtinių vertybių praradimus dydį. Tokia „vertė yra dirbtinė ir vis daugiau mechaniškai įvertinama“¹²². Turime pripažinti, kad nėra dviejų vienodų nukentėjusiųjų, todėl teisėjai turi suteikti galimybę ginčo šalims įrodyti savo vidinių išgyvenimų mastą. Italijos Konstitucinis teismas nurodė, jog svarbu nustatyti kriterijus, kurie iš vienos pusės užtikrintų vienodą pinginį žalos įvertinimą (tie patys pažeidimai negali būti „įkainoti“ brangiau) ir, iš kitos pusės, garantuotų elastingumą ir lankstumą koreguojant faktinę įtaką konkrečios aukos kasdieniniame gyvenime¹²³. Tačiau šie du idealaus neturtinės žalos dydžio nustatymo modelio tikslai, kaip matėme, taikant standartines (tarifines) lenteles pasiekiami labai ribotai. Dėl šių priežasčių nesiūlome taikyti šio metodo Lietuvoje. Dar daugiau abejonių kelia itin formalizuotas neturtinės žalos dydžio nustatymo metodas – formulė.

Formulės naudojimas, nustatant neturtinės žalos dydį

Nustatant neturtinės žalos dydį galimi keli kraštutiniai: pernelyg suabsoliutinamas subjektyvusis ar objektyvusis aspektai. Jei teisės sistemoje pirmenybė yra teikiama subjektyviajam neturtinės žalos dydžio įvertinimui, galima nevienoda teismų praktika, priklausanti nuo teisėjo įsitikinimo. Tačiau suabsoliutintas objektyvusis metodas, nors užtikrina vienodumą, nuspėjamumą, lygiateisiškumą, bet ignoruoja individualias nukentėjusiojo savybes. Mūsų nuomone, labiausiai

¹²⁰ G. Comandè yra lyginamosios teisės profesorius. Žr. G. Comandè, Towards a global model for adjudicating personal injury damages: bridging Europe and the United States: http://www.lider-lab.org/Coppermine/albums/userpics/10058/Comandè_InjuryDamages.pdf; prisijungimo laikas: 2007 10 08.

¹²¹ Žr. M. V. Totaro, Modernizing the Critique of per diem Pain and Suffering Damages: <http://www.virginialawreview.org/content/pdfs/92/289.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 05.

¹²² R. Lewis, Increasing the Price of Pain: Damages, The Law Commission and Heil v Rankin: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1744-1714.2005.00016.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

¹²³ Žr. B. A. Koch, H. Koziol. Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective.- NewYork:Springer Wien, 2003. P. 206.

formalizuotas metodas būtų specialiųjų formulių, atskleidžiančių kelių mokslų – teisės ir ekonomikos-sintezę, pagalba įvertinti patirtos neturtinės žalos dydį. Anot A. Rudzinsko, formulės pagrindu „būtų galima suvienodinti moralinės (neturtinės - E. P.) žalos dydžio apskaičiavimo metodiką“¹²⁴. Pateiksime kelis tokių formulių pavyzdžius.

A. Rudzinskas¹²⁵ siūlo tokią formulę: $S(d) \cdot K(n) \cdot B(d) = M(s)$. Svarbu pažymėti, kad ši formulė nesuabsoliutina objektyvaus formalizuoto vertinimo, kadangi teismas „atsižvelgęs į fizinių ir dvasinių išgyvenimų pobūdį, kaltininko ir nukentėjusiojo kaltę, faktines bylos aplinkybes, kuriomis įvyko pažeidimas, individualias kaltininko ir nukentėjusiojo savybes, kaltininko turtinę padėtį, gali sumažinti moralinės (neturtinės - E.P.) žalos atlyginimą $1/3$ “¹²⁶, tačiau nenumatyta galimybė padidinti neturtinės žalos dydžio. Vadinasi, formulė nustato maksimalią atlygintinos neturtinės žalos sumą¹²⁷. Be to, ji gali būti taikoma tik nusikaltimu padarytos neturtinės žalos aukoms, o neturtinės žalos atlyginimo sfera yra daug platesnė. Mūsų nuomone, kritikuotinas yra šios formulės rodiklis – 100 VDU, kadangi toks rodiklis labiau artimas baudai, negu kompensacijai. Kyla klausimas, kokiais kriterijais remiantis nustatytas 100 VDU dydis, kodėl ne 150 VDU ir pan.?

Įdomu pastebėti, kad ekonomistas R. Cooter¹²⁸ siūlo formulę, kurios pagrindu teismai turėtų išplėtoti neturtinės žalos atlyginimo teoriją, remdamiesi „protingo asmens“ kasdieninės rizikos laipsnio suvokimu. Pagrindinė taisyklė (angl. *hand rule*) apibūdina nukentėjusiojo abejingumo laipsnį: $B = P \cdot L$, kur B - nukentėjusiojo atsargumo riba, L - atsakomybė, P - žalos tikimybės sumažinimas atsargumo priemonių pagalba. Pateiksime šio metodo praktinio pritaikymo pavyzdį: protingas asmuo išleistų 100 litų (draudimui), kad sumažintų mirties riziką avarijos metu, kurios tikimybė yra $1/10000$. Įvertinę šiuos skaičius, gauname, kad $L = 1\,000\,000$ litų, t.y. neturtinės žalos dydis mirus avarijos metu turėtų būti vienas milijonas litų¹²⁹. Mūsų nuomone, abejotina šios formulės praktinio pritaikymo galimybė teismuose. Visų pirma, nukentėjęs asmuo gali būti neapsidraudęs, be to, sunku nustatyti rizikos tikimybės laipsnį kiekvienam konkrečiam atvejui.

Mūsų nuomone, pernelyg formalizuotas neturtinės žalos dydžio nustatymo procesas nėra tinkamas nukentėjusiojo asmens teisių garantas, kadangi aukos individualių savybių įvertinimas tokiu atveju yra minimalus, o jos, kaip matysime tolesniame šio darbo poskyryje, turi vaidinti reikšmingą vaidmenį neturtinės žalos dydžio nustatymo procese.

¹²⁴ A. Rudzinskas, Nusikalstant padarytos moralinės (neturtinės) žalos apskaičiavimo metodikos problemos//Jurisprudencija. 1999, t. 12(4). P. 42.

¹²⁵ Šioje formulėje $M(s)$ yra atlyginamos neturtinės žalos suma litais; $S(d) = K(k) \cdot 100 \text{ VDU}$, t.y. neturtinės žalos dydis litais; $K(k)$ - kaltininko kaltės laipsnis, priklausantis nuo kaltės rūšies ir nusikaltimo pavojingumo; $K(n)$ - nukentėjusiojo kaltė, $B(d)$ - bausmės dydis. Ten pat.

¹²⁶ Ten pat. P. 43.

¹²⁷ Apie maksimalios neturtinės žalos dydžio ribos nustatymo prieštaringumą žr. šio magistro baigiamojo darbo 2.5. poskyrį.

¹²⁸ R. Cooter. Hand Rule Damages for Incompensable Losses: http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter; prisijungimo laikas: 2007 11 24.

¹²⁹ Kaip matysime šio magistro baigiamojo darbo 3 skyriuje, tokio dydžio suma už tokio pobūdžio pasekmes nėra priteisiama.

2.3. Nukentėjusiojo asmenybės įtaka neturtinės žalos dydžiui: protingo asmens koncepcijos ir individualumo santykis

Nustatant neturtinės žalos dydį, nekvestionuojama nukentėjusiojo asmenybės įtaka jo patirtų išgyvenimų mastui ir intensyvumui. Neginčytina, kad skirtingi asmenys skirtingai vertina ir reaguoja į tuos pačius dalykus, todėl, siekiant nustatyti pagrįstą ir teisingą kompensaciją, labai svarbu tinkamai įvertinti nukentėjusiojo individualias savybes. Norint atskleisti nukentėjusiojo asmenybės įtakos įvairiapusiškumą neturtinės žalos dydžiui, dėl to kylantį dydžio nustatymo problematiškumą, būtina išanalizuoti „asmenybės individualumo“ sampratą. **Bendraja prasme, individualumas - tai nepanašumas į kitus.** Būtent ši samprata paneigia objektyvaus neturtinės žalos dydžio nustatymo galimybę.

B. S. Merlin¹³⁰ pateikta individualių asmens savybių klasifikacija atskleidžia, kokie veiksniai gali turėti įtakos asmens patirtų išgyvenimų laipsniui. Teisėjui kiekvienu atveju, nustatant neturtinės žalos dydį, reikia atsižvelgti į individualias savybes, charakterizuojančias **žmogų kaip individą** (asmens, kaip biologinės būtybės, savybes nuo gimimo (lytis, kraujo sudėtis ir pan.), savybes, kurias **asmuo įgijo laiko eigoje** (amžius, sveikata ir pan.), savybes, kurios iš esmės yra **biologinės**, bet jų išsivystymo lygis priklauso nuo socialinių savybių (intelektas ir pan.), ir asmenines savybes, apibūdinančias jį kaip **visuomenės narį** (atviras savybes (socialinis vaidmuo, turtinė padėtis ir pan.) ir vidines¹³¹ savybes (charakteris, emocinės sferos ypatumai, asmenybės kompleksai ir pan.)). Minėtų veiksnių įvairovė akivaizdžiai parodo, jog neturtinės žalos dydžio nustatymui svarbu visapusiškai įvertinti įvairių, net labai skirtingų veiksnių įtaką. Tokia situacija neturtinės žalos atlyginimo klausimą daro dar sudėtingesnį. Be abejo, ne kiekviena iš aukščiau minėtų asmens savybių yra reikšminga apskaičiuojant konkrečiai patirtą neturtinės žalos dydį, jos padidinimui ar sumažinimui: būtina atsižvelgti į kiekvieno pažeidimo aplinkybes, jo pobūdį (pavyzdžiui, įžeidimo, nukreipto į nacionalinius jausmus, atveju pilietybė tampa reikšmingu kriterijumi).

Socialinis vaidmuo yra vienas svarbiausių kriterijų nustatant neturtinės žalos dydį. Jo reikšmė patirtų išgyvenimų „stiprumui“ priklauso nuo prisiimto socialinio vaidmens laipsnio, visų pirma, nuo su juo susijusių vertybių. Galima išskirti tokius socialinius vaidmenis: tėvas ir vaikas, viršininkas ir pavaldinys, mokytojas ir mokinys, kolegos, vyras ir žmona ir pan. „Kadangi socialinį vaidmenį, taip pat kaip ir teatre, galima vaidinti, tuo sėkmingai naudojasi įvairūs aferistai, todėl tiek teisme, tiek atliekant ekspertizę būtina įvertinti šią galimybę“¹³². Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 08 28 nutartyje c. b. E. K. v. N. B. pabrėžė, kad „*esant tokiems įrodymams, teismas turėjo pagrindą*

¹³⁰ Žr. T. P. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 61.

¹³¹ Šias savybes yra sunkiausia analizuoti, apskaičiuoti ir įvertinti pinigais, kadangi jos atskleidžia psichologinius asmenybės ypatumus.

¹³² T. P. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 66.

konstatuoti, jog nenustatyta, kad ieškovas rūpinosi motina, palaikė ją moraliai ar teikė jai materialinę pagalbą, kad būtų puoselėjami santykiai ar tradicijos šeimoje, bendraujama artimųjų ar giminaičių tarpe“¹³³. Remiantis šia aplinkybe, teismas sumažino atlygintinos neturtinės žalos dydį. Reikia pažymėti, kad socialinio vaidmens analizė reikalauja didelių pastangų, nes ne visada akivaizdu, kokią įtaką jis turi neturtinės žalos dydžiui.

Kokią reikšmę neturtinės vertybės turi žmogui turėtų būti sprendžiama vadovaujantis „vidutinio protingo asmens“ koncepcija, kuri palengvina neturtinės žalos dydžio nustatymą, kadangi remiamasi išgyvenimais, kuriuos patirtų „vidutinis protingas“ žmogus¹³⁴, t. y. toks, kuris yra nustatomas, vadovaujantis formaliuoju – statistiniu metodu. Remiantis šiuo požiūriu, „vidutiniu protingu žmogumi“ yra laikoma visuma žmonių, pasižyminčių įvairiomis individualiomis savybėmis. Tačiau šios individualios savybės negali būti ignoruojamos, atsižvelgiant į jas, neturtinės žalos dydis gali būti mažinamas arba didinamas. Visų pirma reikia įvertinti lyčių skirtumus¹³⁵, taip pat amžių¹³⁶, intelektą¹³⁷, socialinį statusą¹³⁸, psichinę sveikatą¹³⁹, somantinę sveikatą ir kt. Kyla klausimas, kokia apimtimi turėtų būti vertinamos individualios nukentėjusiojo savybės? A. M. Erdelevskio¹⁴⁰ nuomone, nustatant neturtinės žalos dydį, neturi būti vertinamos tos nukentėjusiojo savybės, kurios kaltininkui nebuvo žinomos ar neturėjo būti žinomos. Ši pozicija buvo kritikuojama jau XIX amžiuje. I. A. Pokrovskij¹⁴¹ teigė, jog yra būtina vertinti subjektyvųjį kriterijų, jei žala padaroma asmeninėms neturtinėms vertybėms. Anglosaksų deliktinėje teisėje subjektyvusis kriterijus yra vertinamas, remiantis „kiaušinio lukšto“ (angl. *eggshell skull rule*) taisykle, kuri reiškia, kad nenumatyto, netipinių nukentėjusiojo asmens savybių rizika tenka atsakovui¹⁴². Ar atsižvelgti, ar ne į nukentėjusiojo asmens savybės turėtų būti sprendžiama pagal tai, ar kaltininko atlikti veiksmai yra neteisėti. Jei pažeidejas elgiasi neteisėtai, tuomet teismas turi atsižvelgti į individualias nukentėjusiojo savybes ir nustatyti patirtos neturtinės žalos dydį, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas žinojo, ar ne apie individualias nukentėjusiojo savybes, kurios lemia didesnę patirtos neturtinės žalos įvertinimą. Ir tuo atveju, jei kančios nukentėjusiajam

¹³³ Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 08 28 nutartis c. b. E. K. v. N. B., Nr. 2A-362/2007.

¹³⁴ Apie prieštarą šios koncepcijos taikymą Lietuvos teismų praktikoje žr. šio magistro baigiamojo darbo 3-iajame skyriuje.

¹³⁵ T. P. Budjakova pabrėžia bendrą principą, kad moterų organizmas fiziškai yra silpnesnis negu vyrų, todėl kompensacijos dydis turi būti didesnis. Be abejo, negalima neatsižvelgti į individualias aplinkybes, jei moteris yra sportininkė ar pan. Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.-СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 114. Moterys taip pat yra jautresnės įžeidimams, estetiniams praradimams. Там же. С. 123-129.

¹³⁶ Preziumuojama, kad „vidutinis žmogus“ yra vidutinio amžiaus, kuris nustatomas remiantis individo socializacija. Yra išskiriamos trys socializacijos stadijos: iki pradėdant dirbti, darbingas ammuo, pensija. Būtent darbinga stadija yra susijusi su vidutiniu amžiumi. Remiantis biologiniais požymiais yra laikomi, kad vidutinio amžiaus ribos yra nuo 21 iki 60 metų. Žr. Там же. С. 84.

¹³⁷ Preziumuojama, kad „vidutinis žmogus“ pasižymi vidutiniu intelektu. Kas yra laikoma vidutiniu intelektu? Pavyzdžiui, JAV skirtingo amžiaus asmenims yra nustatytos skirtingo lygio intelekto ribos. Rusijoje yra laikomasi pozicijos, kad intelektas vystosi iki 13-14 metų. Vėliau jo vystymasis stabilizuojasi arba sumažėja, atsižvelgiant į sveikatos aplinkybes. Dėl šios priežasties yra laikoma, kad „vidutiniu protingu žmogumi“ gali būti tiek jaunuolis, tiek vidutinio amžiaus žmogus. Žr. Там же. С. 85.

¹³⁸ Socialinis statusas atspindi priklausomybę tam tikrai socialinei klasei. „Vidutinis žmogus“ turi priklausyti vidutinei socialinei klasei, gerbiančiai tradicines vertybes.

¹³⁹ Laikoma, kad „vidutinis žmogus“ yra psichiškai sveikas. Žr. Там же. С. 85.

¹⁴⁰ Ж. Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.- СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 79.

¹⁴¹ Ж. Там же. С. 79.

¹⁴² Išimtis iš „kiaušinio lukšto“ taisyklės yra numatyta tada, jei fizinė žala atsirado tik dėl nukentėjusiojo organizmo savybių (pavyzdžiui, nuo lengvo prisilietimo nukentėjusysis pradėjo kraujuoti ir pan.).

sukeliamos teisėtais veiksmais, turėtų būti vertinama, remiantis „vidutinio protingo asmens“ kriterijumi¹⁴³.

Kiekvienu atveju teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi įvertinti minėtus individo požymius. Atsižvelgiant į situaciją, skirtingos asmens savybės gali turėti skirtingą reikšmę. Įdomi yra **socialinių stereotipų** reikšmė neturtinės žalos dydžio įvertinimo procese. Ar tas faktas, kad nukentėjusysis buvo teistas, yra pakankamas pagrindas sumažinti jam priteistinos neturtinės žalos dydį, ar vien tik dėlto galima teigti, kad toks individas kenčia mažiau? Štai Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo¹⁴⁴ 3 str. 2 d. 5 p. numato, kad teisė į žalos kompensavimą neatsiranda, jei nukentėjęs asmuo smurtinio nusikaltimo padarymo metu turėjo neišnykusį ar nepanaikintą teistumą už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Toks vertinimas, mūsų nuomone, yra kritikuotinas jau vien dėlto, kad civilinės atsakomybės funkcija yra kompensuoti nukentėjusiajam, bet ne jį nubausti. Tam tikrais atvejais net **kultūrų skirtumai** turi didelę įtaką nustatant neturtinės žalos dydį. Ši teiginį akivaizdžiai iliustruoja tai, kad asilas daugelyje Europos valstybių asocijuojasi su kvailumu, o JAV remiantis Biblijos pasakojimu asilas yra laikomas labai darbščiu gyvūnu¹⁴⁵. Pavyzdžiui, pavadinus amerikietį asilu, jis neišsižeis, tačiau europiečiui tai gali būti didelis įžeidimas. Akivaizdu, kad vertinant įžeidimo įtaką turi būti atsižvelgiama į **nukentėjusiojo elgesio normas ir tradicijas**¹⁴⁶. Ypatingai daug dėmesio ir psichologinių žinių reikalauja kompensacijos dydžio nustatymas, kuomet nukentėjęs yra **protiškai atsilikęs** asmuo¹⁴⁷. Tokiu atveju komplikuojasi neturtinės žalos dydžio įvertinimas, kadangi teisėjui yra sunku nustatyti tokio nukentėjusiojo kančių laipsnį palyginus su psichiškai sveiko žmogaus, kurio elgesį galime nustatyti remdamiesi bendromis „vidutinio žmogaus“ charakteristikomis¹⁴⁸. Diskutuotina pinigine neturtinės žalos atlyginimo forma psichiškai nesveikiems asmenims ir siūloma labiau tinkama alternatyva - kaltininko apmokėta psichologinė rehabilitacija.

Ar faktas, kad nukentėjęs asmuo yra **žinomas visuomenėje** (pavyzdžiui, politikas) gali turėti įtakos neturtinės žalos dydžiui? Pažymėtina, kad valstybių teismų praktika šiuo klausimu yra nevienareikšmiška. Vienose, pavyzdžiui, Lietuvoje, tai yra kriterijus mažinti kompensacijos už neturtinius praradimus dydį, kitose, pavyzdžiui, Rusijoje teismas, atsižvelgdamas į nukentėjusiojo pareigas, pripažino, kad ši aplinkybė padidino aukos kančias¹⁴⁹. Asmuo, užimantis aukštas pareigas, paprastai turi labai ryškų savęs vertinimo požymį, reikalauja sau pagarbos. Todėl šią aplinkybę yra būtina įvertinti nustatant neturtinės žalos dydį ir ji turėtų būti pagrindu ne mažinti, bet didinti

¹⁴³ Pavyzdžiui, jei kažkas garsiai kalba ir nežino, kad šalia esantis asmuo serga giperakuzija (hyperacusis), t.y. netoleruoja garso, tai nepaisant to, kad sukėlė kitam didelių kančių, jis neturi atlyginti patirtos neturtinės žalos.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas// Valstybės žinios. 2005. Nr. 85-3140.

¹⁴⁵ Žr. Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.- СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 87- 88.

¹⁴⁶ Tokiu atveju nustatant neturtinės žalos dydį yra būtinas specialisto - etnografo dalyvavimas.

¹⁴⁷ Tokio asmens dvasinių kančių laipsnis gali būti didesnis nei psichiškai sveiko asmens, todėl ir neturtinės žalos dydis turi būti didesnis. Žr. Там же. С. 199.

¹⁴⁸ Жр. Там же. С. 219.

¹⁴⁹ Жр. Там же.

neturtinės žalos dydį. Tačiau Lietuvos teismų praktika plėtojasi tokia linkme, kad svarbiausiuoju viešojo asmens gynimo būdu yra laikomas garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimas, o neturtinės žalos dydis negali dominuoti¹⁵⁰.

Apibendrinus, galime teigti, jog teisėjų darbas nustatant neturtinės žalos dydį reikalauja didelių pastangų. Norėdami tiksliai įvertinti patirtus neturtinius praradimus ir nustatyti teisingą kompensaciją, teisėjai privalo atsižvelgti į nukentėjusiojo individualumą. Šią užduotį pasunkina tai, kad visapusiškai įsitikinti individualumu yra neįmanoma, nes tai vidinės asmens savybės. Turbūt dėl šios priežasties teismai nevertina nukentėjusiojo asmenybės įtakos neturtinės žalos dydžiui taip detalai, kaip buvo nurodyta šiame magistro baigiamojo darbo poskyryje.

2.4. Neturtinės žalos dydžio ribojimas - nukentėjusiojo teisių pažeidimas???...

Atsižvelgiant į jau minėtą neturtinės žalos dydžio „neapčiuopamumą“, kai kurios teisės sistemos šią problemą bandė spręsti nustatydamos maksimalius atlygintinos neturtinės žalos dydžio limitus. Teigiama, jog tokiu būdu išvengiama pernelyg didelių atlygintinų neturtinės žalos sumų¹⁵¹, kurios gali „apsunkinti visuomenę“, iškreipti situaciją draudimo rinkoje, kadangi dėl nenuspėjamų didelių atlygintinų neturtinės žalos sumų yra sunku tiksliai įvertinti prisiimamą riziką, nustatyti draudimo įmokų dydžius ir pan.

Maksimalus atlygintinos neturtinės žalos dydis gali būti ribojamas teisės aktais arba, kaip Kanadoje¹⁵², teismų precedentais. Kanados Aukščiausiasis teismas *Andrews* byloje¹⁵³ nurodė, jog tokie sužalojimai (visiškas paralyžius- E. P.), kokius patyrė nukentėjusysis yra laikomi labai sunkiais, todėl nustatė maksimalią atlygintinos neturtinės žalos sumos ribą, kuri gali būti peržengta tik ypatingai retais atvejais tokio pobūdžio bylose. Teismai susidūrė su didelėmis vertinimo problemomis, t.y. ar konkrečiu atveju patirti sužalojimai gali būti laikomi ypatingai sunkiais ir „įvertinami“ didesne pinigų suma nei nustatytas maksimalus limitas. Akivaizdu, jog palyginti, ar smegenų trauma¹⁵⁴, ar užkrėtimas Žmogaus imuno deficito virusu¹⁵⁵ yra sunkesni nei paralyžius yra gana keblu.

¹⁵⁰ Žr. LAT CBS 2000 02 24 nutartis c. b. V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-130/2000; LAT CBS 2001 05 14 nutartis c. b. S. Černiauskaitė v. Tauragės rajono meras, Nr. 3K-3-529/2001; LAT CBS 2002 03 20 nutartis c. b. D. Gudynienė v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-455/2002, LAT CBS 2007 03 16 nutartis c. b. UAB „Joneda“ v. A. K., Nr. 3K-3-113/2007; LAT CBS 2002 09 23 nutartis c. b. V. Zigmantas v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“, Nr. 3K-3-1044/2002 ir kt.

¹⁵¹ JAV patirtis parodė, kad, nesant dydžio ribojimo, neturtinės žalos atlyginimas gali labai padidėti. Tokia situacija susiklostė dėl kelių priežasčių. Visų pirma, dėl negalimumo tiksliai įvertinti pinigais patirtų neturtinių vertybių pažeidimų, antra, dėl klaidingo įsitikinimo, kad tik didelės pinigų sumos gali suteikti tinkamą satisfakciją, trečia, dėl noro kuo labiau nubausti kaltininką, ketvirta, dėl kaltininko galimybės sumokėti priteistą pinigų sumą (tai lemia padidėjusias draudimo įmokas). Žr. D. Benedek Non-Pecuniary Damages: Defined, Assessed and Capped.: <http://www.themis.umontreal.ca/pdf/rjtvol32num3/benedek.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

¹⁵² Reikia įvertinti tą faktą, kad Kanada yra *common law* teisinės sistemos valstybė.

¹⁵³ Žr. D. Benedek. Non-Pecuniary Damages: Defined, Assessed and Capped: <http://www.themis.umontreal.ca/pdf/rjtvol32num3/benedek.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.

¹⁵⁴ *Lindal v Lindal* byloje Kanados Aukščiausiasis teismas panaikino žemesniųjų instancijų teismų sprendimus, kuriais buvo priteista didesnė nei maksimalus limitas neturtinės žalos suma, kadangi vien tik faktas, kad buvo padarytas smegenų sužalojimas, t.y skirtingas pažeidimo pobūdis, negali būti priežastimi nustatyti didesnę kompensaciją. Žr. *Ibid*.

Vis dėlto, toks kompensacijos dydžio ribojimas, nors ir padeda spręsti neturtinės žalos dydžio nustatymo problemas, užtikrinant, kad atlygintinų kompensacijų dydžiai nebus nekontroliuojami, kad žalos nustatymo procedūra bus aiškesnė, tačiau nėra laikomas teisingu ir pateisinamu nukentėjusiųjų atžvilgiu. Maksimalus limitas apriboja sunkiausių neturtinių pažeidimų atlygintinų kompensacijų dydžius, ir, jei jis nėra pakankamai didelis, tuomet atlygintinos sumos ne tokių sunkių ir ypatingai sunkių pažeidimų yra labai panašios, todėl negali tinkamai atskleisti patirtų pažeidimų pobūdžio, neatspindi individualių nukentėjusiojo savybių¹⁵⁶. Šį metodą atmetė ir Britų Kolumbijos Teisės reformų komisija, teigiant, jog nėra būtinybės riboti teisėjo diskreciją, nustatant maksimalų neturtinės žalos dydį, kadangi apeliacinė instancija garantuoja, kad bus nustatyta maksimaliai teisinga ir pagrįsta kompensacija¹⁵⁷.

Stabilaus neturtinės žalos kompensacijos limito nustatymas įpareigoja įstatymų leidėją ar teismus nuolat reaguoti į visuomeninio gyvenimo pokyčius, priešingu atveju, neturtinės žalos atlyginimas negalėtų būti laikomas adekvačia kompensacija dėl pasikeitusio infliacijos rodiklio. Tai lemtų dažną įstatymų kaitą, o įstatymų leidėjo „vėlavimas“ pakeisti nustatytą neturtinės žalos dydžio limitą galėtų būti laikomas nukentėjusiojo asmens teisių pažeidimu. Būtent pasikeitusios ekonominės gyvenimo sąlygos, pailgėjusi gyvenimo trukmė¹⁵⁸ lėmė, kad Didžiosios Britanijos Apeliacinis teismas 2000 m. kovo 23 d. *Heil v. Rankin & Another* byloje nusprendė, kad nukentėjusiesiems už neturtinių vertybių pažeidimus ilgą laiką buvo atlyginamos pernelyg mažos kompensacijos, todėl žala už skausmą, kančią ir gyvenimo malonumų praradimą, formaliai vertintina 10 000 svarų sterlingų, turėtų būti padidinta 35 procentais¹⁵⁹. Matome, jog įstatymų leidėjas (ar teismų praktika) tokiu atveju turi būti labai aktyvus ir įvertinti ne tik infliacijos rodiklį, bet ir pasikeitusias gyvenimo sąlygas, net gyvenimo trukmę.

Svarbu pažymėti, kad kai kurie Lietuvos Respublikoje galioję įstatymai taip pat ribojo atlygintinos neturtinės žalos dydį. Pavyzdžiui, Visuomenės informavimo įstatymo¹⁶⁰ 54 str. numatė maksimalų kompensacijos dydį – 10 000 litų. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo¹⁶¹ 68 str. 2 d. kompensacijos dydį apribojo nuo 3000 iki 25 000 litų. Ar toks ribojimas yra pagrįstas? Į šį klausimą atsakė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo

¹⁵⁵ Ter Neuzen byloje Kanados Apeliacinis teismas sumažino pirmos instancijos teismo padidintą neturtinės žalos atlygintiną sumą, užkėrusis ŽIV dirbtinio apvaisinimo metu. Žr. Law Reform Commission of British Columbia. Report on compensation for non-pecuniary loss: <http://www.bcli.org/pages/publications/lrcreports/reports/html/lrc76index.html>; prisijungimo laikas: 2007 10 06.

¹⁵⁶ Pavyzdžiui, *Ricketts v. Johanson* byloje ieškovui buvo nustatytas neturtinės žalos dydis, tapatus maksimaliam limitui, nors jis po sunkaus pažeidimo vis tiek galėjo vaikščioti. Žr. *Ibid*.

¹⁵⁷ *Ibid*.
¹⁵⁸ Žr. R. Lewis. Increasing the Price of Pain: Damages, The Law Commission and *Heil v Rankin*: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1744-1714.2005.00016.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

¹⁵⁹ Analogiškai buvo nuspręsta dėl kito pobūdžio bylų, pavyzdžiui dėl cerebrinio paralyžiaus, kaip gimdymo pasekmės, maksimali galima išmoka buvo padidinta nuo 150 000 iki 200 000 svarų sterlingų. Žr. D. Brahams. Damage Awards Increase: http://portal.nasstar.com/33/files/articles/DamageAwards_Brahams_2000.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996. Nr. 71 – 1706.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas// Valstybės žinios. 1999. Nr. 50 – 1598.

įstatymo¹⁶² (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 straipsnio 7 dalis numatė, kad atlygintinos neturtinės žalos dydis negali būti didesnis kaip dešimt tūkstančių litų. Tokiu būdu buvo nustatytas maksimalus limitas valstybės atsakomybei. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad „*asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti*“¹⁶³. Konstitucinis teismas pabrėžė, „*jog iš Konstitucijos neišplaukia, kad įstatymais galima būtų nustatyti kokias nors išimtis, visiškai ar iš dalies apribojant teisę gauti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinius praradimus*“¹⁶⁴. Be to, negalime pamiršti pagrindinės civilinės atsakomybės funkcijos, t.y. kompensacinės. Todėl, anot V. Mizaro¹⁶⁵, jeigu įstatymų leidėjas detalai nustatytų atlygintinos neturtinės žalos dydžio ribas, būtų paneigiamas kompensacinis tokios žalos atlyginimo tikslas ir kalbėtume tik apie pažeidėjo nubaudimą. Šiame kontekste paminėtina LR CK 6.754 str. 5. d., numatanti, kad atlygintinos neturtinės žalos dydis dėl kelionės organizatoriaus netinkamo sutarties vykdymo negali viršyti trigubos kelionės kainos¹⁶⁶. Mūsų nuomone, ši LR CK norma yra abejotina, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinimą, bei pažeidžianti Konstitucijos 110 str., numatantį, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai.

Mūsų nuomone, tiek minimalių, tiek maksimalių kompensacijų už neturtinius praradimus dydžių nustatymas yra ydinga praktika, kadangi varžo teisimą, neleidžia jam atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes bei pažeidžia nukentėjusiojo asmens teisę gauti teisingą kompensaciją už patirtą neturtinę žalą.

Šiame kontekste aktualus tampa Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų ir savininkų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas¹⁶⁷ (toliau – TPVSCAPD), ribojantis draudiko atsakomybę atlyginant neturtinę žalą 1000 EUR suma. Kyla klausimas, ar galime šį ribojimą laikyti tapačiu aukščiau minėtiems neturtinės žalos dydžio ribojimams? Reikia pastebėti, kad ji sulaukė prieštaringo vertinimo. 2006 08 21 Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas priėmė prašymą¹⁶⁸ išnagrinėti, ar ši įstatymo norma neprieštaruja Konstitucijoje įtvirtintam lygiateisiškumo principui. Mūsų nuomone, TPVSCAPD nustatytas neturtinės žalos dydžio

¹⁶² Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas//Valstybės žinios. 1997. Nr. 104 – 2618.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2006 08 19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁶⁴ Ten pat.

¹⁶⁵ Žr. V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 129.

¹⁶⁶ 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB numato, kad valstybės narės gali leisti, kad kompensacija būtų apribota sutartyje nustatytos sumos dydžiu. Europos Teisingumo Teismas 2002 m. kovo 12 d. sprendime Somone Leitner v. TUI Deutschland GmbH Co. KG, Nr. C-168/00 pažymėjo, kad neturtinė žala turi apimti ne tik kompensaciją už sveikatos sužalojimą, bet ir už galimybės atstogauti praradimą. Mūsų nuomone, neturtinės žalos dydis, atsižvelgiant į minėtą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą, negali būti ribojamas.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų ir savininkų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas// Valstybės žinios. 2007. Nr. 61 – 2340.

¹⁶⁸ Prašymas Nr. IB – 37/2006 c. b. Nr. 2-924-39-2006: http://www.lrkt.lt/Prasymai/37_2006.htm; prisijungimo laikas: 2007 11 23.

ribojimas negali būti laikomas nukentėjusiojo asmens teisių pažeidimu, kadangi tiek, kiek ši suma nepadengia teismo nustatyto neturtinės žalos dydžio, ją turi atlyginti įvykio kaltininkas. Vadinas, 1000 EUR¹⁶⁹ nėra galima maksimali neturtinės žalos dydžio suma, tai tik maksimali draudimo suma, atlyginant neturtinę žalą. Jei neturtinės žalos dydis nebūtų ribojamas, kiltų sunkumų apskaičiuojant draudimo įmokas, jos neabejotinai būtų didesnės, atsižvelgiant į neturtinės žalos atlyginimo instituto nepastovumą, atlygintinų kompensacijų nevienodumą būtų neaiškus priimanamos draudimo rizikos apskaičiavimas, be to, negalime nepaminėti, jog tokiu atveju teismai priteistų galbūt net didesnes draudimo išmokas atlyginti neturtinę žalą, kadangi kaltininko turtinė padėtis negalėtų būti kriterijumi, leidžiančiu sumažinti žalos dydį.

2.5. Kokie kriterijai gali padėti tiksliausiai nustatyti kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydį ?

Įvertinant neturtinės žalos dydžio nustatymo problematiškumą, įstatymų leidėjas daugumoje valstybių nenustato konkrečių atlygintinos neturtinės žalos sumų, palikdamas teismams teisę nuspręsti, kokia kompensacija kiekvienu konkrečiu atveju yra teisinga, atsižvelgiant į nustatytus kriterijus - orientyrus, kuriais teismai turėtų vadovautis. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime konstatavo, kad reikia nustatyti „*protingus ir pagrįstus kriterijus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti (įvertinti) atlygintinos žalos dydį. Tokie kriterijai gali būti labai įvairūs, juos galima diferencijuoti pagal padarytos žalos pobūdį, ypatumus, kitas aplinkybes*“¹⁷⁰. LR CK 6.250 str. 2 d. detalizuoja tokius kriterijus, taikomus Lietuvoje įvertinant neturtinę žalą, t.y. teismas turi atsižvelgti į *neturtinės žalos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo bei protingumo kriterijus*¹⁷¹. Tai nebaigtinis kriterijų sąrašas, kadangi būtų sunku nustatyti tikslūs orientyrus, nes kiekviena situacija pasižymi konkrečiomis aplinkybėmis, kurios gali būti svarbios tik tam konkrečiam atvejui¹⁷².

Pažeidimo pasekmės kaip neturtinės žalos dydžio kriterijus

Nustatant neturtinės žalos dydį, be abejo, yra būtina įvertinti pažeistų neturtinių vertybių pobūdį ir pažeidimo sukeltas **pasekmes**. Šie kriterijai (vienas ar kitas) yra numatyti tiek minėtame

¹⁶⁹ Šiame magistro baigiamajame darbe nenagrinėjime lygiateisiškumo aspekto bei šios sumos dydžio pagrįstumo, kadangi šią sumą numatyta keisti jau 2009 m. Žr. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų ir savininkų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007. Nr. 61 – 2340.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2006 08 19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁷¹ Šių kriterijų taikymo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje aptarsime 3-ioje šio magistro baigiamojo darbo dalyje.

¹⁷² Kiekvienas bendras įvertinimo metodas yra negalima. Žr. N. J. Mullany, P. R. Handford. Tort Liability for Psychiatric damage. The Law on „Nervous Shock“. - London: Sweet&Maxwell, 2002. P. 274.

LR CK straipsnyje, tiek PETL 10:301 straipsnyje, tiek Rezoliucijoje¹⁷³. Neturtinės žalos dydžio nustatymui ir teisingam įvertinimui ypač svarbu, į kokias vertybes buvo kėsintasi ir koku būdu jos buvo pažeistos. „Civilinėje atsakomybėje galioja principas, kad kuo aiškesnė ir svarbesnė vertybė, tuo stipriau ji ginama“¹⁷⁴. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog tokių pamatinių vertybių, kaip sveikata ir gyvybė, pažeidimo atveju, vien tik šis faktas yra reikšmingas kriterijus, nustatant neturtinės žalos dydį¹⁷⁵. Štai Vokietijos teismai pažeidimo pasekmes, jų įtaką bei trukmę vertina labai nuosekliai. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas 2006 m. kovo mėn. 28 d. nuosprendyje¹⁷⁶ grąžino bylą iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, kadangi teismai nepakankamai įvertino pažeidimo pasekmes (nurodė, jog buvo pažeistas ne tik nervas, bet sausgyslė, ant nykščio likęs randas), jų trukmę bei nedarbingumą (tris savaites nukentėjusysis buvo visiškai nedarbingas) priteisdami 4000 EUR. Mūsų nuomone, teismai kiekvienu atveju turi atidžiai įvertinti pažeidimo pasekmes (intensyvumą ir trukmę), taip pat įvertinti kitas aplinkybes, apibūdinančias pažeidimo pobūdį. Pavyzdžiui, autorių teisių gynimo bylose Lietuvos teismų praktikos analizė patvirtina, kad labiausiai atlygintinos neturtinės žalos dydį lemia autorių teisių pažeidimo pobūdis. Štai atsižvelgiant į nedidelį knygų, kuriose buvo išspausdintas straipsnis, pažeidžiantis autoriaus neturtines teises, tiražą, teismas sumažino neturtinės žalos dydį nuo 10 000 iki 500 litų¹⁷⁷.

Žalą padariusio asmens kaltė kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus

Ar žalą padariusio asmens **kaltė** gali būti laikoma tinkamu kriterijumi mažinti ar didinti atlygintinos neturtinės žalos dydį? Minėta, jog LR CK įtvirtina šį kriterijų kaip vieną pagrindinių, tačiau nedetalizuoja jo galimos įtakos neturtinės žalos dydžiui (didinimui ar mažinimui). Be to, neišskiria kaltės formų (tyčios ir neatsargumo), numatytų LR CK 6.248 str.

Mūsų nuomone, toks šio kriterijaus suabsoliutinimas yra nepagrįstas nukentėjusiojo asmens atžvilgiu. PETL 10:301 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad „į žalą padariusio asmens kaltės laipsnį turi būti atsižvelgiama tik tada, jei jis turėjo lemiamą įtaką žalai“¹⁷⁸. PETL komentaro autorių nuomone, pažeidėjo kaltės laipsnio suabsoliutinimas neatspindi kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo prigimties, tokiu būdu nukrypstama nuo satisfakcijos nukentėjusiajam ir koncentruojamasi tik ties baudiniu elementu. Romėnų teisėje, kuomet neturtinės žalos atlyginimas priklausė baudžiamosios teisės sričiai, visų pirma, buvo vertinama pažeidėjo kaltė, tačiau „šiuo metu neturtinės žalos atlyginimas yra civilinės teisės institutas, kurį taikant reikia atsižvelgti į pažeidimo intensyvumą, bet ne pažeidėjo kaltę“¹⁷⁹. Siekiant išvengti tokio prieštaringo šio

¹⁷³ Šioje Rezoliucijoje numatyta, kad žalos dėl fizinių skausmų ir psichinių kančių atlyginimas skiriamas atsižvelgiant į jų intensyvumą ir trukmę.

¹⁷⁴ LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V., Nr. 3K-3-394/2006.

¹⁷⁵ Apie sunkumus, kylančius įvertinant pažeidimo pasekmes, žr. šio magistro baigiamojo darbo 3 skyrių.

¹⁷⁶ BGH, Urteil vom 28.03.2006, VI ZR 46/05.

¹⁷⁷ LAT CBS 2000 05 08 nutartis c. b. G. Stulpinienė v. A. Andrišiūnas, Kauno technologijos universitetas, Nr. 3K-3-515/2000.

¹⁷⁸ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.- Wien: Springer - Verlag, 2005. P. 176.

¹⁷⁹ С. А. Беляцкий. Возмещение морального (неимущественного) вреда.-Москва, 1996. С. 69.

kriterijaus vertinimo, PETL komentaro autoriai siūlo į pažeidėjo kaltę atsižvelgti tik išimtiniais atvejais, kuomet tyčiniai veiksmai sukėlė didesnes kančias, taip pat pabrėžtina, kad jeigu yra vertinama pažeidėjo kaltė, ji turėtų būti vertinama nukentėjusiojo naudai ir pažeidėjo nenaudai¹⁸⁰. Airijos teisės reformos komisija nurodė, jog atsižvelgiant į tai, kad kompensacijos už neturtinių vertybių praradimus ištakos glūdi baudžiamojoje teisėje, būtų nesuvokiama, jei teismai negalėtų priteisti didesnių sumų tuo atveju, kuomet padarytas nusikaltimas“¹⁸¹. Įdomu pastebėti, kad JAV ir Didžiojoje Britanijoje priklausomai nuo kaltės formos neturtinės žalos atlyginimas įgyja skirtingą teisinę reikšmę ir tikslą: esant neatsargumui – kompensacija, esant tyčiai – kompensacija ir bauda¹⁸²

Apibendrinant galime teigti, jog pažeidėjo kaltės kriterijus negali būti laikomas vienu iš pagrindinių nustatant neturtinės žalos dydį, tačiau jį reikia įvertinti tyčinių veiksmų atveju, padidinant nukentėjusiam atlygintinos kompensacijos sumą. Grįžkime prie LR CK 6.250 str. 2 d. pateikto kriterijų sąrašo. Jame nėra nukentėjusiojo didelio neatsargumo, tačiau būtent šio kriterijaus pagrindu teismai dažnai mažina neturtinės žalos dydį (LR CK 6.282 str. 1d.). Pagal suformuotą teismų praktiką dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo teismai atsižvelgia į skolininko veiksmus, kurie nors minimaliai turi įtakos šios žalos atsiradimui¹⁸³.

Turtinės žalos dydžio kriterijaus reikšmė

Kitas diskutuotinas neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus yra **padarytos turtinės žalos dydis**. Pavyzdžiui, Meksikos civilinio kodekso 1916 straipsnis numato, kad atlygintinos neturtinės žalos dydis negali būti didesnis nei vienas trečdalis padarytos turtinės žalos dydžio¹⁸⁴. Rusijos Federacijos Aukščiausiojo teismo plenumo nutarime Nr. 7, priimto 1994 m. rugsėjo 29 d., „Dėl teismų praktikos peržiūrėjimo dėl nukentėjusiųjų teisių apsaugos“ teigiama, jog kompensacijos už neturtinius praradimus dydis negali būti priklausomas nuo prekių ir/ar paslaugų kainos ar padarytos turtinės žalos dydžio, o išimtinai turi remtis tik fizinių ir dvasinių kančių, sukeltų konkrečiam nukentėjusiajam, laipsniu¹⁸⁵. D. I. Gušin kritikuoja Rusijos teismų praktiką, kuri, priešingai minėtam nutarimui, pernelyg didelę reikšmę skiria padarytos turtinės žalos dydžiui¹⁸⁶. Mūsų nuomone, šis kriterijus prieštarauja kompensacinei civilinės atsakomybės prigimčiai ir yra labiau artimas baudinei funkcijai, be to, toks pajamų susiejimas su patirtais

¹⁸⁰ Žr. V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 136.

¹⁸¹ The Law Reform Commission Consultation Paper on Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages: http://www.lawreform.ie/publications/data/lrc97/lrc_97.html; prisijungimo laikas: 2007 11 14.

¹⁸² Žr. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 4.

¹⁸³ Žr. LAT CBS 2005 04 26 nutartis c. b. M. J. v. V. Č., UAB DK „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-7-159/2005; LAT CBS 2007 04 18 nutartis c. b. A. L. v. UAB „Pajūrio mediena“, Nr. 3K-3-157/2007.

¹⁸⁴ Žr. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 24.

¹⁸⁵ Žr. Д. И. Гушин. Юридическая ответственность за моральный вред. Теоретико – правовой анализ.- СПб:Юридический центр Пресс, 2002. С. 147.

¹⁸⁶ Žr. Там же.

vidiniais išgyvenimais yra nepagrįstas. Diskutuotina įstatymų leidėjo pozicija priskirti šį kriterijų prie pagrindinių meturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų.

Žalą padariusios asmens turtinės padėties įvertinimas, mažinant neturtinės žalos dydį

Ar teisinga nukentėjusiojo asmens atžvilgiu mažinti neturtinės žalos atlyginimą, remiantis žalą padariusio asmens **turtine padėtimi**? PETL 10:401 straipsnyje yra numatyta galimybė sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį, atsižvelgiant į pažeidėjo turtinę padėtį, jei kompensacija sukurtų kaltininkui nepakeliamą našą. T. P. Budjakova pabrėžė, kad „žalą padariusio asmens kaltė ir jo turtinė padėtis <...> negali turėti didelės reikšmės nustatant nukentėjusiojo patirtas kančias“¹⁸⁷. Šio kriterijaus taikymas neturtinės žalos dydžio nustatymo procese priklauso nuo to, kokiam tikslui yra skirtas neturtinės žalos atlyginimas. „Anksčiau neturtinė žala Vokietijos teismų praktikoje buvo suprantama kaip kompensacinis reikalavimas, todėl Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo teismo veiklos pradžioje pažeidėjo turtinės padėties kriterijus neturtinei žalai nustatyti buvo atmetamas“¹⁸⁸. Vėliau pažeidėjo ekonominė padėtis buvo vertinama atsižvelgiant į jo kaltės laipsnį¹⁸⁹. Turtinės padėties kriterijaus įvardijimą prie pagrindinių veiksnių, lemiančių neturtinės žalos dydį, kritikuoja ir A. Rudzinskas, teigdamas, jog yra ydinga manyti, kad „asmuo, padaręs žalą turtui ar fizinio asmens sveikatai, turi ją atlyginti ne visiškai (LR CK 483 str.), visiškai (naujasis LR CK 6.251 str.), o atsižvelgdamas į savo turtinę padėtį“¹⁹⁰. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senatas 1998 m. gegužės 15 d. nutarime konstatavo, jog įvertinant neturtinę žalą pinigais reikia atsižvelgti į „žalą padariusio asmens kaltę, jo elgesį po žinių paskleidimo, į neigiamą įtaką ieškovo profesinei, visuomeninei veiklai ir kt., žinių paskleidimo būdą, formą, turinį, apimtį ir kitas, turinčias reikšmės, aplinkybes“¹⁹¹. Sveikintina, jog tarp šių kriterijų nėra „kaltininko turtinės padėties“ kriterijaus.

LR CK 6.251 str. 2 d., 6.282 str. 3 d. yra numatyta teismo galimybė sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, atsižvelgiant į šalių (žalą padariusio asmens) turtinę padėtį. Atsižvelgiant į šį faktą, žalą padariusio asmens turtinės padėties kriterijaus nurodymas dubliuoja minėtus LR CK straipsnius, todėl nėra būtinas. Be to, jo nurodymas prie pagrindinių kriterijų, turinčių įtakos neturtinės žalos dydžiui, suponuoja diskriminacinio vertinimo prielaidą ir galimybę nepagrįstai, suabsoliutinus šio kriterijaus taikymą, mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Jei teismas

¹⁸⁷ T. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.-СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 27.

¹⁸⁸ V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 126.

¹⁸⁹ Iki 1959 m. rugsėjo mėn. 29 d. Third Civil Senate nutarimo Vokietijoje buvo laikomasi pozicijos, jog neturi būti vertinamos ekonominės pažeidimo aplinkybės. B. S. Markesinis. The German Law of Torts. A Comparative Introduction. 3rd Edition.- Oxford: Clarendon Press, 1994. P. 953.

¹⁹⁰ A. Rudzinskas. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/Lietuvos teisės universitetas.- Vilnius, 2001. P. 40.

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 7, 7-1 straipsnių ir Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ ir apžvalga“.

nustatydamas neturtinės žalos dydį, jį sumažinti galėtų tik remdamasis LR CK 6.251 str. 2 d., būtų labiau užtikrinta nukentėjusiojo asmens teisių apsauga, kadangi „ši norma turi būti taikoma tik labai atsargiai, ir tik išimtiniais atvejais, kai sąžiningumas, protingumas ir teisingumas iš tiesų reikalauja sumažinti nuostolių atlyginimo dydį“¹⁹². Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti į LR CK 6. 282 str., numatantį galimybę sumažinti atlygintinos žalos dydį dėl nukentėjusiojo asmens kaltės ar žalą padariusio asmens turtinės padėties, tačiau ši išimtis negalioja tyčinio pažeidimo atveju ir yra taikoma tik tuomet, kai žalą padaro fizinis asmuo, kuris neturi turto ar pajamų, užtikrinančių jo būsto ar maisto poreikių tenkinimą¹⁹³.

Kaltininko turtinės padėties kriterijus savo prigimtimi yra artimas diskriminaciniam kriterijui: kodėl nukentėjusiojo neturtinės žalos atlyginimas turėtų priklausyti nuo pažeidėjo turtinės padėties? Šis kriterijus, mūsų nuomone, turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, kuomet socialinis teisingumas neleidžia, kad dėl nukentėjusiojo interesų gynimo, kiti asmenys ar net šeimos patektų į blogas gyvenimo sąlygas. Nepagrįstas neturtinės žalos dydžio mažinimas pažeistų nukentėjusiojo asmens teises. Pažymėtina, kad yra autorių, siūlančių didinti neturtinės žalos dydį, jei kaltininko turtinė padėtis yra gera. „Priteisiamos neturtinės žalos sumos bei skiriamos baudos nesulaiko finansiškai stiprių visuomenės informavimo priemonių nuo neskelbtinos informacijos platinimo“¹⁹⁴. L. Meškauskaitės nuomone, garbės ir orumo gynimo bylose labai svarbu įvertinti visuomenės informavimo priemonių finansinę padėtį, jų įstatinį kapitalą, turimą turtą, tiražus, gaunamas reklamines pajamas ir pan. Mūsų nuomone, nustatant neturtinės žalos dydį, negalima pamiršti jos pagrindinės paskirties - kompensuoti nukentėjusiajam patirtus nuostolius, tačiau ne nubausti pažeidėją. Jei neturtinės žalos dydis bus nustatomas tik vertinant turtinę atsakovo padėtį, būtų paneigta kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija.

Pažymėtina, kad analogiškai negalėtų būti taikomas nukentėjusiojo turtinės padėties kriterijus. Sunku paneigti F. H. Poletiek ir C. J. J. M. Stolker¹⁹⁵ atliktų tyrimų rezultatus, kuomet buvo pastebėta, jog didesnėmis pajamomis disponuojantys asmenys didesnėmis sumomis įvertina neturtinę žalą. Jei neturtinės žalos atlyginimo tikslas yra suteikti piniginę satisfakciją, tai didesnes pajamas gaunanti žmogų patenkins didesnė pinigų suma. Todėl, jei nustatydami neturtinės žalos dydį, neįvertinsime šio aspekto, teisinga kompensacija nebus pasiekta. Vis dėlto, LR CK, Rezoliucija nenumato nukentėjusiojo asmens turtinės padėties, kaip kriterijaus, galinčio turėti įtakos neturtinės žalos dydžiui. Mūsų nuomone, tokia pozicija yra pagrįsta. Šis kriterijus, priešingai nei kaltininko turtinės padėties, negali būti pateisintas socialiniu teisingumu, be to, jis prieštarauja

¹⁹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6. Prievolių teisė, T.1/ Mikelėnas V.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 347.

¹⁹³ Žr. Ten pat. P. 392.

¹⁹⁴ L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 245.

¹⁹⁵ F. H. Poletiek, C. J. J. M. Stolker. Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assessing the monetary Value of Nonmonetary Damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

asmenų lygiateisiškumo principui, pasižymi akivaizdžiai diskriminaciniu pobūdžiu. Juk negalime teigti, kad turtingesnis asmuo kenčia „labiau“.

Apibendrinimas

Kriterijai, visų pirma, turi būti protingi ir pagrįsti, atitikti kompensacinę civilinės atskomybės paskirtį ir garantuoti teisingą neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiajam. Kyla klausimas, į kokias aplinkybes turėtų atsižvelgti teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį? Kokius kriterijus turėtų įtvirtinti įstatymų leidėjas? Remiantis 2.3., 2.5. poskyriuose pateikta analize, neturtinės žalos dydžiui svarbios aplinkybės sudaro tris grupes: a) aplinkybės, susijusios su pažeidimu; b) aplinkybės, susijusios su nukentėjusiuoju; c) aplinkybės, susijusios su pažeidėju. Jų įtaka neturtinės žalos dydžiui nėra vienoda. Rusijos Federacijos Civilinio kodekso 1101 str. numato, kad kompensacijos dydis yra nustatomas, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, kuriomis buvo padarytas pažeidimas, ir individualias nukentėjusiojo asmens savybes¹⁹⁶. PETL komentaro autoriai nurodo, kad didžiausią reikšmę nustatant neturtinės žalos dydį turi pažeidimo pasekmės (sunkumas ir trukmė)¹⁹⁷. Be abejo, būtinai reikia įvertinti fizinių ar dvasinių kančių priežastingumą¹⁹⁸. Pabrėžtina, kad tai vadinamieji „objektyvūs“ kriterijai, t. y. susiję tik su neturtinių vertybių pažeidimu, tačiau negalime pamiršti „subjektyviųjų kriterijų“, t. y. susijusių su individualiomis nukentėjusiojo savybėmis. Mūsų nuomone, neturtinės žalos dydžio nustatymas turėtų prasidėti įvertinant objektyvųjį aspektą: pažeidimo pobūdį, pasekmes ir pan., remiantis „vidutinio protingo asmens“ koncepcija, nustatyti neturtinės žalos dydį. Kitas etapas – nukentėjusiojo individualių savybių įvertinimas (jaunas amžius, esant visiškai negaliai, suteikia galimybę padidinti neturtinės žalos dydį, didelis neatsargumas - sumažinti ir pan.). Ir tik tada vertinamos pažeidėjo savybės, tokios kaip turtinė padėtis, kaltė ir pan.

Vis dėlto, minėti LR CK įtvirtinti kriterijai, remiantis jų hierarchija, svarbesniu neturtinės žalos dydžio aspektu laiko žalą padariusio asmens turtinę padėtį, jo kaltę nei individualias nukentėjusiojo savybes, kurios galėtų būti įvertinamos tik kaip „kitos turinčios reikšmės bylai aplinkybės“. Tokiu būdu ignoruojamas subjektyvusis aspektas. Mūsų nuomone, įstatymų leidėjas turėtų nustatyti, kad *teismas nustato neturtinės žalos dydį, atsižvelgiant į pažeidimo pasekmes (sunkumą, trukmę) bei individualias nukentėjusiojo savybes (tokias kaip amžius, lytis, socialinė padėtis ir pan.)*. Šioje normoje neturėtų būti tokių kriterijų kaip „žalą padariusio asmens turtinė padėtis“ (LR CK 6. 282 str.) bei „turtinės žalos dydis“. „Pažeidėjo kaltė“ turėtų būti įtvirtintas kaip

¹⁹⁶ Žr. Гражданский кодекс Российской Федерации: <http://www.garweb.ru/project/law/doc/10064072/10064072-089.htm#1099>; prisijungimo laikas: 2007 12 01.

¹⁹⁷ Žr. European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.- Wien: Springer -Verlag, 2005. P. 176.

¹⁹⁸ Nepakanka tik nurodyti, kad nukentėjusysis patyrė tam tikrus neturtinius praradimus, būtina įrodyti, kad tie praradimai yra kaltininko veiksmų pasekmė. Žr. R. Halson. Claims for Non-Pecuniary Loss in Employment Tribunals Following Johnson v Unisys: <http://ilj.oxfordjournals.org/cgi/reprint/32/3/214>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

papildomas kriterijus, kuris yra reikšmingas tik tokiu atveju, jei turėjo įtakos žalos padidėjimui. Mūsų nuomone, aplinkybės, susijusios su pažeidėjo asmeniu, neturi dominuoti.

Aukščiau minėti kriterijai yra tik tam tikri orientyrai teismui, „jie nėra ir negali būti laikomi priemone, kuria remiantis kiekvienu atveju būtų įmanoma tiksliai įvertinti padarytą neturtinę žalą“¹⁹⁹. Todėl atskirų kategorijų bylose pagrįstai taikomi specifiniai kriterijai. Pavyzdžiui, autorių teisių pažeidimų bylose yra atsižvelgiama į neteisėto elgesio priežastis ir pagrindus, į neteisėtai naudoto kūrinio paplitimo mastą, buvo galima ar ne užkirsti kelią neteisėtiems veiksams ar juos nutraukti, nukentėjusiojo ir jo kūrinio populiarumą ir kt.²⁰⁰.

2.6. Neturtinės žalos dydžio įrodinėjimo problematika

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 178 str. 1 d. numato, kad *šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus*. Remiantis šia nuostata, ieškovas turi įrodyti patirtą neturtinę žalą, jos dydį. Atsižvelgiant į LR CK 6. 250 str. 1. d. pateiktą neturtinės žalos sampratą, kyla pagrįstų abejonių, kaip įrodyti, kad mano patirtas fizinis skausmas ar emocinė depresija yra verti 2000 litų ir pan. Tačiau neturtinės žalos dydis, išreikštas pinigais, yra bendrieji nuostoliai ir jų dydį nustato teismas. Civilinėje atsakomybėje kreditorius privalo įrodyti nuostolių dydį. Bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad **kreditorius turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų**²⁰¹. Remiantis šia aplinkybe, toks teismo argumentas kelia pagrįstų abejonių: „*ieškovas nepateikė jokių įrodymų, kad patyrė būtent 15 tūkst. litų dydžio neturtinės žalos*“²⁰². Taigi, ieškovas turi įrodyti patirtą neturtinę žalą, kaip pagrindą atlyginti žalą.

Paanalizuokime, kokius įrodymus ieškovas gali pateikti. LR CPK 177 str. 1 d. įrodymus apibrėžia kaip *bet kokius faktinius duomenis*, LR CPK 177 str. 2 d. detalizuoja, kad tie duomenys nustatomi šiomis priemonėmis: *šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais, apžiūrų protokolais ir ekspertų išvadomis*. Būtent šiomis priemonėmis gali remtis nukentėjusysis, norėdamas įrodyti pažeidimo pasekmes, t.y. patirtą fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus, emocinę depresiją ir t.t. (LR CK 6. 250 str. 1 d.). Fizinis skausmas paprastai yra įrodinėjamas medicininiais dokumentais (gydytojų pažymomis, darbingumo netekimo procentais, nedarbingumo pažymėjimu ir pan.). Tačiau kiti vidiniai išgyvenimai ar

¹⁹⁹ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P.25.

²⁰⁰ Žr. V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P.131.

²⁰¹ LAT CBS 2006 10 06 nutartis c. b. J. A. v. PZU Lietuva, Nr. 3K-3-531/2006; LAT CBS 2007 06 26 nutartis c. b. A. M. v. UAB „Baltijos realizacijos centras“, Nr. 3K-3-262/2007; LAT CBS 2007 05 28 nutartis c. b. A. Š. v. J. S., Nr. 3K-3-210/2007 ir kt.

²⁰² Pirmos instancijos teismo sprendimas. Žr. LAT CBS 2007 03 16 nutartis c. b. UAB „Joneda“ v. A. K., Nr. 3K-3-113/2007, taip pat LAT CBS 2003 01 15 nutartis c. b. G. Biruk v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-90/2003.

neturtinių vertybių pažeidimai (ypač tokios aplinkybės kaip „nepatogumai“, „dvasiniai išgyvenimai“, „bendravimo galimybių sumažėjimas“) kelia daugiau įrodinėjimo problemų. Lietuvos Apeliacinis Teismas 2007 m. lapkričio mėn. 19 d. nutartyje c. b. O. K. v. VŠĮ Naujininkų poliklinika nurodė, jog „*skausmas – organizmo reakcija į sužalojimą vizualiai nepastebima. Liudytojai, neigdami tokios organizmo reakcijos galimybę, rėmėsi tik prielaida, nepateikdami tai pagrindžiančių objektyvių duomenų*“²⁰³. Bet ar visada įmanoma juos pateikti?

Neturtinė žala yra ypatinga tuo, kad „ji pasireiškia nukentėjusiojo vidiniais išgyvenimais ir kančiomis, ne visada atsiskleidžiančiais išorinėje aplinkoje, todėl jie būna dar didesni ir skausmingesni“²⁰⁴. Nei teismas, nei kiti pašaliniai asmenys negali įsijausti į kito individo asmeninį pasaulį ir pasakyti, kiek skausmo ir kančių jis patyrė, negali adekvačiai įvertinti kito žmogaus emocijų, psichikos būsenos ypatybių. „Nukentėjusiojo asmens neturtinių praradimų mastui įrodyti teisinė sistema nenumato kokių nors specialių taisyklių“²⁰⁵. Įrodymų, pagal kuriuos nustatomas neturtinės žalos dydis, **ne visada objektyviai galima surinkti**, todėl „*teismas neturtinės žalos dydį nustato pagal byloje esančius įrodymus, vadovaudamasis sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais*“²⁰⁶. Be to, būtina įvertinti ieškovo pasipelnymo galimybę, bandant įrodyti nebūtus vidinius išgyvenimus. D. I. Levine ir C. J. J. M. Stolker²⁰⁷ nurodo, kokie **sunkumai** kyla vertinant dvasinio pobūdžio praradimus: psichiniai pažeidimai dažnai yra laikini ir nežymūs, psichiatriniai – gali būti simuliuojami, yra sunku nustatyti pažeidimo trukmę ir prigimtį, „kiaušinio lukšto taisyklės“ taikymo ribos gali būti pernelyg išplėstos ir pan. Tam, kad neturtinės žalos dydžio nustatymo procesas netaptų „nevaldomas“, atsižvelgiant į itin sunkiai įrodomus ir patikrinamus realius vidinius išgyvenimus, prof. R. Cohen ir prof. S. O' Byrne siūlo laikytis tokios pozicijos, jog vertinami tik „atpažįstami psichiatriniai sutrikimai“²⁰⁸, mažiau dėmesio skiriant galimiems nežymiems emociniams sutrikimams, kurių patikrinti neįmanoma. Tiesa, šis požiūris yra kritikuojamas teigiant, jog randas kūne nesiskiria nuo rando „mintyse“, kadangi yra atlyginama net už menkus randus, turėtų būti kompensuojama ir už sunkiai įrodomus emocinius išgyvenimus²⁰⁹. Štai Austrijos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje²¹⁰ pabrėžė, kad nepaisant to, kad ieškovo patirti neturtiniai praradimai nepasireiškė tam tikro susirgimo ar fizinio sužalojimo pobūdžiu, o tik susierzinimu ir pykčiu dėl neteisėtai panaudotų jo kūrinių, tai nepaneigia galimybės jam gauti

²⁰³ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 11 19 nutartis c. b. O. K. v. VŠĮ Naujininkų poliklinika, Nr. 2A-510/2007.

²⁰⁴ V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.- Vilnius: Justitia, 2003. P.133.

²⁰⁵ Д. И. Гуцнин. Юридическая ответственность за моральный вред. теоретико – правовой анализ.- СПб:Юридический центр Пресс, 2002. С. 126.

²⁰⁶ Žr. LAT CBS 2006 03 06 nutartis c. b. UAB „Simon Loutworse International Transport“ v. UAB „Dinaka“, Nr. 3K-3-169/2006.

²⁰⁷ D. J. Levine, C. J. J. M. Stolker. Compensating for psychiatric damage after disasters: A plea for a multifactor approach:

https://openaccess.leidenuniv.nl/dspace/bitstream/1887/1964/1/174_017.pdf, prisijungimo laikas: 2007 11 03.

²⁰⁸ Štai Ontario Apeliacinis teismas atmetė ieškinį atlyginti neturtinę žalą, kadangi psichinės kančios, kylančios iš aplaidumo, yra atlyginamos tik tada, kai ieškovas kenčia dėl atpažįstamų psichiatrinų ligų. Žr. R. Cohen, S. O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damages in a Breach of Contract Action - A North American Perspective: <http://www.ingentaconnect.com/content/bsc/ablj/2005/00000042/F0060001/art00005>; prisijungimo laikas: 2007 11 04.

²⁰⁹ Žr. Ibid.

²¹⁰ OGH Urteil vom 1998 05 26, Geschäftszahl 40b63/98p.

kompensacijos. Mūsų nuomone, negalime apsiriboti tik atpažįstamais psichiatriniais susirgimais, kadangi tokiu atveju būtų nepagrįstai susiaurinta neturtinės žalos taikymo sfera. Taigi, koku būdu ieškovui įrodyti, o teismui įsitikinti aplinkybių, padėsiančių nustatyti neturtinės žalos dydį, buvimu.

Užsienio valstybėse ši įrodinėjimo problema sprendžiama įvairiais būdais. Pavyzdžiui, Kanados teismai laikosi pozicijos, jog turi būti atlyginti tie nuostoliai, kuriuos pažeidėjas turėjo numatyti (angl. *foreseeable*) pažeidimo padarymo metu²¹¹. Mūsų nuomone, tokiu atveju neturtinės žalos atlyginimo dydis būtų tiesiogiai priklausomas nuo pažeidėjo ir neatliktų savo pagrindinės funkcijos - kompensuoti nukentėjusiajam patirtus neturtinius praradimus, kurių mastas ir laipsnis priklauso nuo nukentėjusiojo, bet ne nuo pažeidėjo individualių savybių. Kita galima alternatyva, yra daugelyje JAV valstijų taikoma „fizinio pavojaus zonos taisyklė“ (angl. *zone of physical danger*). Ši, tiesa, gana formalizuota taisyklė remiasi spėjimu, kokius psichinius išgyvenimus galėtų patirti auka tokiomis aplinkybėmis²¹². Panašią poziciją pateikia Lietuvos Aukščiausiojo teismo Senatas 1998 05 15 nutarime²¹³ nurodydamas, kad reikia remtis normalaus protingo žmogaus pasaulio suvokimu ir dvasine pusiausvyra, išskyrus tuos atvejus, kai žinias paskleidęs asmuo numatė ir galėjo numatyti, kad ieškovas žinias priims kitaip. Teisės doktrina įrodinėjimo apimties kriterijumi laiko vadinamąjį *protingo žmogaus* etaloną²¹⁴, teismų praktikoje²¹⁵ pažeidimas pirmiausia vertinamas žmogiškosios moralės požiūriu, t. y. atsižvelgiama į objektyvųjų faktorių. Mūsų nuomone, negalime suabsoliutinti tokio kriterijaus, kadangi būtina atsižvelgti į individualias nukentėjusiojo savybes, galinčias lemti neturtinės žalos dydį. Tai ką objektyviai galima įrodyti, ieškovas privalo įrodyti, priešingu atveju teismai turėtų netenkinti tokių ieškinų, kadangi „teismas negali grįsti sprendimo prielaidomis, savo samprotavimais, niekuo nepagrįstais šalių paaiškinimais“²¹⁶. Kaip teisingai nurodė teismas, „*nėra pateikta įrodymų, kad ieškovė negali dirbti ankstesniu darbo našumu, dėl ko būtų sumažėjusios ir jos karjeros galimybės, sužalojimas kvalifikuotas nesunki sveikatos sutrikdymu*“²¹⁷. Štai byloje Autosalone Ispra SNC. v. EAEB²¹⁸ teismas nurodė, kad ieškovė taip pat prašo atlyginti patirtą ar būsimą neturtinę žalą, nepateikdama jokių įrodymų, kurie leistų įvertinti jos pobūdį ar dydį.

Kokią reikšmę neturtinės žalos dydžiui turi nukentėjusiojo argumentai? Negalima suabsoliutinti tokių įrodymų vertės, kadangi būtina įvertinti iškalbą, kultūrą, net priklausimą

²¹¹ Žr. R. Cohen, S. O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damages in a Breach of Contract Action - A North American Perspective: <http://www.ingentaconnect.com/content/bsc/ablj/2005/00000042/F0060001/art00005>; prisijungimo laikas: 2007 11 04.

²¹² Ibid.

²¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatos 1998 05 15 nutarimas „Dėl LR CK 7, 7-1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“.

²¹⁴ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai.- Vilnius: Justitia, 1999. P. 127.

²¹⁵ Pavyzdžiui, žr. LAT CBS 2003 02 24 nutartis c. b. T. Gedminienė v. R. Švilpa, UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr. 3K-3-294/2003; LAT CBS 2003 03 24 nutartis c. b. J. Jupatovas v. AB „Vakarų laivų gamykla“, Nr. 3K-3-391/2003.

²¹⁶ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. T. 1./Vadovėlis.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 406.

²¹⁷ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 03 13 nutartis c. b. J. T. v. UAB „Raminora“, Nr. 2A-198/2007.

²¹⁸ PIT 30.11.2005, Autosalone Ispra SNC. v. EAEB, T-250/02.

socialinei klasei ir pan., t. y. faktorius, kurie gali lemti aiškesnį patirtų išgyvenimų perteikimą²¹⁹. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog dėl kai kurių neturtinių vertybių pažeidimų, nukentėjęs asmuo objektyvių įrodymų pateikti negalėtų, pavyzdžiui, dėl reputacijos pablogėjimo, bendravimo galimybių sumažėjimo, pažeminimo ir pan. Mūsų nuomone, vertinant tokių neturtinių vertybių praradimo dydį kaip „garbė“, „reputacija“, reikia remtis nukentėjusiojo žodžiais, įvertinant juos **visų bylos aplinkybių kontekste**. Štai, pavyzdžiui, Europos Sąjungos Pirmosios Instancijos teismas byloje *Manel Camos Crau v. EBK*²²⁰ konstatavo, kad dėl nurodytos neturtinės žalos reikia įvertinti, ar, kaip teigia ieškovas, įvykdyti pažeidimai padarė žalą jo dvasios ramybei, garbei ir profesinei reputacijai, ypač atsižvelgiant į pareikštų kaltinimų suinteresuotajam asmeniui rimtumą, procedūros trukmę ir bylos aplinkybių paviešinimą spaudoje. Teismas pabrėžė, jog šiuo klausimu reikia atsižvelgti į **ieškovo argumentus**, ir konstatavo, kad patirta neturtinė žala yra įrodyta ir priteisė ieškovo prašomą 10 000 EUR sumą.

Apibendrinus aukščiau išdėstytas mintis, galime suformuluoti tokią neturtinės žalos dydžio įrodinėjimo taisyklę: šalys LR CPK 177 str. nurodytomis įrodinėjimo priemonėmis pagrindžia savo teiginių teisingumą, t. y. pateikia įrodymus, kurie leistų įvertinti neturtinės žalos pobūdį, jos dydį, jei, atsižvelgiant į neturtinės žalos specifiką, to neįmanoma padaryti, šalių argumentus bylos aplinkybių kontekste, remdamasis „vidutinio proto asmens“ koncepcija ir atsižvelgęs į individualias bylos aplinkybes, įvertina teismas.

Prezumcijos taikymas nustatant neturtinės žalos dydį: būdas išvengti pakartotinių kančių

Kadangi nukentėjusiojo asmens vaidmuo yra labai svarbus neturtinės žalos dydžio nustatymo procese, manome, tikslinga detaliau panagrinėti šį aspektą. Neabejotinai pakartotinis įvykio aplinkybių prisiminimas, smulkus atpasakojimas gali vėl sukelti ne mažiau stiprius neigiamus išgyvenimus, t. y. vėl patiriama neturtinė žala. Dėl šios priežasties A. Erdelevskis²²¹ siūlo nustatyti preziumuojamą neturtinės žalos dydį, kuris galėtų kisti priklausomai nuo konkrečių aplinkybių. Prezumcijos privalumai yra neginčytini: 1) nėra atsisakoma patirtų fizinių ar dvasinių kančių požymio, jis yra preziumuojamas, 2) teismų praktikos pagrindu ar įstatymų leidėjo nuožiūra yra sukuriami objektyvūs neturtinių vertybių vertinimo kriterijai, 3) išsprendžiama etinė-psichologinė problema, kai nukentėjusiajam nereikia dalyvauti savo dvasinių ar fizinių kančių „pardavime“, nereikia pakartotinai patirti neigiamų išgyvenimų, prisimenant pažeidimą, bei įtraukti į savo asmeninio gyvenimo sferą pašalinius asmenis (teisėjus, kaltininką, jo gynėją ir pan.)²²². Šios

²¹⁹ A Report prepared for the British Columbia Law Institute by its Project Committee on Civil Remedies for Sexual Assault: <http://www.bcli.org/pages/projects/sexual/CivilRemReport.html>; prisijungimo laikas: 2007 11 04.

²²⁰ PIT 06.04.2006, *Manel Camos Crau v. EBK*, T-309/03.

²²¹ Žr. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.-СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 20.

²²² Žr. Там же. С. 21.

prezumcijos reikšmė ypač akivaizdi, kuomet nukentėjusiais tampa nepilnamečiai asmenys²²³ ar seksualiniuose nusikaltimuose. Britų Kolumbijos Teisės Instituto pranešime²²⁴ dėl žalos atlyginimo seksualinės prievartos atveju teigiama, jog, atsižvelgiant į ypatingas tokių pažeidimų pasekmes (asmenybės, seksualinio gyvenimo, bendravimo galimybių ir kt.) bei jų įtaka tolesniam nukentėjusiojo gyvenimui, yra tikslinga išvengti neturtinės žalos įrodinėjimo proceso, suteikiant nukentėjusiajam teisę gauti konkretaus dydžio kompensaciją. Vis dėlto, yra kritikuojamas neturtinės žalos dydžio prezumcijos formalumas. L. O. Krasavčikova²²⁵ teigia, jog taikant minėtą prezumciją gana formaliai atsižvelgiama į nukentėjusiojo asmenybės ypatumus.

Mūsų nuomone, atskirose neturtinių vertybių pažeidimo bylose, tokiose kaip aukščiau minėti seksualinės prievartos atvejai, prezumcijos taikymas nustatant neturtinės žalos dydį yra efektyvus, o jei nukentėjęs asmuo mano, kad jo patirti neturtiniai išgyvenimai yra didesni nei teismo nustatyta suma, jis gali tai įrodyti. Be abejo, prezumcijos taikymas visose neturtinės žalos atlyginimo bylose būtų labai artima standartinių tarifų metodui, todėl pažeistų kompensacinę šio instituto prigimtį.

2.7. Vienkartinė išmoka – teisės į teisingo dydžio neturtinės žalos kompensaciją pažeidimas?

Įsivaizduokime situaciją, kai šešiolikmetis nukentėjusysis dėl kaltininko sukeltos avarijos yra sunkiai sužeidžiamas, dėl ko yra tikimybė, jog ateityje galimi epilepsijos priepuoliai. Kyla klausimas, kaip šioje situacijoje turėtų būti įvertinta neturtinė žala? Ar tikimybė, kad ateityje galimi epilepsijos priepuoliai, kaip žalą sukėlusio asmens veiksmų pasekmė, turi įtakos nustatant neturtinės žalos dydį šiuo metu? Teismas gali įvertinti tikimybę ir nustatyti tam tikrą neturtinės žalos dydį. Tačiau tokiu atveju yra permokama, jei nesusserga, ir per mažai sumokama, jei susserga. Didžiojoje Britanijoje ši problema buvo išspręsta priėmus The Administration of Justice ACT(1982), kuris nustatė, jog tokiais atvejais neturtinė žala yra atlyginama tik tada, kai galimi padariniai iš tiesų įvyksta²²⁶. Vokietijos teismų praktikoje pasitaikė nevienareikšmiškų sprendimų tokio pobūdžio bylose. Buvo ginčijamasi, ar nukentėjusysis turi teisę vėl prašyti atlyginti neturtinę žalą, jei po neturtinės žalos atlyginimo atsirado naujų pažeidimo pasekmių. Tokios galimybės kritikai teigė, jog tokiu būdu būtų pažeistas „vieningos kompensacijos“ principas, kuomet konkretaus dydžio kompensacija mokama vieną kartą, o jos dydis yra adekvatus patirtiems pažeidimams ir jokios papildomos išmokos nebegali būti mokamos. Tačiau Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas

²²³ Tada jau pats teismo procesas nepilnamečiams gali tapti dar stipresnės psichinės traumos šaltiniu.

²²⁴ Žr. A Report prepared for the British Columbia Law Institute by its Project Committee on Civil Remedies for Sexual Assault: <http://www.bcli.org/pages/projects/sexual/CivilRemReport.html>; prisijungimo laikas: 2007 11 04.

²²⁵ Žr. Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.-СПб:Юридический центр Пресс, 2005. С. 21.

²²⁶ Žr. J. Murphy. Street on Torts. Eleventh Edition.- UK: LexisNexis, 2003. P. 606.

2006 m. vasario mėn. 14 d. nuosprendyje²²⁷ byloje, kurioje nukentėjusioji kreipėsi praėjus daugiau nei dešimtmečiui po avarijos ir jau gavusi kompensaciją už jos padarinius dėl papildomos kompensacijos, pablogėjus jos rankos būklei. Teismas tuomet teigė, kad pirmoji kompensacija buvo mokama už tuomet aiškius ar objektyviai numanomas avarijos padarinius nukentėjusiosios sveikatai, tačiau *Mylepathie* tuomet nebuvo ir negalėjo būti akivaizdi, ką patvirtino ekspertų išvados. Dėl šios priežasties nukentėjusieji turi turėti teisę kreiptis pakartotinai dėl kompensacijos už neturtinius praradimus. Tokiu atveju yra būtina nustatyti, ar tas kompensacijos dydis, kuris jau buvo priteistas, negalėjo apimti ir vėliau atsiradusių pasekmių.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, diskutuotina yra teismų pozicija, jog „neturtinė žala yra vienkartinio pobūdžio reikalavimas ir ateityje reikalavimo dėl jos priteisimo ieškovas nebegali reikšti“²²⁸. Mūsų nuomone, toks kategoriškas teiginys pažeistų nukentėjusiojo asmens teises, jei praėjus laiko tarpui po neturtinės žalos atlyginimo jo sveikata pablogėtų taip, kaip nebuvo galima numatyti žalos atlyginimo metu. Tuomet išmokėta kompensacija nebūtų teisinga, nes faktiškai kilusios pasekmės iš tiesų būtų sunkesnės.

3. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Atsižvelgiant į tai, kad neturtinės žalos atlyginimo institutas yra gana naujas Lietuvos teisinėje sistemoje, pradėtas plačiai taikyti tik įsigaliojus naujam LR CK, pasitaikantys teoriniai prieštaravimai yra neišvengiami, ne išimtis ir teismų praktika, kurioje iš karto atsiskleidė taikomo instituto problematiškumas. Iškilo klausimas ne tik dėl to, kaip turėtų būti suvokiama pati neturtinė žala, kokie galimi jos pasireiškimo būdai, bet svarbiausia – kaip turi būti nustatomas neturtinės žalos atlyginimo dydis, kaip aiškinami, vertinami LR CK įtvirtinti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai. Anot D. Mikelėnienės ir V. Mikelėno, teismų praktika „ypač marga <...> teismai tenkina ieškinius dėl moralinės žalos atlyginimo ne tik nesiaiškindami jos dydžio, bet ir nesivargindami nustatyti, ar apskritai ji buvo ir galėjo būti padaryta; kiti priteisia tik dalį reikalaujamos sumos, nemotyvuodami, kodėl tenkina ieškinį iš dalies“²²⁹. Būtent šios aplinkybės paskatino išsamiau paanalizuoti, kokios problemos kyla teismų praktikoje, nustatant neturtinės žalos dydį.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo²³⁰ 23 str. 2 d. nustato, jog LAT formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus, tačiau,

²²⁷ BGH, Urteil vom 14.02.2006, VI ZR 322/04.

²²⁸ LAT CBS 2006 10 30 nutartis c. b.Z. J. v. UAB „Rejona“, J. B., Nr. 3K-3-540/2006.

²²⁹ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 2.

²³⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas//Valstybės žinios. 1994. Nr. 46-851.

turime pastebėti, jog Lietuvos teismų praktika yra gana prieštaringa: teismai nutartyse dažnai **skirtingai išaiškina** tuos pačius dalykus. Pavyzdžiui, LAT Senatas 1998 05 15 d. nutarime²³¹ pabrėžė, kad nustatydamas neturtinės žalos dydį, teismas turėtų remtis normalaus protingo žmogaus pasaulio suvokimu ir dvasine pusiausvyra, nebent kaltininkas numatė ir galėjo numatyti, kad ieškovas paskleistas žinias priims savitai. Tačiau ši LAT pozicija buvo paneigta kitoje byloje. Štai LAT 2003 10 30 nutartyje c. b. R. Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“²³² teigiama, jog įrodinėjant neturtinę žalą yra svarbi konkretaus žmogaus subjektyvi vidinė būseną, todėl bandymas analizuoti kito asmens vidinę būseną, kaip nors hipotetiškai juos lyginti su galimais kitų asmenų išgyvenimais tokioje pat situacijoje būtų neetiškas ir nekorektiškas. Akivaizdu, kad tokio nevienareikšmiškumo teismų praktikoje būti neturėtų. Nemotyvuotas prieštaringas vertinimas daro neigiamą įtaką Lietuvos teisės sistemos plėtrai, pažeidžia ginčo šalių interesus. Toks dviprasmiškas aiškinimas yra netoleruotinas dar ir todėl, kad nustatant neturtinės žalos dydį turi būti atsižvelgta į suformuluotą teismų praktiką šiuo klausimu²³³. Nukentėjusiųjų asmenų teisių užtikrinimui ypatingai svarbu, kad vienodos aplinkybės būtų vertinamos vienodai, tą gali užtikrinti tik vienodos teismų praktikos formavimasis²³⁴.

Kitas, būtinas paminėti, prieštaringo vertinimo pavyzdys yra **neturtinės žalos dydžio nustatymo kasacinėje instancijoje galimybė**. Ar jis galimas? LR CPK 353 str. 1 d. numatyta, kad kasacinis teismas patikrina apskūstus sprendimus ir nutartis **teisės taikymo** aspektu. „Skirtingai nuo teismo nagrinėjimo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, kasacijos dalyką sudaro – teismo sprendimo ar nutarties **neteisėtumas** (paryškinta mano – E. P.)“²³⁵. LAT negali nustatyti naujų faktų, iš naujo vertinti byloje esančių ir naujų įrodymų, juos įvertinti kitaip ir tuo pagrindu priimti naujo sprendimo²³⁶, kadangi kasacinėje instancijoje nesprendžiami fakto klausimai. LAT ne vienoje nutartyje yra pabrėžęs, kad **neturtinės žalos dydžio nustatymas yra fakto klausimas**, kasacinės instancijos teismas tik vertina, ar teismai tinkamai pritaikė materialinės teisės normas. Tačiau įvertinti neturtinės žalos dydį, vadovaujantis LR CK 6.250 str. 2 d. nustatytais kriterijais, yra fakto klausimas, kurį sprendžia žemesnės instancijos teismai²³⁷. Tačiau negalime nepastebėti bylų, kuriuose kasacinis teismas vis dėlto, prieštaraudamas savo pozicijai, pakeitė žemesniųjų instancijų

²³¹ LAT Senato 1998 05 15 nutarimas „Dėl LR CK 7, 7-1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“.

²³² LAT CBS 2003 10 30 nutartis c. b. R. Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr. 3K-3-1000/2003.

²³³ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 03 27 nutartis c. b. V. Č. V. Nordona, Nr. 2A-217/2007; LAT CBS 2007 05 28 nutartis c. b. A. Š. V. J. S., Nr. 3K-3-210/2007.

²³⁴ J. J. Bouck teigia, jog „kompensacijos, kurią turi sumokėti kaltininkas, dydis turi priklausyti nuo pateiktų įrodymų, bet ne nuo sumų priteistų kitose bylose“. Mūsų nuomone, ši pozicija nėra pagrįsta, kadangi prieštarauja principui, kad vienodos aplinkybės turi būti vertinamos vienodai. Žr. J. J. Bouck, Civil jury trials: Assessing non-pecuniary damages and civil jury reform: http://www.cle.bc.ca/CLE/Analysis/Collection/01-5023301-nonpecuniary?practiceAreaMessage=true&practiceArea=Personal%20Injury#_Toc516050461; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

²³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. III dalis./ A. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt.- Vilnius: Justitia, 2005. P. 417.

²³⁶ Žr. V. Mikelėnas. Civilinis procesas. II dalis.-Vilnius: Justitia, 1997. P. 255-261.

²³⁷ Žr. LAT CBS 2007 11 13 nutartis c. b. A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“, Nr. 3K-3-488/2007; LAT CBS 2007 10 15 nutartis c. b. A. L., D. J., J. J., D. J. v. UADB „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-394/2007; LAT CBS 2007 10 09 nutartis c. b. A. M. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-388/2007; LAT CBS 2007 05 08 nutartis c. b. R. M. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-196/2007; LAT CBS 2007 02 19 M. B., O. D. B. v. N. J., Nr. 3K-3-51/2007; LAT CBS 2006 10 30 nutartis c. b. Z. J. v. J. B., Nr. 3K-3-540/2006.

teismų nustatytą neturtinės žalos dydį. Pavyzdžiui, LAT CBS 2006 06 12 nutartyje c. b. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V. v. P. D. nusprendė, jog „*ieškovo vertinimu nustatytas ir ieškiniu prašytas priteisti 40 000 litų neturtinės žalos dydis nėra pernelyg didelis ir <...> priteistą ieškovui neturtinės žalos atlyginimą padidinti iki 40 000 litų*“²³⁸. Mūsų nuomone, toks skirtingas vertinimas, formuojant LAT praktiką, yra ydingas: turi būti laikomasi bendrojo principo, kad LAT **negali nustatyti konkretaus neturtinės žalos dydžio, kadangi tai fakto klausimas**.

Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai yra nekvestionuojami. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi įvertinti visus teisės aktuose įtvirtintus kriterijus, jų tarpusavio santykį, atsižvelgiant į ginamos vertybės specifiką, tačiau „**įstatymu apibrėžti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai ne visada ir ne visi įvertinami, geriausiu atveju apsiribojama įstatymo numatytų neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų išvardijimu**“ (paryškinta mano – E. P.)²³⁹. Pavyzdžiui, LAT 2007 06 26 nutartyje c. b. A. M. v. R. D., UAB „Baltijos realizacijos centras“ pirmosios instancijos teismas priteisė ieškovui 60 000 litų neturtinės žalos, motyvuodamas tuo, jog „*teismas, atsižvelgdamas į sužalojimo pasekmes, patirtus dvasinius išgyvenimus, asmenines savybes, atsakovo R. D. turtinę padėtį bei eismo įvykio metu patirtus sužalojimus, taip pat teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus, priteisė ieškovui 60 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą*“²⁴⁰. Mūsų nuomone, tokia teismų praktika yra ydinga, kadangi **neaiški atskirų kriterijų įtaka neturtinės žalos dydžiui**, neaišku, kokią reikšmę turėjo atsakovo turtinė padėtis ir kt.

Principinė nuostata, jog vienodos aplinkybės turi būti vertinamos vienodai suponuoja prielaidą, kad teismai tą patį neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų analogiško pobūdžio bylose turi vertinti vienodai. Skirtingas traktavimas ypač akivaizdus, kalbant apie pažeidimo pasekmes. Paanalizuokime teismų praktiką sveikatos sužalojimo bylose. Esminis neturtinis žalos dydžio nustatymo kriterijus sužalojus sveikatą **yra sužalojimo pasekmės ir jų įtaka tolesniam nukentėjusiojo gyvenimui**²⁴¹. Akivaizdu, kad dėl sunkesnio sveikatos sutrikimo atsiradę padariniai turėtų būti kompensuojami didesne pinigų suma ir atvirkščiai, o panašaus sunkumo sužalojimai, įvertinus kitas bylos aplinkybes, turi būti vertinami panašiai. Pateiksime keletą teismų praktikos

²³⁸ LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., A. V., T. V., M. G., I. V., A. V.; Nr. 3K-3-394/2006. Kitos bylos, kuriose LAT pakeitė neturtinės žalos dydį: LAT CBS 2002 09 23 nutartis c. b. V. Z. V. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“, Nr. 3K-3-1044/2002; LAT CBS 2001 05 14 nutartis c. b. S. Č. v. Tauragės rajono meras, UAB „Tauragės kurjeris“, Nr. 3K-3-529/2001; LAT CBS 2005 03 16 nutartis c. b. A. D., P. E. D. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-152/2005; LAT CBS 2002 10 03 nutartis c. b. R. S. v. Vilniaus sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonija, Nr. 3K-3-897/2002.

²³⁹ S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija. 2005, t. 71(63). P. 12.

²⁴⁰ LAT CBS 2007 06 26 nutartis c. b. A. M. v. R. D., UAB „Baltijos realizacijos centras“, Nr. 3K-3-262/2007.

²⁴¹ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 04 13 nutartis c. b. M. Š. V. UAB, Nr. 2A-229/2007; Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 12 18 nutartis c. b. L. G. v. T. G., Nr. 2A-481/2006; Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 04 10 nutartis c. b. V. P. v. Mokykla, Nr. 2A-146/2006; LAT CBS 2004 10 04 nutartis c. b. A. M. ir V. K. v. Švenčionių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, LR Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-511/2004; LAT CBS 2005 04 18 nutartis c. b. L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005; LAT CBS 2007 01 02 nutartis c. b. R. L. v. A. J., UAB DK „Baltic Polis“, Nr. 3K-3-131/2007; LAT CBS 2003 03 26 nutartis c. b. N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003 ir kt.

pavyzdžių. Štai Lietuvos Apeliacinis teismas I. J. v. L. L. byloje²⁴² konstatavo, kad atsižvelgiant į tai, kad dėl autoįvykio ieškovei padarytas sunkus kūno ir sveikatos sužalojimas, ji buvo ilgai gydoma, patyrė ir patiria fizinius skausmus, neteko 60 % darbingumo, negali visaverčiai gyventi, teisingas ir protingas neturtinės žalos, padarytos ieškovei, dydis – 25 000 litų. Kitoje byloje N. Chmelevskienė v. UAB „Club & Company“²⁴³ ieškovė dėl nelaimingo atsitikimo darbe neteko 60 % darbingumo, jai buvo atliktos trys operacijos, ilga reabilitacija, dėl ko ji patyrė tiek fizinių, tiek dvasinių kančių. Teismas ieškovės patirtą neturtinę žalą įvertino 15 000 litų, t.y. ženkliai mažesne suma, nors sužalojimo pasekmės iš esmės panašios. Be abejo, negalime suabsoliutinti šio nevienodumo, kadangi kiekvienu atveju yra svarbios individualios tiek nukentėjusiųjų, tiek įvykio aplinkybės. Tačiau toks nevienodas vertinimas iliustruoja šio instituto problematiškumą, kadangi sunku daryti apibendrinimus, praktiškai neįmanoma tiksliai numatyti būsimo teismo sprendimo. Vis dėlto, mūsų nuomone, įvertinus tai, kad pažeidimo pasekmės yra svarbiausias kriterijus šios kategorijos bylose, kitos aplinkybės neturėtų taip ženkliai mažinti neturtinės žalos dydžio. Teismų praktikos nevienodumą ir skirtingą panašių aplinkybių traktavimą iliustruoja kita Lietuvos Apeliacinio teismo byla M. V. v. VĮ „Vilniaus universiteto būstas“²⁴⁴, kurioje teismas konstatavo, kad asmens, kuris būdamas neblaivus įkrito į prie pastato sienos buvusią neuždengtą duobę ir sunkiai susižalojo, patirta neturtinė žala sudaro 50 000 litų (dėl ieškovo neblaivumo suma sumažinta iki 15 000 litų, t.y. identiškos sumos kaip anksčiau minėtose bylose). Atkreiptinas dėmesys, kad šio sužalojimo aplinkybės gerokai skiriasi nuo aukščiau minėtų bylų pasekmių (nėra aiškios šio sužalojimo pasekmės bei įtaka tolimesnei sveikatos būklei, byloje **nėra duomenų**, jog būtų nustatyta invalidumo grupė, konstatuotas ilgalaikis darbingumo praradimas ar negalia) bei paties ieškovo „indėliu“ į žalos kilimą. Apibendrinus pateiktus bylų pavyzdžius, matome, jog **panašūs sveikatos sutrikimai yra įvertinami nevienodomis pinigų sumomis, o kartais net lengvesnio pobūdžio sveikatos sutrikimai – didesnėmis**. Akivaizdu, jog tokia situacija „iškreipia“ neturtinės žalos dydžio nustatymo institutą, negarantuoja nukentėjusiųjų lygiateisiškumo. „Vis dėlto nuoseklesnio ir aiškesnio neturtinės žalos dydžio įvertinimo būtent viena, o ne kita suma yra pasigendama: <...> neturtinės žalos atlyginimo ribos, esant iš pirmo žvilgsnio panašioms pagal pobūdį į minėtus sužalojimus sveikatos sutrikimams, viršijo ir šimtus tūkstančių litų“²⁴⁵.

Nevienareikšmiškas pasekmių vertinimas yra akivaizdus kitų kategorijų bylose. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad „*gyvybės netekusio asmens artimiesiems gali būti padaryta*

²⁴² Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 05 18 nutartis c. b. I. J. v. L. L., Nr. 2A-168/2007.

²⁴³ LAT CBS 2003 11 15 nutartis c. b. N. Chmelevskienė v. UAB „Club & Company“, Nr. 3K-3-1049/2003.

²⁴⁴ Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 07 31 nutartis c. b. M. V. v. VĮ „Vilniaus universiteto būstas“, Nr. 2A-352/2007.

²⁴⁵ R. Volodko. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika// Teisė. 2007, Nr. 63. P. 122.

*rimta neturtinė žala, didžiulis neigiamas poveikis*²⁴⁶. Šis teiginys suponuoja prielaidą, kad vien tik šis faktas leidžia „tikėtis“ didelės kompensacijos. Tačiau teismų praktika paneigia tokią galimybę. Neblaivaus darbuotojo žūtis nelaimingo atsitikimo metu darbo vietoje, pažeidus darbo saugos norminius aktus teismų praktikoje yra vertinamas kaip didelis neatsargumas, sudarantis pagrindą mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 07 05 nutartyje c. b. N. R. v. UAB „Agrobiznis“²⁴⁷ dėl šios priežasties teismas sumažino atlygintinos neturtinės žalos dydį nuo 50 000 litų iki 20 000 litų. Panašiai darbuotojo neblaivumas buvo įvertintas kitoje byloje²⁴⁸, sumažinant neturtinės žalos dydį iki 15 000 litų. Šių bylų kontekste išsiskiria Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 06 27 nutartis c. b. H. Z., D. R. v. UAB „Romelina“²⁴⁹. Šioje byloje žuvusiojo senyvo amžiaus motinai buvo priteista 120 000 litų neturtinės žalos atlyginimo, tačiau sūnui, įvertinus jo jauną ir darbingą amžių, neturtinės žalos dydis buvo sumažintas iki 20 000 litų. Mūsų nuomone, ši suma yra neadekvati patirtoms dvasinėms kančioms mirus tėvui, kuomet nebuvo žuvusiojo didelio neatsargumo, dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo kaltas darbdavys. Tokia nedidelė suma prieštarauja teiginiui, kad esminiu neturtinės žalos atlyginimo kriterijumi, sužalojus sveikatą arba atėmus gyvybę, yra dėl to atsiradusios pasekmės ir patirti arba patiriami dvasiniai išgyvenimai²⁵⁰. Mūsų nuomone, ši Lietuvos Apeliacinio teismo nutartis prieštarauja LAT formuojamai praktikai šios kategorijos bylose.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas mintis, negalime ignoruoti fakto, kad reikšmingą įtaką tokiems priteisiamų neturtinės žalos dydžių skirtumams gali turėti **ieškinio suma**, t. y. paties ieškovo ieškinyje nustatyta neturtinės žalos dydžio suma. Akivaizdu, jog teismo galimybę priteisti teisingo ir pagrįsto dydžio kompensaciją riboja ieškovo pozicija, kurios teismas negali peržengti. Aukščiau nagrinėtose bylose ieškovai buvo gana didelėmis sumomis įsivertinę patirtą neturtinę žalą (80 000 litų, 200 000 litų). Minėtose bylose ieškovui, įvertinusiame savo praradimus didžiausia suma, didžiausia kompensacija jam buvo priteista. Šių bylų kontekste išsiskiria kita LAT 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V.²⁵¹, kurioje ieškovas patirtą neturtinę žalą įvertino santykinai nedidele suma, t. y. 40 000 litų. Pirmosios instancijos teismas nustatė neturtinės žalos atlyginimo dydį – 15 000 litų, atsižvelgęs į tai, kad ieškovui buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas, smarkiai sužalota galva, jis iškentė dvi operacijas (dar kelios laukia ateityje), tapo trečios grupės invalidas, dėl ašarojančios akies neteko galimybės vairuoti automobilį ir kt. Neabejotinai, tai nepagrįstai maža suma, palyginti su ta, kurią teismas priteisė ieškovui, įvykio metu

²⁴⁶ Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 11 07 nutartis c. b. B. R., A. R. v. M. K., AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 2A-323/2006.

²⁴⁷ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 07 05 nutartis c. b. N. R. v. UAB „Agrobiznis“, Nr. 2A-370/2007.

²⁴⁸ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 10 30 nutartis c. b. G. G. v. UAB „Rietavo veterinarijos sanitarija“, Nr. 2A-355/2006.

²⁴⁹ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 06 27 nutartis c. b. H. Z., D. R. v. UAB „Romelina“, Nr. 2A-299/2006.

²⁵⁰ Žr. LAT CBS. 2003 03 26 nutartis c. b. N. Žungailienė v. Specialiosios paskirties UAB „Vilniaus troleibusiai“, Nr. 3K-3-371/2003; LAT CBS 2004 10 04 nutartis c. b. A. M., V. K. v. Švenčionių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, Nr. 3K-3-511/2004; LAT CBS 2005 04 18 nutartis c. b. L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VŠĮ Marijampolės ligoninė, Nr. 3K-7-255/2005.

²⁵¹ Žr. LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V., Nr. 3K-3-394/2006.

buvusiam neblaiviam. Todėl visiškai pagrįstai LAT pakeitė²⁵² ankstesnius teismų sprendimus šioje byloje **ir ieškovo patirtą neturtinę žalą įvertino jo nustatyta ieškinio suma**, t.y. 40 000 litų. Galima situacija, kad jei ieškovas būtų nurodęs didesnę ieškinio sumą, kompensacijos už neturtinę žalą dydis būtų didesnis. Mūsų nuomone, ieškovo nustatyta ieškinio suma **neturi turėti tokios reikšmingos įtakos teismui neturtinės žalos dydžio nustatymo procese**. L. Meškauskaitė pateikia gana kategorišką poziciją, kad „ieškovas neturėtų būti verčiamas, kaip yra šiuo metu teismų praktikoje, konkrečiai įvardinti ieškinio sumą, t. y. neturtinės žalos sumą, kurią prašo priteisti, palikdamas tai **teismo nuožiūrai**“²⁵³.

LR CK 6. 250 str. nustato, kad neturtinė žala yra <...> *teismo įvertinti pinigais, teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį <...>. Įvertinus šias LR CK normas akivaizdu, kad pagrindinis vaidmuo neturtinės žalos dydžio nustatymo procese tenka teismui*. Ši teiginį pagrindžia pažangi LAT pozicija 2007 04 18 nutartyje c. b. A. L. v. Kanados UAB „Pajūrio mediena“: „*nukentėjusiojo ar kreditoriaus prašomas priteisti kaip neturtinė žala nuostolių dydis negali būti vertinamas kaip nustatytas, nes šio nustatymas yra teisingos kompensacijos principo įgyvendinimas ir yra priskirtas teisingumą vykdančiam subjektui – teismui. Neįsiteisėjusiu teismo sprendimu parinktas neturtinės žalos dydis taip pat negali būti vertinamas kaip nustatytas neturtinės žalos dydis, kuris, peržiūrint apskustą apeliacinę tvarką neįsiteisėjusį teismo sprendimą, būtų mažinamas taikant CK 6.282 straipsnį*“²⁵⁴. Teisėjas kiekvienu atveju turi įvertinti LR CK 6. 250 str. 2. d. įtvirtintus kriterijus, jų pagrindu nustatyti neturtinės žalos dydį ir tik tuomet vertinti jo mažinimo galimybes remiantis LR CK 6. 282 str. Tačiau teismai dažniausiai elgiasi kitaip, t.y. vertina neturtinės žalos dydžio mažinimo galimybes nuo ieškovo nustatytos neturtinės žalos dydžio sumos, net **nebandydami savarankiškai, atsižvelgiant į LR CK nustatytus kriterijus, įvertinti neturtinius praradimus, nurodant konkrečią sumą ir ją vėliau mažinant arba ne**. Pateiksime kelis tokio nevienareikšmiško vertinimo pavyzdžius. Štai Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 08 31 nutartyje S. B. v. UAB „Šalmesta“ nurodė, jog „**ieškovo prašomos** (paryškinta mano – E. P.) atlyginti neturtinės žalos dydis taptų nepakeliama finansine našta atsakovui bei pas atsakovą dirbantiems asmenims“²⁵⁵, todėl **neturtinės žalos atlyginimo dydį teismas sumažino iki 90 000 Lt.** Ši praktika, kuomet teismai „mažina“ ieškovo nurodyta ieškinio sumą, o ne nustato tikrąjį neturtinės žalos dydį yra labai dažnai taikoma²⁵⁶, tačiau, mūsų nuomone, jos reikėtų atsisakyti ir vadovautis aukščiau minėta LAT pozicija, formuojant vienodą teismų praktiką. Sveikintina, jog Lietuvos Apeliacinis teismas 2006 11 20 byloje D. Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ pažymėjo, jog

²⁵² Šiuo atveju vertiname tik žalos dydį, bet ne LAT teisę jį pakeisti.

²⁵³ L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 246.

²⁵⁴ LAT CBS 2007 04 18 nutartis c. b. A. L. v. Kanados UAB „Pajūrio mediena“, Nr. 3K-3-157/2007.

²⁵⁵ Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 08 31 nutartis c. b. S. B. v. UAB „Šalmesta“, Nr. 2A-376/2007.

²⁵⁶ Žr. Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 04 25 nutartis c. b. O. A. v. VŠĮ „Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 2A-159/2007; Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 03 13 nutartis c. b. I. T. v. UAB „Raminora“, Nr. 2A-198/2007.

„įstatyme nustatytas terminas „mažinti“ žalos dydį yra skirtas apskritai jo įvertinimui, visų aplinkybių kontekste, o ne lyginant su pareikštu ieškiniu, kurio dydis taip pat neribojamas ir dažnai nebūna siejamas su kitomis aplinkybėmis“²⁵⁷. Šių aplinkybių kontekste abejotinas šis Lietuvos Apeliacinio teismo argumentas: „tik ieškovai gali įvertinti jiems ir jų vaikams padarytą žalą ir jos įtaką ateityje, todėl teismas nusprendė, kad ieškovų reikalavimai pagrįsti, atitinka realias neturtinės žalos padarymo ieškovams aplinkybes bei dydį, todėl pilnai patenkino ieškinį“²⁵⁸. Akivaizdus šio teiginio prieštaravimas LR CK 6. 250 str.

Dėl aukščiau minėtų priežasčių ieškinio suma neturi būti svarbi teismui, nustatant neturtinės žalos dydį. Tokiu būdu abejotina teismų praktikoje susiklosčiusi pozicija, kuomet ieškiniai dėl neturtinės žalos atlyginimo yra apmokestinami taip pat kaip turtinio pobūdžio ieškiniai (LR CPK 85 str., 80 str.). Įvertinus neturtinės žalos specifiką, netikslinga juos laikyti turtiniais ieškiniiais. Siūlytume, nustatant žyminio mokesčio dydį, remtis LR CPK 80 str. 1 d. 2 p., t.y. taikyti fiksuotą 100 litų žyminio mokesčio dydį.

Jau nagrinėjome nevienodą sužalojimo pasekmių vertinimą teismų praktikoje, kitas būtinas aptarti kriterijus – žalą padariusios asmens **kaltė**, kurios nustatymas priklauso nuo pažeidžiamos vertybės ir pažeidimo pobūdžio. Žalą padariusio asmens kaltės nustatymas gali būti vertinamas dvejopai: padidinti arba sumažinti neturtinę žalą. LAT 2006 06 12 nutartyje c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V. konstatavo, kad „jei neturtinė žala padaryta dėl asmens sveikatos, kaip vienos iš labiausiai teisės ginamos vertybės, sužalojimo, o kaltė dėl sveikatos sužalojimo išreikšta tyčiniaiais smurtiniais brutaliais veiksmais, tai šie neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai yra esminiai ir nelaikytini lygiaverčiais su kitais, tokiais kaip kartu padarytos turtinės žalos dydis ir jos atlyginimo aplinkybės, žalą padariusio asmens turtinę padėtį ar kiti“²⁵⁹. Būtent įvertinęs tyčinius atsakovo veiksmus, LAT šioje byloje padidino neturtinės žalos dydį keturis kartus. Vertinant kaltės kriterijų būtina pabrėžti jo specifiką sveikatos sužalojimo byloje. Jei žala sveikatai yra siejama su netinkama medicinos paslaugas teikiančių asmenų veikla, tuomet turi būti taikomi aukštesni elgesio reikalavimai, maksimalus atidumo bei rūpestingumo laipsnis. Jau vien ši aplinkybė negali leisti ženkliai mažinti neturtinės žalos dydžio, remiantis, pavyzdžiui, atsakovo (gydymo įstaigos) turtine padėtimi.

Kai kurių kriterijų vertinimas kelia pagrįstą abejonių dėl kompleksinio neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų vertinimo, ypač kalbant apie **atsakovo turtinę padėtį**. Atsižvelgiant į aplinkybę, kad „asmens sveikata yra viena iš svarbiausių, nesunkiai pažeidžiamų, ne visada

²⁵⁷ Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 11 20 nutartis c. b. D. Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 2A-387/2006.

²⁵⁸ Lietuvos Apeliacinio teismo 2004 11 30 nutartis c. b. V. Z., G. Z., L. Z., M. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 2A-394/2004.

²⁵⁹ LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V., Nr. 3K-3-394/2006.

atkuriamų ar neįmanomų atkurti vertybių, todėl turi būti itin saugoma. Priteisiant neturtinę žalą tai gali būti padaroma nustatant teisingą neturtinės žalos dydį, atsižvelgiant vien į šią pažeistą vertybę²⁶⁰. Vertinant LAT poziciją, **akivaizdu, kad sveikatos sužalojimo atveju svarbu pats sveikatos sužalojimo faktas, pasekmės, o toks kriterijus kaip atsakovo turtinė padėtis negali būti laikomas esminiu kriterijumi ir ženkliai mažinti nustatytą neturtinės žalos dydį.** Štai jau minėtoje LAT CBS 2003 03 26 nutartyje c. b. N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusiai“²⁶¹ dėl atsakovo sunkios turtinės padėties net penkis kartus buvo sumažintas neturtinės žalos atlyginimo dydis. „Remiantis Lietuvos teismų praktika, pažymėtina, kad teismai gana plačiai vadovaujasi atsakovo turtine padėtimi kaip argumentu, pateisinančiu neturtinės žalos dydžio poslinkį į vieną ar kitą pusę, nors ne visada tinkamai, nes dažnai yra pamirštama atsižvelgti į kitas bylos aplinkybes, turtinei padėčiai nepagrįstai suteikiamas lemiamas vaidmuo nustatant neturtinės žalos dydį, ignoruojant teisingumo, protingumo reikalavimus“²⁶². **Atsakovo turtinės padėties kriterijus turi būti taikomas labai atsargiai, tik išsamiai išanalizavus konkrečios bylos aplinkybes, jei šios gali pateisinti šio, iš dalies diskriminacinio, kriterijaus taikymą.** Būtent dėl šios priežasties, pabrėždamas kompleksinio kriterijų vertinimo svarbą, LAT pakeitė apeliacinio teismo nutartį, pervertinusio atsakovo turtinės padėties reikšmę ir nesugebėjusio pasiekti proporcingo visų kriterijų reikšmės vertinimo. Kita, būtina paminėti byla, yra L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“²⁶³, dar kartą patvirtinusi atsakovo turtinės padėties įvertinimo sudėtingumą. Šioje byloje ieškovai prašė priteisti iš atsakovo 1 000 000 litų neturtinės žalos, nes ieškovės pagimdė dvynukais dėl medikų kaltės buvo nudeginti ir dėl to patyrė sunkių kūno sužalojimų, jiems buvo atliktos odos persodinimo operacijos, tėvai išgyveno didelius psichinius sukrėtimus, tėvas patyrė fizinį skausmą, nes buvo odos donoras ir t. t. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino visa apimtimi, tačiau apeliacinės instancijos teismas neturtinės žalos dydį sumažino perpus, atsižvelgdamas iš esmės tik į atsakovo turtinę padėtį. Lietuvos Apeliacinis teismas konstatavo, kad atsakovas VŠĮ „Marijampolės ligoninė“ yra ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas tenkinti viešuosius interesus vykdant sveikatingumo įgyvendinimo veiklą, tai pelno nesiekianti, iš biudžeto bei privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšų finansuojama įstaiga. Mūsų nuomone, tokia apeliacinės instancijos teismo pozicija yra nepagrįsta, atsižvelgiant į itin skaudžias sužalojimo pasekmes, į tai, kad dėl šio įvykio kalti medikai, įvertinus itin jauną ieškovų amžių, kad sužalojimo pasekmes jie jaus visą likusį gyvenimą ir t.t. Abejotina tokio kriterijaus kaip visuomenės pragyvenimo lygis reikšmė bei tai, kad didžioji dalis gyventojų negalėtų užsidirbti milijono per visą

²⁶⁰ LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V., Nr. 3K-3-394/2006.

²⁶¹ Žr. LAT CBS 2003 03 26 nutartis c. b. N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusiai“, Nr. 3K-3-371/2003.

²⁶² R. Volodko. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika// Teisė. 2007, Nr. 63. P. 125.

²⁶³ LAT CBS 2005 04 18 nutartis c. b. M. Z., L. Z., V. Z., G. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005.

savo gyvenimą. Mūsų nuomone, toks kriterijus yra netinkamas sveikatos sužalojimo byloje, lyginant galimybę užsidirbti su neturtinės žalos atlyginimu.

LAT nutartyje 2004 10 04 c. b. A. Mileris, V. Kilipienė v. VŠĮ „Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras“²⁶⁴ pabrėžė, kad žalą padaręs juridinis asmuo yra įmonė, finansuojama iš valstybės biudžeto, todėl netgi atsižvelgiant į jos turtinę padėtį (turimos skolos), negali būti pagrindas žymiai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. O aukščiau minėtoje byloje teismai sumažino neturtinės žalos dydį perpus dėl atsakovo - gydymo įstaigos - turtinės padėties. Tokia LAT pozicija diskutuotina, atsižvelgiant į suformuluotą teisės aiškinimo taisyklę 2007 06 18 nutartyje c. b. E. J. v. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas, „atsakovo teisinis statusas sprendžiant žalos atlyginimo klausimą nėra svarbus, nes tiek materialinėse, tiek proceso teisės normose įtvirtintas teisinių santykių subjektų lygiateisiškumo principas“²⁶⁵. Be to, teismai nevienareikšmiškai traktuoja atvejus, kuomet atsakovas yra pelno siekiantis juridinis asmuo. Lietuvos Apeliacinis teismas 2007 04 13 nutartyje c. b. M. Š. v. UAB²⁶⁶ pabrėžė, kad teismas, priteisdamas ieškovui neturtinę žalą, pagrįstai neatsižvelgė į atsakovo turtinę padėtį, kadangi atsakovas yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė. Tačiau kitoje byloje neturtinės žalos dydis buvo sumažintas, atsižvelgiant į atsakovo uždarosios akcinės bendrovės turtinę padėtį (nedetalizuojant konkrečių prastos turtinės padėties aspektų)²⁶⁷. Kita prieštaringa šiuo atžvilgiu yra LAT 2004 06 07 nutartis c. b. A. Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“²⁶⁸, kurioje ieškovas patyrė nelaimingą atsitikimą darbe, neteko didelės dalies darbingumo, kentė didelius skausmus. Tačiau neturtinės žalos dydis, įvertinus atsakovo turtinę padėtį, buvo nustatytas 10 000 litų. Lygindami šią sumą su minėtomis aptariant sužalojimo pasekmių įtaką, negalime nesuabejoti šios sumos teisingumu ir pagrįstumu, kuomet sveikatos sužalojimo mastas ir padariniai yra panašūs, o atsakovas nėra viešąjį interesą tenkinantis asmuo. Taip pat nevienareikšmiškai vertinamas faktas, kad atsakovas yra bedarbis: vienoje byloje²⁶⁹ tai sudaro pagrindą mažinti neturtinės žalos dydį, kitose²⁷⁰ - ne. Mūsų nuomone, turtinės padėties kriterijus turi būti vienareikšmiškai vertinamas teismų praktikoje, taikomas tik išimtiniais atvejais: jei pažeidėjas fizinis asmuo tik tada, jei, atlyginęs neturtinę žalą, jis negalėtų patenkinti būtinausių poreikių (maisto, būsto ir pan.), jei pažeidėjas juridinis asmuo būtina įvertinti finansinę padėtį, statusą (bankrutuojanti įmonė, viešoji įstaiga) ir atsižvelgti į pažeidimo pobūdį.

²⁶⁴ Žr. LAT CBS 2004 10 04 nutartis c.b. A. Mileris, V. Kilipienė v. VŠĮ „Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 3K-3-511/2004; Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 04 10 nutartis c. b. V. P. v. Mokykla, Nr. 2A-146/2006.

²⁶⁵ LAT CBS 2007 06 18 nutartis c.b. E. J. v. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas, Nr. 3K-3-337/2007.

²⁶⁶ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 04 13 nutartis c. b. M. S. v. UAB, Nr. 2A-229/2007.

²⁶⁷ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 08 31 nutartis c. b. S. B. v. UAB „Šalmesta“, Nr. 2A-376/2007. Taip pat žr. LAT CBS 2007 06 29 nutartis c. b. D. Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-3-298/2007; LAT CBS 2007 06 22 nutartis c. b. K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, Nr. 3K-3-261/2007.

²⁶⁸ Žr. LAT CBS 2004 06 07 nutartis c. b. A. Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-358/2004.

²⁶⁹ Žr. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 03 27 nutartis c. b. A. Š. v. V. Č. Ir UAB „Nordena“, Nr. 2A-217/2007.

²⁷⁰ Žr. LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V., Nr. 3K-3-394/2006.

Kitas, būtinas paminėti, probleminis neturtinės žalos dydžio nustatymo aspektas yra susijęs su „atsargiu atsakovo turtinės padėties vertinimu“ sveikatos sužalojimo bylose, „kuris jau pats savaime suformuluoja vieną esminę problemą: **kaip aiškinti tokią vertinamąją kategoriją – „atsargus“** (paryškinta mano – E. P.) atlygintinos neturtinės žalos dydžio mažinimas, ką reiškia mažinti nežymiai“²⁷¹. LAT nutartyje N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusiai“ konstatavo, kad „UAB „Vilniaus troleibusiai“ yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė, todėl jos turtinė padėtis (turimos skolos), teisėjų kolegijos nuomone, negali būti pagrindas žymiai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį“²⁷². Atsižvelgiant į kiekvienos situacijos individualumą ir unikalumą, neišmanoma pateikti universalaus modelio, kurį būtų galima pritaikyti kiekvienam atvejui, todėl akivaizdu, kad nevienareikšmiško vertinimo tikimybė teismų praktikoje ir toliau išlieka aktuali.

LR CK 6. 250 str. numato, kad nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas atsižvelgia į **teisingumo, protingumo bei sąžiningumo kriterijus**²⁷³. Šie teisės principai yra labai dažnai taikomi, nustatant neturtinės žalos dydį. Tiesa, jų taikymas nėra paaiškinimas, apsiribojama lakonišku teiginiu, jog *ieškovui priteistinos neturtinės žalos dydis atitinka teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus*. Tačiau šiais kriterijais teismai neturėtų remtis kiekvienoje byloje, taip lyg ir sumenkindami jų reikšmę, nepagrįsdami kuo pasireiškė šių principų taikymas konkrečiu atveju. Kaip teisingai pastebėjo LAT 2004 10 04 nutartyje c. b. A. Mileris, V. Kilipienė v. VŠĮ „Šiaulių pirminės sveikatos priežiūros centras“, „egzistuojant suformuotai praktikai vertinant medicinos įstaigos darbuotojų kaltę, nustatant neturtinės žalos dydį ryšium su asmens pergyvenimais dėl artimųjų netekties, CK 1.5 str. principinės nuostatos neturėtų būti taikomos be svarbaus pagrindo“²⁷⁴. Svarbu pažymėti, kad šie principai atlieka keturias funkcijas: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo ir kolizijų šalinimo²⁷⁵. „Šie trys principai leidžia susiaurinti arba apskritai panaikinti teisės normos taikymo galimybę, jeigu jos taikymas sukeltų aiškiai neteisingą, neprotingą ir nesąžiningą rezultatą“²⁷⁶. Remiantis šiuo požiūriu, manytina, jog teismai neturėtų teismų sprendimuose naudoti tokių formuluočių, nesant išskirtinių aplinkybių: „teismas atsižvelgdamas į teisminę praktiką, turtinę atsakovo padėtį <...> bei vadovaudamasi teisingumo, sąžiningumo, protingumo kriterijais, įtvirtintais CK 6.250 straipsnyje, konstatavo, jog ieškovui padaryta neturtinė žala vertintina 290 000 litų“²⁷⁷.

LR CK 6.250 str. 2 d. numatyta, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, įvertina „kitas reikšmingas bylos aplinkybes“. Mūsų nuomone, kai kurių tokių aplinkybių taikymas kelia

²⁷¹ R. Volodko. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika.// Teisė. 2007, Nr. 63. P. 119.

²⁷² LAT CBS 2003 03 26 nutartis c. b. N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusiai“, Nr. 3K-3-371/2003.

²⁷³ Šiame magistro baigiamajame darbe neanalizuosime šių kriterijų sampratos, turinio, galimo interpretavimo. Tai atskiros tyrimo dalys.

²⁷⁴ LAT CBS 2004 10 04 nutartis c.b. A. Mileris, v. Kilipienė, Nr. 3K-3-511/2004.

²⁷⁵ Žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos./ V. Mikelėnas.- Vilnius: Justitia, 2001. P. 78.

²⁷⁶ Ten pat.

²⁷⁷ Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 11 20 nutartis c.b. D. Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 2A-387/2006.

pagrįstų abejonių, paneigia neturtinės žalos atlyginimo paskirtį. LAT 1999 04 19 nutartyje c. b. I. S. v. UAB „Lietuvos rytas“²⁷⁸ sumažino ieškovei, antros grupės invalidei, kuriai amputuota koja nuo klubo, atlygintinos neturtinės žalos dydį už be jos sutikimo išspausdintą laikraštyje didelę nuotrauką, kur ji tik su maudymosi kostiumėliu. LAT konstatavo, kad vertinant išgyvenimus pinigine išraiška, būtina atsižvelgti į nuotraukos publikavimo būdą, formą, analizuojant visą reportažo tekstą. Kadangi minėtoje publikacijoje atsispindi autoriaus mintys apie neįgaliųjų, stiprios dvasios žmonių bendravimą, keliamos problemos, kaip palengvinti jų gyvenimą visuomenėje, o tai rodo, kad šiuo straipsniu buvo siekiama kilnių tikslų, todėl tikslinga neturtinės žalos dydį sumažinti dvigubai, t.y. iki 5 000 litų. Vis dėlto, tokia kategoriška pozicija kelia abejonių, kadangi ieškovei dvasinių kančių sukėlė jau **pats publikavimo faktas ir nuotraukos pobūdis**, todėl informacijos rengėjo tikslai neturėtų būti šiuo atveju tokiu reikšmingu kriterijumi, mažinant atlygintinos neturtinės žalos dydį. Kitoje LAT 2003 02 19 nutartyje c. b. J. Jakštas, J. Juškaitis, R. Girkontaitė ir kt. v. UAB „Mūsų gairės“²⁷⁹ sumažino atlygintinos neturtinės žalos dydį, kadangi kūrinys yra nepriimtinas mūsų dabarties visuomenės normoms, todėl tokio autoriaus neturtinių teisių gynimui negali būti taikomi tokie pat neturtinės žalos atlyginimo standartai bei kriterijai, kaip kitiems kūriniams. Mūsų nuomone, turėtų būti vertintinas jau pats autorių teisių pažeidimo faktas, nemažinant neturtinės žalos dydžio remiantis kūrinio vertingumu laikmečio požiūriu.

²⁷⁸ LAT CBS 1999 04 19 nutartis c. b. I. S. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-83/1999.

²⁷⁹ LAT CBS 2003 02 19 nutartis c. b. J. Jakštas, J. Juškaitis, R. Girkontaitė ir kt. v. UAB „Mūsų gairės“, Nr. 3K-3-273/2003.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Mūsų nuomone, tyrimo eigoje **nepasitvirtino pirmoji hipotezė**, kadangi nors *restitutio in integrum* principas taikomas nepriklausomai nuo atlygintinos žalos rūšies, tačiau dėl neturtinės žalos specifikos (ypač dėl dydžio apskaičiavimo sudėtingumo) visiško nuostolių atlyginimo principas, atlyginant neturtinę žalą, pasižymi tam tikrais ypatumais ir negali būti taikomas visa apimtimi. Iškelti magistro baigiamojo darbo tikslai ir uždaviniai yra pasiekti, tai patvirtina gautos išvados:

1. Sąvoka „neturtinė žala“ atspindi du aspektus: tam tikrus neturtinius nuostolius ir turtinę šių nuostolių kompensaciją. Nors žala padaroma vertybėms, kurios neturi piniginės išraiškos, tačiau civilinė teisė jas gina turiniais būdais. Šis prieštaravimas padeda atskleisti prigimtinių neturtinės žalos atlyginimo instituto problematiškumą.
2. Neturtinės žalos dydžio nustatymo problema atsirado tuomet, kuomet buvo atribotos bausmė, kaip baudžiamosios atsakomybės forma, ir kompensacija, kaip civilinės atsakomybės forma. Kol atsakomybė už neturtinę žalą pasireiškė baudos taikymu, tol neturtinės žalos dydžio klausimas nebuvo aktualus.
3. Neturtinė žala turi būti atlyginama, vadovaujantis *restitutio in integrum* principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, kadangi neturtinė žala nėra tokia akivaizdi ir apčiuopama kaip turtinė.
4. Būtina pažymėti, kad civilinės atsakomybės prigimtis, atsižvelgiant į kompensacinę šio instituto paskirtį, kiekvienu atveju turi lemti neturtinės žalos dydį, t.y. teisingo dydžio kompensaciją nukentėjusiajam, bet ne baudą pažeidėjui. Dėl šios priežasties diskutuoti tokie neturtinės žalos atlyginimo tikslai, kaip atlyginimo (nukentėjusiojo patenkinimo), nubaudimo bei prevencijos, kurie prieštarautų visiško žalos atlyginimo principui bei lemtų nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą.
5. Atlyginant neturtinę žalą, nesiekama nustatyti pažeistų neturtinių vertybių rinkos vertės (toks įvertinimas būtų laikomas amoraliau), bet piniginės kompensacijos už patirtus neturtinius praradimus dydį. Kadangi nėra jokio kito substituto, kurio pagalba aukai būtų galima kompensuoti patirtą neturtinę žalą, todėl šiuolaikinės teisės sistemos pripažįsta neturtinės žalos įvertinimą pinigais ne dėl jų bendro panaudojimo, bet dėl jų reikšmės mūsų kultūroje ir dėl svarbos, kurią mes jiems suteikiame.
6. LR CK 6. 250 str. 1 d. numato, kad *įvertinti neturtinės žalos dydį pinigais yra teismo prerogatyva*. LR CK nurodo tik orientacinius žalos dydžio nustatymo kriterijus, bet nedetalizuoja jų įtakos, neaišku, kaip teisėjui vertinti tokias kategorijas kaip „fizinis skausmas“, „dvasiniai išgyvenimai“ ir pan., kurios akivaizdžiai reikalauja platesnio nei tik teisės normų

vertinimo. Dėl šios priežasties neturtinės žalos dydžio nustatymas turėtų remtis medicininio – teisiniu įvertinimu, kuomet teisėjas, įvertinęs visas bylos aplinkybes ir, jei būtina, medicinos ekspertizės išvadas, nustato neturtinės žalos dydį. Neturtinės žalos specifika pateisina platesnes teisėjo diskrecijos ribas, garantuojant kiekvienam nukentėjusiajam teisingo dydžio kompensaciją, įvertinus konkrečias bylos aplinkybes.

7. Nagrinėjamo instituto problematiką atskleidžia tai, kad teisės doktrinoje, teismų praktikoje yra pateikta daug metodų, rekomendacijų, skirtų tobulinti neturtinės žalos atlyginimo institutą, tačiau nei vienas jų nėra be trūkumų. Standartinės (tarifinės) lentelės palengvina teisėjų darbą, nustatant neturtinės žalos dydį, užtikrina vienodumą, nuoseklumą, sąžiningumą, tačiau tikslus tarifinėse lentelėse nustatytas žalos dydis sukelia aliuzijas apie kaltininko **nubaudimą**, standartizuotas tarifas iki minimumo **sumažina šalių vaidmenį** procese, galimybę **individualizuoti** kompensacijos dydį, taip pat reikalauja **aktyvių įstatymo leidėjo ar teismo veiksmų**, peržiūrint tarifus dėl pasikeitusių visuomenės gyvenimo ir ekonominių sąlygų. Pernelyg formalizuotas (formulė) neturtinės žalos dydžio nustatymo metodas nėra tinkamas nukentėjusiojo asmens teisių garantas, kadangi **aukos individualių savybių įvertinimas** tokiu atveju yra **minimalus**, tačiau šios savybės yra itin reikšmingos, nustatant neturtinės žalos dydį, be to, diskutuoti formulėse taikomi kintamieji, jų praktinio pritaikymo galimybė. Dėl šių priežasčių nesiūlome šio metodo taikyti Lietuvoje.

8. Neturtinės žalos dydis turi būti nustatomas, atsižvelgiant į „vidutinio protingo asmens“ koncepciją bei įvertinant asmens individualumą, t. y. **nukentėjusiojo nepanašumą į kitus**. Neturtinės žalos dydžiui svarbūs tokie veiksniai, kaip lytis, amžius, socialinė padėtis, kultūra, pilietybė, socialinis vaidmuo, psichologinė būseną ir pan. Kiekvienu konkrečiu atveju skirtingos nukentėjusiojo asmens savybės gali turėti įtakos neturtinės žalos dydžiui.

9. Teisė į teisingą kompensaciją paneigia galimybę nustatyti maksimalias neturtinės žalos dydžio sumas. Toks limitas **apriboja sunkiausių** neturtinių vertybių pažeidimų **atlygintinų kompensacijų dydžius** ir, jei jis nėra pakankamai didelis, atlygintinos sumos sunkių ir ne tokių sunkių pažeidimų atveju yra labai panašios, todėl negali atskleisti patirtų pažeidimų **pobūdžio**, neatspindi **individualių** nukentėjusiojo asmens savybių, varžo teismą, neleidžia, atsižvelgiant į įvykio aplinkybes, nustatyti teisingos ir pagrįstos kompensacijos. Šiame kontekste diskutuotina LR CK 6. 754 str. 5 d., kuri riboja neturtinės žalos dydį triguba kelionės kaina. Siūlytume įstatymų leidėjui tokio pobūdžio nuostatų atsisakyti.

10. Įstatymų leidėjas nustato kriterijus – orientyrus, kurie turėtų garantuoti teisingą, pagrįstą, sąžiningą kompensaciją už neturtinių vertybių pažeidimus. Neturtinės žalos dydžio nustatymui ir teisingam įvertinimui ypač svarbu, į kokias vertybes buvo kėsintasi ir koku būdu

jos buvo pažeistos. Civilinėje atsakomybėje galioja principas, kad kuo aiškesnė ir svarbesnė vertybė, tuo stipriau ji ginama.

11. Žalą padariusio asmens **kaltė negali būti laikoma vienu pagrindinių neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų**, kadangi yra labiau artima baudai negu kompensacijai. Siūlytume šį kriterijų taikyti tik išimtiniais atvejais ir tik nukentėjusiojo naudai, o pažeidėjo nenaudai.

12. Kompensacijos už neturtinius praradimus dydis negali būti priklausomas nuo prekių ir/ar paslaugų vertės ar padarytos **turtinės žalos dydžio**, o išimtinai turi remtis tik fizinių ir dvasinių kančių, sukeltų konkrečiam nukentėjusiajam, laipsniu. Siūlytume atsisakyti šio kriterijaus kaip vieno iš pagrindinių neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų.

13. Kaltininko **turtinės padėties kriterijus** savo prigimtimi yra artimas diskriminaciniam kriterijui, tačiau yra pateisinamas socialiniu teisingumu. LR CK 6.251 str. 2 d. ir LR CK 6.282 str. 3 d. numatyta galimybė mažinti neturtinės žalos dydį, atsižvelgiant į pažeidėjo turtinę padėtį. Pakartotinis šio kriterijaus įvardijimas prie pagrindinių žalos dydžio nustatymo kriterijų LR CK 6. 250 str. 1 d. nėra būtinas, be to, suteikia galimybę juo piktnaudžiauti be pagrindo mažinant neturtinės žalos dydį. Teismų praktikoje šis kriterijus nepagrįstai suabsoliutinamas, siūlytume jį taikyti tik itin išsamiai išanalizavus bylos aplinkybes.

14. Neturtinės žalos dydžio nustatymui yra svarbios aplinkybės, susijusios su pažeidimu, nukentėjusiojo bei pažeidėjo individualiomis savybėmis. Siūlytume LR CK nustatyti, kad *teismas nustato neturtinės žalos dydį, atsižvelgdamas į pažeidimo pasekmes* (sunkumą ir trukmę) ir *individualias nukentėjusiojo asmens savybes* (amžius, lytis, socialinė padėtis ir kt.). Atsižvelgiant į bylos aplinkybes, teismas *gali koreguoti nustatytą neturtinės žalos dydį, įvertinant aplinkybes, susijusias su pažeidėju* (kaltę (tyčinio pažeidimo atveju padidinant neturtinės žalos dydį), *jo turtinę padėtį*, remiantis LR CK 6.251 str. ir 6.282 str. mažinant neturtinės žalos dydį).

15. Neturtinė žala yra **bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjimas**: jis pagal teisiškai reikšmingų aplinkybių visumą yra nustatomas teismo. Dėl specifinės prigimties įrodomaisiais duomenimis konkretus bendrųjų nuostolių dydis negali būti patvirtintas. Siūlytume taikyti tokią įrodinėjimo taisyklę: šalys LR CPK 177 str. nurodytomis įrodinėjimo priemonėmis pagrindžia patirtos neturtinės žalos priežastingumą, jei, atsižvelgiant į neturtinės žalos specifiką, to neįmanoma padaryti, šalių argumentus, remdamasis „vidutinio protingo asmens“ koncepcija ir atsižvelgęs į individualias bylos aplinkybes, įvertina teismas ir nustato konkrečiai patirtą neturtinės žalos dydį. Ypatingai sunkių pažeidimų bylose siūlytina remtis preziumuojamu kompensacijos dydžiu, siekiant išvengti nukentėjusiųjų pakartotinio

įvykio išgyvenimo, atskleidžiant intymias detales pašaliniams asmenims. Nukentėjęs asmuo, kuris mano, kad jo patirta žala yra didesnė nei teisėjo nustatyta suma, gali ją įrodyti.

16. Siūlytina koreguoti neturtinės žalos kaip vienkartinės išmokos sampratą, kadangi galima situacija, kai, praėjus laiko tarpui po neturtinės žalos atlyginimo, nukentėjusiojo sveikata pablogėtų taip, kaip nebuvo galima numatyti žalos dydžio nustatymo metu. Priešingu atveju, teisė į teisingą kompensaciją bus pažeista.

Tyrimo rezultatai **paneigė antrąją hipotezę**, kad neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai yra nuosekliai, logiškai pagrįstai ir teisingai taikomi Lietuvos teismų praktikoje.

17. Neturtinės žalos atlyginimo institutas dar yra gana naujas Lietuvos teisinėje sistemoje, kurio problematiškumas iš karto atsiskleidė teismų praktikoje: iškilo klausimas ne tik dėl to, kaip turėtų būti suvokiama pati neturtinė žala, kaip aiškinami, vertinami LR CK įtvirtinti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai, bet svarbiausia – kaip turi būti nustatomas neturtinės žalos dydis. Nustatydami neturtinės žalos dydį, teismai turėtų nuosekliai, logiškai pagrįstai ir, svarbiausia, vienodai vertinti LR CK įtvirtintus kriterijus, jų visumą. Vis dėlto, teismų praktika labai marga: įstatymu apibrėžti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai ne visada ir ne visi yra įvertinami, geriausiu atveju apsiribojama tik jų išvardijimu, teismai neturėtų be svarbaus pagrindo taikyti LR CK 1.5 str. principinių nuostatų, nustatant neturtinės žalos dydį, gausu nevienareikšmiško kriterijų vertinimo pavyzdžių, dažnai skirtingai išaiškinami tie patys dalykai, abejotinas kai kurių kriterijų taikymas: tokia prieštaringa situacija daro neigiamą įtaką teisės sistemos plėtrai, pažeidžia ginčo šalių interesus.

19. LR CK nustato, kad neturtinė žala yra „<...> *teismo įvertinti pinigais*“, „*teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį*“. Įvertinus šias LR CK nuostatas, akivaizdu, kad pagrindinis vaidmuo neturtinės žalos dydžio nustatymo procese tenka teismui. Dėl šios priežasties diskutuotina ieškovo nurodytos ieškinio sumos reikšmė neturtinės žalos dydžio nustatymo procese. Siūlytina, kad ieškovas neturėtų būti verčiamas konkrečiai įvardinti neturtinės žalos sumą, palikdamas tai teismo nuožiūrai. Kritikuotina teismų praktika, kuomet neturtinės žalos dydis nustatomas, siekiant sumažinti ieškovo nurodytą neturtinės žalos dydį. Teismas kiekvienu atveju turi savarankiškai įvertinti nukentėjusiojo patirtą neturtinės žalos dydį, atsižvelgiant į LR CK nustatytus kriterijus, nurodant konkrečią sumą, vėliau ją mažinant arba ne, taikant LR CK 6. 282 str. Dėl šių aplinkybių ieškinio dėl neturtinės žalos atlyginimo siūlytume nelaikyti turtiniu ir taikyti fiksuotą žyminio mokesčio dydį (LR CPK 80 str. 1d. 2 p.).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 1964. Nr. 19 – 138.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas// Valstybės žinios. 1999. Nr. 50 – 1598.
6. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas// Valstybės žinios. 2005. Nr. 85-3140.
7. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų ir savininkų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas// Valstybės žinios. 2007. Nr. 61 – 2340.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas//Valstybės žinios. 1994. Nr. 46-851
9. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1999. Nr. 52-1672.
10. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996. Nr. 71 – 1706.
11. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas//Valstybės žinios. 1997. Nr. 104 – 2618.
12. Tarybos direktyva 1990 m. birželio 13 d. dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB//
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=13257&p_query=&p_tr2=2;
prisijungimo laikas: 2007 11 24.
13. Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75) 7 „On compensation for Physical Injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers’ Deputies):
http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%20_75_7%20e.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 02.
14. Principles of European Tort Law: <http://www.egtl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2007 11 12.
15. Buergerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland: http://www.buergerliches-gesetzbuch.info/_buch/bgb_schuldverhaeltnisse.htm; prisijungimo laikas: 2007 11 12.

16. UNIDROIT Principles for International Commercial Contracts (2004):
<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1>; prisijungimo laikas: 2007 11 29.
17. Гражданский кодекс Российской Федерации:
<http://www.garweb.ru/project/law/doc/10064072/10064072-089.htm#1099>; prisijungimo laikas: 2007 12 01.

Specialioji literatūra

18. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos./ V. Mikelėnas.- Vilnius: Justitia, 2001.
19. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, T. 1./V. Mikelėnas.- Vilnius: Justitia, 2003.
20. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. III dalis./ Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. ir kt.- Vilnius: Justitia, 2005.
21. **Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė E. ir kt.** Civilinė teisė. Prievolių teisė/Vadovėlis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
22. **Cirbautienė S.** Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas//Jurisprudencija. 2005, t. 71(63).
23. **Cirbautienė S.** Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju// Justitia. 2006, Nr. 2(60).
24. **Gumbis J.** Teisinė diskrecija: teorinis požiūris// Teisė. 2004, t. 52.
25. **Kasmauskaitė G.** Can Damages be recovered for the los of services of a minor child?:
<http://www.cceol.com/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=2bbcfaff-b970-4415-8084-993e5cad28c8>; prisijungimo laikas: 2007 11 01.
26. **Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.** Civilinio proceso teisė/Vadovėlis.- Vilnius: Justitia, 2003.
27. **Meškauskaitė L.** Žiniasklaidos teisė.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
28. **Mikelėnas V.** Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai.- Vilnius: Justitia, 1995.
29. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. II dalis.-Vilnius: Justitia, 1997.
30. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2 - 3.
31. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai.- Vilnius: Justitia, 1999.

32. **Mizaras V.** Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.-Vilnius: Justitia, 2003.
33. **Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J.** ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas/ Vadovėlis.- Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
34. **Rudzinskas A.** Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame civiliniame kodekse//Jurisprudencija. 2002, t. 28(20).
35. **Rudzinskas A.** Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai//Jurisprudencija. 2003, t. 37(29).
36. **Rudzinskas A.** Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje bei baudžiamojo proceso teisėje//Jurisprudencija. 2001, t. (21)13.
37. **Rudzinskas A.** Nusikalstant padarytos moralinės (neturtinės) žalos apskaičiavimo metodikos problemos//Jurisprudencija. 1999, t. 12(4).
38. **Rudzinskas A.** Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/ Lietuvos teisės universitetas.- Vilnius, 2001.
39. **Volodko R.** Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika//Teisė. 2007, Nr. 63.
40. **Abraham R.** Putting a Price on Pain and Suffering Damages: Critique of the Current Approaches and a Preliminary Proposal for Change:
<http://www.law.northwestern.edu/lawreview/v100/n1/87/LR100n1Avraham.pdf>;
prisijungimo laikas: 2007 11 05.
41. A Report prepared for the British Columbia Law Institute by its Project Committee on Civil Remedies for Sexual Assault:
<http://www.bcli.org/pages/projects/sexual/CivilRemReport.html>; prisijungimo laikas: 2007 11 04.
42. **Barrie Ma Peter.** Personal Injury Law.-Oxford: University Press, 2002.
43. **Benedek D.** Non-Pecuniary Damages: Defined, Assessed and Capped:
<http://www.themis.umontreal.ca/pdf/rjtv0132num3/benedek.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.
44. **Bona M.** Towards the “Europeanisation” of personal injury compensation? Contexts, tools, projects, materials and cases on Personal Injury Approximation in Europe:
<http://www.jus.unitn.it/cardoza/Review/2005/Bona1.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.
45. **Bouck J.J.** Civil jury trials: Assessing non-pecuniary damages and civil jury reform:
http://www.cle.bc.ca/CLE/Analysis/Collection/01-5023301-nonpecuniary?practiceAreaMessage=true&practiceArea=Personal%20Injury#_Toc516050461; prisijungimo laikas: 2007 11 02.

46. **Brahams D.** Damage Awards increase:
http://portal.nasstar.com/33/files/articles/DamageAwards_Brahams_2000.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 15.
47. **Cannarsa M.** Compensation for Personal Injury in France:
<http://www.jus.unitn.it/cardoza/Review/2002/Cannarsa.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 10 09.
48. **Chin DipEd N. N.** A Remedy for Nervous Shock or Psychiatric Harm – Who Pays?
http://www.austlii.edu.au/au/journals/MurUEJL/2002/46.html#Quantum%20of%20Damages_T, prisijungimo laikas 2007 11 24.
49. **Cohen R., Byrne S. O.** Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damages in a Breach of Contract Action- A North American Perspective:
<http://www.bcli.org/pages/projects/sexual/CivilRemReport.html>; prisijungimo laikas: 2007 11 04.
50. **Comannde G.** Towards a Global Model for Adjudicating Personal Injury Damages: Bridging Europe and the United States: http://www.lider-lab.org/Coppermine/albums/userpics/10058/Comande_InjuryDamages.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 24.
51. **Cooter R.** Hand Rule Damages for Incompensable Losses:
http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=robert_cooter; prisijungimo laikas: 2007 11 24.
52. **Epstein R. A.** Cases and materials on torts. Fifth edition.- USA: Little, Brown & Company (Canda) Limited, 1990.
53. European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.- Wien: Springer- Verlag, 2005.
54. **Fairgrieve D.** State Liability in Tort. A Comparative Law Study.- Oxford: University Press, 2003.
55. **Giliker P.** A “new” head of damages: damages for mental distress in the English law of torts: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.
56. **Halson R.** Claims for Non-Pecuniary Loss in Employment Tribunals Following Johnson v Unisys: <http://ilj.oxfordjournals.org/cgi/reprint/32/3/214>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.
57. **Hodgson J.** Damages.
<http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/1100120208.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.

58. **Koch B. A., Koziol H.** Compensation for Personal Injury in a comparative perspective.- Springer Wien NewYork, 2003.
59. Law Reform Commission of British Columbia. Report on compensation for non-pecuniary loss: [http://www.bcli.org/pages/publications/lrcreports/reports\(html\)/lrc76index.html](http://www.bcli.org/pages/publications/lrcreports/reports(html)/lrc76index.html); prisijungimo laikas: 2007 10 06.
60. **Levine D. J., Stolker C. J. J. M.** Compensating for psychiatric damage after diasters: A plea for a multifactor approach: https://openaccess.leidenuniv.nl/dspace/bitstream/1887/1964/1/174_017.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 03.
61. **Lewis R.** Increasing the Price of Pain: Damages, The Law Commission and Heil v Rankin: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1744-1714.2005.00016.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.
62. Markesinis B. S. The German Law of Torts. A Comparative Introduction. 3rd Edition.- Oxford: Clarendon Press, 1994.
63. **Markesinis B.S., Coester M., Alpa G., Ullstein A.** Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law.- Cambridge University Press, 2004.
64. **Myers B. A.** Torts-Damages- Under New Yersey's Wrongful Death Act, an Award of the Pecuniary Value of the Parents' Loss of their Child's Companionship, Advice and Guidance Is Appropriate: <http://heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/vllar127&id=242&print=section§ion=16&ext=.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.
65. **Mullany N. J., Handford P. R.** Tort Liability for psychiatric damage.- London: Sweet&Maxwell, 2002.
66. **Murphy J.** Street on Torts. Eleventh Edition.- UK: LexisNexis, 2003.
67. **Owen D. G.** Philosophical Foundations of Tort Law.-Oxford: Clarendon Press, 1995.
68. **Poletiek F. H., Stolker C. J. J. M.** Who Decides the Worth of an Arm and a Leg? Assesing the monetary Value of Nonmonetary Damage: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1998.tb00067.x>; prisijungimo laikas: 2007 11 17.
69. **Rubin P. H., Calfee J. E.** Consequences of Damage Awards for Hedonic and Other Nonpecuniary Losses: http://nafe.net/JFE/;05_3_06.pdf; prisijungimo laikas: 2007 11 03.
70. **Schobel Th.** Der Ersatz frustrierter Aufwendungen: Vermoegens - und Nichtvermoegens Schaden im oesterreichischen und deutschen Recht.- Wien, New York: Springer- Verlag, 2003.

71. **Sloan F. A.** Limiting Damages for „Pain and Suffering“ in Medical Malpractice: <http://www.ncmedicaljournal.com/jul-aug-03/ar070309.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 02.
72. **Sugarman S. D.** Comparative Law Look at Pain and Suffering Awards: <http://www.law.berkeley.edu/faculty/sugarmans/Depaul%202%20clean.doc>; prisijungimo laikas: 2007 10 12.
73. **Totaro M. V.** Modernizing the Critique of per diem Pain and Suffering Damages: <http://www.virginialawreview.org/content/pdfs/92/289.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 11 05.
74. The Law Reform Commission Consultation Paper on Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages: http://www.lawreform.ie/publications/data/lrc97/lrc_97.html; prisijungimo laikas: 2007 11 14.
75. **Беляцкий С. А.** Возмещение морального (неимущественного) вреда.- Москва, 1996.
76. **Будякова Т. П.** Индивидуальность потерпевшего и моральный вред.- СПб:Юридический центр Пресс, 2005.
77. **Гущин Д. И.** Юридическая ответственность за моральный вред.- СПб:Юридический центр Пресс, 2002.
78. **Покровский И. А.** Основные проблемы гражданского права.- СТАТУТ: Москва, 1998.

Teismų praktika

Lietuvos teismų praktika:

79. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 7, 7-1 straipsnių ir Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.
80. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 08 19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
81. Lietuvos Apeliacinio teismo 2004 11 30 nutartis c. b. V. Z., G. Z., L. Z., M. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 2A-394/2004.
82. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 04 10 nutartis c. b. V. P. v. Mokykla, Nr. 2A-146/2006.

83. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 06 27 nutartis c. b. H. Z., D. R. v. UAB „Romelina“, Nr. 2A-299/2006.
84. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 10 30 nutartis c. b. G. G. v. UAB „Rietavo veterinarijos sanitarija“, Nr. 2A-355/2006.
85. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 11 07 nutartis c. b. B. R., A. R. v. M. K., AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 2A-323/2006.
86. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 11 20 nutartis c. b. D. Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 2A-387/2006.
87. Lietuvos Apeliacinio teismo 2006 12 18 nutartis c. b. L. G. v. T. G., Nr. 2A-481/2006.
88. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 01 02 nutartis c. b. V. M. v. I. M., UADB „Ergo Lietuva“, Nr. 2A-92/2007.
89. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 03 13 nutartis c. b. I. T. v. UAB „Raminora“, Nr. 2A-198/2007.
90. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 03 27 nutartis c. b. A. Š. v. V. Č. ir UAB „Nordena“, Nr. 2A-217/2007.
91. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 04 13 nutartis c. b. M. Š. v. UAB, Nr. 2A-229/2007.
92. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 04 25 nutartis c. b. O. A. v. VŠĮ „Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 2A-352/2007.
93. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 04 25 nutartis c. b. O. A. v. VŠĮ „Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 2A-159/2007.
94. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 05 18 nutartis c. b. I. J. v. L. L., Nr. 2A-168/2007.
95. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 07 05 nutartis c. b. N. R. v. UAB „Agrobiznis“, Nr. 2A-370/2007.
96. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 07 31 nutartis c. b. M. V. v. VĮ „Vilniaus universiteto būstas“, Nr. 2A-352/2007.
97. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 08 28 nutartis c. b. E. K. v. N./ B., Nr. 2A-362/2007.
98. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 08 31 nutartis c. b. S. B. v. UAB „Šalmesta“, Nr. 2A-376/2007.
99. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 11 19 nutartis c. b. O. K. v. VŠĮ Naujininkų poliklinika, Nr. 2A-510/2007.
100. LAT CBS 1999 04 19 nutartis c. .b. I. S. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-83/1999.
101. LAT CBS 2000 02 24 nutartis c. b. V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-130/2000.
102. LAT CBS 2000 05 08 nutartis c. b. G. Stulpinienė v. A. Andrišiūnas, Kauno technologijos universitetas, Nr. 3K-3-515/2000.

103. LAT CBS 2001 05 14 nutartis c. b. S. Černiauskaitė v. Tauragės rajono meras, Nr. 3K-3-529/2001,
104. LAT CBS 2002 03 20 nutartis c. b. D. Gudynienė v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-455/2002.
105. LAT CBS 2002 09 23 nutartis c. b. V. Zigmantas v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“, Nr. 3K-3-1044/2002.
106. LAT CBS 2002 10 03 nutartis c. b. R. S. v. Vilniaus sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonija, Nr. 3K-3-897/2002.
107. LAT CBS 2003 01 15 nutartis c. b. G. Biruk v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-90/2003.
108. LAT CBS 2003 02 19 nutartis c. b. J. Jakštas, J. Juškaitis, R. Girkontaitė ir kt. v. UAB „Mūsų gairės“, Nr. 3K-3-273/2003.
109. LAT CBS 2003 02 24 nutartis c. b. T. Gedminienė v. R. Švilpa, UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr. 3K-3-294/2003.
110. LAT CBS 2003 03 24 nutartis c. b. J. Jupatovas v. AB „Vakarų laivų gamykla“, Nr. 3K-3-391/2003.
111. LAT CBS 2003 03 26 nutartis c. b. N. Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003.
112. LAT CBS 2003 10 30 nutartis c. b. R. Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr. 3K-3-1000/2003.
113. LAT CBS 2003 11 15 nutartis c. b. N. Chmelevskienė v. UAB „Club & Company“, Nr. 3K-3-1049/2003.
114. LAT CBS 2004 02 09 nutartis c. b. J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-91/2004.
115. LAT CBS 2004 02 18 nutartis c. b. O. Rysis, M. Rysytė, V. Rysytė, J. Komarova ir N. Komarovas v. VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, Nr. 3K-3-16/2004.
116. LAT CBS 2004 06 07 nutartis c. b. A. Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-358/2004.
117. LAT CBS 2004 10 04 nutartis c. b. A. M. ir V. K. v. Švenčionių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, LR Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-511/2004.
118. LAT CBS 2005 03 16 nutartis c. b. A. D., P. E. D. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-152/2005.
119. LAT CBS 2005 04 18 nutartis c. b. L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005.
120. LAT CBS 2005 04 26 nutartis c. b. M. J. v. V. Č., UAB DK „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-7-159/2005.

121. LAT CBS 2006 03 06 nutartis c. b. UAB „Simon Loutwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“, Nr. 3K-3-169/2006.
122. LAT CBS 2006 06 12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., T. V., M. G., I. V., Nr. 3K-3-394/2006.
123. LAT CBS 2006 10 06 nutartis c. b. J. A. v. PZU Lietuva, Nr. 3K-3-531/2006.
124. LAT CBS 2006 10 30 nutartis c. b. Z. J. v. UAB „Rejona“, J. B., Nr. 3K-3-540/2006.
125. LAT CBS 2007 01 02 nutartis c. b. R. L. v. A. J., UAB DK „Baltic Polis“, Nr. 3K-3-131/2007.
126. LAT CBS 2007 02 19 M. B., O. D. B. v. N. J., Nr. 3K-3-51/2007.
127. LAT CBS 2007 03 16 nutartis c. b. UAB „Joneda“ v. A. K., Nr. 3K-3-113/2007.
128. LAT CBS 2007 04 18 nutartis c. b. A. L. v. UAB „Pajūrio mediena“, Nr. 3K-3-157/2007.
129. LAT CBS 2007 05 08 nutartis c. b. R. M. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-196/2007.
130. LAT CBS 2007 05 28 nutartis c. b. A. Š. v. J. S., Nr. 3K-3-210/2007.
131. LAT CBS 2007 06 18 nutartis c. b. E. J. v. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas, Nr. 3K-3-337/2007.
132. LAT CBS 2007 06 22 nutartis c. b. K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, Nr. 3K-3-261/2007.
133. LAT CBS 2007 06 26 nutartis c. b. A. M. v. R. D., UAB „Baltijos realizacijos centras“, Nr. 3K-3-262/2007.
134. LAT CBS 2007 06 29 nutartis c. b. D. Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-3-298/2007.
135. LAT CBS 2007 10 09 nutartis c. b. A. M. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-388/2007.
136. LAT CBS 2007 10 15 nutartis c. b. A. L., D. J., J. J., D. J. v. UADB „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-394/2007.
137. LAT CBS 2007 11 13 nutartis c. b. A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“, Nr. 3K-3-488/2007.
138. Prašymas Nr. 1B – 37/2006 c. b. Nr. 2-924-39-2006:
http://www.lrkt.lt/Prasymai/37_2006.htm; prisijungimo laikas: 2007 11 23.

Austrijos Aukščiausiojo teismo praktika:

139. OGH Urteil vom 1998 05 26, Geschaeftszahl 40b63/98p.

ES Teismų praktika:

- 140. ETT 2002 m. kovo 12 d. sprendimas byloje Somone Leitner v. TUI Deutschland GmbH Co. KG, Nr. C-168/00.
- 141. PIT 30.11.2005, Autosalone Ispra SNC. v. EAEB, T-250/02.
- 142. PIT 06.04.2006, Manel Camos Crau v. EBK, T-309/03.

Vokietijos teismų praktika:

- 143. BGH Urteil vom 15. 11. 1994, VI ZR 56/94.
- 144. BGH, Urteil vom 14.02.2006, VI ZR 322/04.
- 145. BGH Urteil vom 28.03.2006, VI ZR 46/05.
- 146. LG Köln Urteil vom 26. 11. 2003, 28 O 706/02.
- 147. OLG München Urteil vom 21. 12. 2000, A2 1U 3807/00.

NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA

Pagrindinės sąvokos: neturtinė žala, piniginė kompensacija, *restitutio in integrum*, neturtinės žalos atlyginimas, neturtinės žalos dydis, neturtinės žalos dydžio nustatymas, neturtinės žalos dydžio nustatymo būdai, neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai, neturtinės žalos dydžio įrodinėjimas, problematika.

Neturtinės žalos atlyginimo institutas yra dar gana naujas Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, todėl pasitaikantys teoriniai prieštaravimai yra neišvengiami, ne išimtis ir teismų praktika. Daugiausiai ginčų ir problemų kyla nustatant neturtinės žalos dydį, t.y. norint nustatyti piniginės kompensacijos už neturtinius praradimus dydį. Kyla klausimai: kas, koku būdu ir ką turėtų vertinti, kad kiekvienu atveju atlygintinos neturtinės žalos dydis būtų pagrįstas ir teisingas.

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame darbe autorė analizuoja svarbiausią neturtinės žalos atlyginimo instituto aspektą – kompensacijos dydį. Tyrimas pradedamas „neturtinės žalos“ sąvokos analize, kuri atskleidžia prieštarinę šio instituto prigimtį, taip pat aptariami kiti probleminiai aspektai, tokie kaip piniginio įvertinimo galimybė, santykis su *restitutio in integrum* principu, istorinė evoliucija, galimybė unifikuoti šį institutą Europos Sąjungos lygiu. Antrajame skyriuje nagrinėjamas neturtinės žalos atlyginimas kaip procesas, ieškoma atsakymo į klausimus, kas galėtų vertinti neturtinės žalos dydį, kokie būdai ir kriterijai padėtų tai padaryti teisingai. Analizuojamas neturtinės žalos dydžio įrodinėjimo aspektas, aptariama prezumpcijos įtvirtinimo galimybė, paneigiama įstatymų leidėjo galimybė riboti neturtinės žalos dydį, nustatant maksimalius limitus. Trečiasis šio magistro baigiamojo darbo skyrius yra skirtas Lietuvos teismų praktikos analizei: atskleidžiamos pagrindinės problemos, pateikiami nevienareikšmiško vertinimo pavyzdžiai, galimi problemų sprendimo variantai.

DIE PROBLEME DER FESTSTELLUNG DER HÖHE DES IMMATERIELLEN SCHADENS

Schlüsselwörter: immaterieller Schaden, Geld als Genugtuung, Ersatz des immateriellen Schadens, die Höhe des immateriellen Schadens, die Festlegung der Höhe des immateriellen Schadens, die Weise der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens, Kriterien der Festlegung der Höhe des immateriellen Schadens, Beweise der Festlegung der Höhe des immateriellen Schadens, Problem.

Ersatz des immateriellen Schadens ist ziemlich neues Institut in dem Rechtssystem der Republik Litauen. Aus diesem Grund sind die Widersprüche in der Rechtstheorie und der Rechtsprechung unvermeidlich. Es gibt sehr viele Probleme und Streite bei der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens, d. h. bei der Entschädigung mit Geld für immateriellen Gütern. Man muß auf die Fragen antworten: wer, auf welcher Weise und was bewerten muß, um die gerechte und begründete Genugtuung in jedem Fall zu garantieren?

ZUSAMMENFASSUNG

Autor der Arbeit analysiert die wichtigste Frage des Ersatzes des immateriellen Schadens – die Höhe der Genugtuung. Im ersten Abschnitt der Arbeit beschäftigt sich mit der Konzeption des immateriellen Schadens, die die widerspruchsvolle Natur dieses Institutes zeigt, verhandelt man die andere Probleme: Geld als Mittel der Genugtuung, das Verhältnis mit dem Prinzip *restitutio integrum*, historische Entwicklung, die Möglichkeit der Vereinheitlichung in der EU. In dem zweiten Abschnitt wird der Ersatz des immateriellen Schadens wie der Prozess behandelt. Es handelt um die Subjekten, Weise und Kriterien der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens, die gerechte Genugtuung garantieren könnte. Auch wird das Problem der Beweisung analysiert, behandelt man die Möglichkeit der Presumption, widerlegt man die Fähigkeit des Gesetzgebers, die Höhe des immateriellen Schadens zu beschränken. Im dritten Abschnitt werden einzelne Probleme der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens in der Rechtsprechung analysiert: einige Beispiele der unterschiedlichen Bemessung werden vorgebracht, die möglichen Lösungen gezeigt.